

Sotilaiden sielunmaisema

Jaettu kokemus jatkosodasta epävirallisissa
valokuvissa

Maria Syväniemi

Pro gradu -tutkielma

Suomen historia

Historian, kulttuurin ja taiteentutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2019

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

SYVÄNIEMI MARIA: ”Sotilaiden sielunmaisemat.
Jaettu kokemus jatkosodasta epävirallisissa valokuvissa.”

Pro gradu -tutkielma, 86 sivua, liitteet.

Suomen historia

Huhtikuu, 2019

Tutkielmani aiheena on epävirallisista sotavalokuvista löytyvä jaettu kokemus. Tutkimuskysymykseni on, *mitä epäviralliset valokuvat kertovat suomalaisten sotilaiden jatkosodan jaetusta kokemuksesta*. Keskityn tutkielmassani pohtimaan jaettua kokemusta viholliskuvan ja maiseman osalta.

Tutkimus liittyy uuden sotahistorian perinteeseen. Lähestymistapani on mikrohistoriallinen, sillä tutkin vain kahden epävirallisen kuvaajan kuvia, joiden avulla avarran näkökulman koskemaan laajempaa ihmisjoukkoa. Teoreettisena lähtökohtana on kokemushistoria ja sen metodit. *Merkitysjärjestelmien* ja *odotushorisontin* avulla olen selvittänyt valokuvaajien henkilökohtaisten seikkojen vaikutusta valokuvien aiheiden muotoutumiselle. Kuvien tulkinnassa olen soveltanut ikonologian metodeja. Pohdin myös kameran teknisiä ominaisuuksia kokemusten tallentajana.

Aineistonani on kahden epävirallisen sotakuvaajan, Niilo Syväniemen ja Antti Gunnar ”Guni” Salosen, jatkosodasta ottamia valokuvia, joita he myivät eteenpäin. Syväniemen kuvakauppa keskittyi hänen lähipiiriinsä, kun taas Salosen kuvien myynti oli laajamittaista. Tutkimalla epävirallisten sotakuvien kauppaa olen päässyt sotilaiden keskuudessa olevien suosituimpien kuva-aiheiden, viholliskuvien ja maisemien, äärelle. Kuvakaupan tutkiminen on ollut avain jaetun kokemuksen tavoittamiseksi. Valokuvien lisäksi olen käyttänyt lähteenä myös Niilo Syväniemen muistelmia ja sota-ajan muistiinpanoja.

Yksi tutkimuksen tuottamista tuloksista on, että merkitysjärjestelmien tuntemus vaikuttaa olennaisesti kuvien tulkitsemiseen syventäen analyysia. Sotilaiden kokemusta jatkosodasta ei voida kuitenkaan tiivistää yhteen lauseeseen – kokemuksia on yhtä monta kuin kokijoita. Esimerkiksi kokemus vihollisesta oli ristiriitainen. Valokuvissa on jatkuvasti läsnä myös subjektiivinen kokemus aiheen valinnasta ja sommittelusta lähtien. Se mikä sotilaiden kokemuksissa oli yhteistä ja *jaettua*, tulee hyvin esille kuvakaupan avulla. Halutuimmat kuvat viestivät niissä olevien tilanteiden ja tapahtumien merkityksellisyydestä, sotilaiden sielunmaisemasta.

Kuvakaupan suosio kertoo myös valokuvien voimasta kokemuksen tallentajana. Syväniemi ja Salonen eivät myöhemmin palanneet sotakuviinsa, vaikka kertoivat sotakokemuksistaan muuten. Kamera onnistui tallentamaan sodan non-verbaalista kokemusta, jota oli myöhemminkään vaikea sanallistaa. Kokemusten tallentaja kamera on voimakas väline.

Asiasanat: uusi sotahistoria; kokemushistoria; valokuvaus; jatkosota; epäviralliset sotakuvat; jaettu kokemus; viholliskuva; maisema; kansallismaisema; odotushorisontti; merkitysjärjestelmät; ikonologia; muisti

SISÄLLYS

I Johdanto	1
Aineisto ja tutkimuksen rakenne.....	3
Teoriat ja metodit	6
Tutkimusetiikka	12
II Kuvat ja niiden taustalla vaikuttaneet tekijät	16
Kuvien kategoriat.....	16
Syväniemen ja Salosen merkitysjärjestelmät	20
Panosta, lataa ja laukaise – kuvaaminen sodassa	24
III Kuvien kauppaaminen	29
Syväniemi – itselle ja ystäville.....	29
Salonen – järjestelmällistä kaupankäyntiä.....	33
IV Vihollinen mallikuvissa ja niiden ulkopuolella	36
Työvoimaa ja toveruutta	38
Tuhottava perivihollinen	41
Kuolleita ja kelvottomia	46
V Sodan kuvaajat ja maisema	50
Kansallinen maisema.....	52
Ristiriitainen Itä-Karjala	57
Luontoa vastaan	62
Vihollista ja vierasta päin.....	68
VI Jälkikahinat	75
Lähteet	78
Liitteet	87

LIJOHDANTO

”Pärnänen kaivaa ryssän aivoja vajassa, sataa.” (Kuva: Niilo Syväniemi)

Sotkettu vaja, univormuun pukeutunut mies – ja pääkallo. Yllä olevassa valokuvassa 26. Lääkintäkomppanian kapteeni Pärnänen kaivelee vihollisen, ”ryssän”, aivoja. Kuva on isovaarini Niilo Syväniemen (1898–1989) ottama jatkosodan ajalta. Kauhun ja kammoituksen lisäksi kuva herättää katsojassa monenlaisia kysymyksiä. Mitä kuvassa oikein tapahtuu? Miksi tilanteesta on otettu valokuva? Miksi valokuvassa on numero? Mitä miehet ovat tuossa tilanteessa ajatelleet? Mitä kuva kertoo suhtautumisesta vihollisiin, neuvostoliittolaisiin? Millainen oli sodan ympäristö?

Tutkimuskysymykseni on, *mitä epäviralliset valokuvat kertovat suomalaisten sotilaiden jatkosodan jaetusta kokemuksesta*. Tarkastelen valokuvaamista maailman ymmärtämisen välineenä ja pohdin näin sotilaiden kokemusta sodasta, erityisesti suhteessa sen vihollisiin ja ympäristöön. Millainen oli sotilaiden jaettu sielunmaisema¹ eli yleinen kokemus

---

¹ Sielunmaisema = sielunelämän, mielikuvien, mielialan tms. yleissävystä. (Kielitoimiston sanakirja) <https://mot.kielikone.fi/mot/turkuvo/netmot.exe>

vihollisesta ja maisemasta? Teoreettisesta näkökulmasta pohdin myös, mikä on kuvan ja kokemuksen suhde ja miten kameran tekniset ominaisuudet määrittivät kuvaustapoja.

Tarkastelen jaettua kokemusta erityisesti epävirallisten kuvien eli tavallisten sotilaiden² ottamien kuvien ja niiden myynnin avulla. Koko aineistosta tehdyn yleisen tarkastelun mukaan kuvakaupassa myydyimmät kuvat liittyvät vihollisiin tai maisemiin. Epävirallisten kuvien kauppa auttaa avaamaan useamman sotilaan kokemuksia sodasta, vaikka tutkimukseni aineistona on vain kahden sotilaan ottamia kuvia. Lähestyn aihetta toisin sanoen mikrohistorian näkökulmasta. Mikrohistoria ei rajaa aihettaan pelkästään vain pienten kohteiden käsittelyyn, vaan yhteys makrotasoon on aina olemassa. Olennaista on kohteen tarkastelun konkreettisuus, joka voi avata uusia asiayhteyksiä ja yllättäviä tasoja historian ja yhteiskunnan välillä.³ Vertaamalla kahta erilaista ja eri tarkoituksella kuvaavaa valokuvaajaa ja heidän otoksiaan saadaan rintaman kokemuksista esiin moniulotteisempi kuva. Kahden kuvaajan aineisto on silti pisara valtameressä, joten läpi työn vertaan heidän kuviaan myös aiemman tutkimuskirjallisuuden tekemiin havaintoihin sotilaiden kokemuksista. Näin mikrohistoriallinen aineisto laajenee makrotasolle.

Tiedotuskomppanian (TK) kuvaajien ottamia sotakuvia ja kuvaamista on tutkittu paljon ja heidän tuottamansa aineiston vaiheet ovat hyvin tutkimuksen tiedossa.⁴ Toisin on rintamasotilaiden epävirallisten kuvien laita. Epävirallisten sotakuvien tutkimus on ollut vähäistä, koska kuva-aineisto jää usein nimettömäksi.⁵ Epäviralliset kuvaajat olivat usein myös niin kutsuttuja ”näppäilijöitä”, jotka sananmukaisesti näpsivät kuvia sieltä täältä. Näitä otoksia ei ole ennen 2000-lukua pidetty juuri tutkimisen arvoisina.⁶ Tutkielmassani käytän kuitenkin kahden tiedossa olevan sotamiehen, Antti Gunnar Salosen (1904–1960) ja Niilo Syväniemen (1898–1989), ottamia epävirallisia sotavalokuvia vuosilta 1941–1943. Valokuvaajina miehet olivat erilaisia, mutta he kauppasivat molemmat otoksiaan eteenpäin. Keskityn enemmässä määrin vuosien 1941–1942 valokuviin, sillä niitä on

---

² Tavallisilla sotilailla ja heidän epävirallisilla kuvillaan tarkoitan sotilaita, jotka olivat ottaneet kameran mukaan rintamalle lähinnä harrastusmielessä. He kuvasivat sotaa yksityisinä henkilöinä. Jatkosodassa oli erikseen tehtävään nimetyt tiedotuskomppanian kuvaajat, jotka vastasivat sodan virallisesta dokumentoinnista.

³ Peltonen 1999, 38; Elomaa 2001, 61; Peltonen 2007, 13; Ginzburg 2007 (1976), 216.

⁴ Perko 1974; Porkka 1983; Paulaharju & Uosukainen 2000; Keskinen & Pekari 2004 (sodan värivalokuvista); Lehtinen 2006.

⁵ Kleemola 2014a, 8.

⁶ Tutkimusta epävirallisista sotakuvista mm. teoksessa *”Tuntemattomien sotilaiden albumi”*, Kleemola, Kinnunen & Kivioja 2014.

aineistossa eniten. Hyökkäyssodan loputtua kuvaamisinto hiipui ja vuonna 1944 kuvia ottivat enää hyvin vähän niin TK-kuvaajat kuin sotilaitaan.⁷

AINEISTO JA TUTKIMUKSEN RAKENNE

Törmäsin Niilo Syväniemen valokuvaan, kun vaarini Seppo Syväniemi antoi käsiini hänen kirjoittamansa muistelmat. Vuosina 1975–1985 kirjoittamissaan muistelmissa Niilo Syväniemi kertoo monipuolisesti elämästään, johon sotakokemukset olennaisesti liittyvät. Tekstissä on otteita sota-ajan päiväkirjoista ja myös muutama lausahdus kameran läsnäolosta rintamalla. Kyseiset valokuvat löytyivät Seppo Syväniemen kaapista.

Kanta-Hämeen Kuohijoelta kotoisin oleva Niilo Syväniemi koki elämänsä aikana kolme sotaa: vuoden 1918 sodan sekä talvisodan (1939–1940) ja jatkosodan (1941–1944). Vuoden 1918 sodassa Syväniemi oli nuorena poikana kerran yövahdissa, mutta muuten hän ja hänen perheensä seurasivat tapahtumia sivusta. Talvisotaan Syväniemi sai kutsun loppuvaiheessa, mutta hän ei ehtinyt rintamalle, kun sota jo loppui. Jatkosodassa Syväniemi saapui Itä-Karjalaan rintamalle 18.6.1941 ja toimi 5. divisioonan 26. Lääkintäkomppanian autonkuljettajana. Maaliskuun kuudes hänet siirrettiin Jalkaväkirykmentti 23:een, josta hänet kotiutettiin 15.4.1942.⁸

Palvelusaikanaan jatkosodassa Syväniemi otti yhteensä noin 287 valokuvaa sodankäynnin arjesta niin rintamalta kuin lomilta. Lomakuvista osa on sijoitettu Niilon ja Elsan Seppo-pojalle tekemään muistikirjaan⁹ ja loput puuttuvista kuvista ovat kadonneet teille tietymättömille. Jäljelle jääneitä kuvia on 233.¹⁰ Ne pysyivät kotiväeltä piilossa hänen kuolemaansa saakka, kunnes omaiset löysivät ne käydessään jäämistöä läpi. Tällä hetkellä kuvat ovat Seppo Syväniemen omistuksessa.

Olen jaotellut kuvat kolmeen ryhmään niiden alkuperäisen lajittelun mukaan. Ensimmäiseen kuvaryhmään kuuluvat ne otokset negatiiveineen, joita Syväniemi on myynyt

---

⁷ Perkko 1974, 77; Porkka 1983, 77, 84-85; Kleemola 2016, 45.

⁸ KA, Niilo Syväniemen sotilaskantakortti.

⁹ Ks. kuvaliite.

¹⁰ Kuvien kokonaismäärä on pääteltävissä Syväniemen kuville tekemästä numeroinnista, joka ulottuu 220:een. Numeroitujen kuvien joukossa on sekä sota- että perhekuvia, mikä selviää Syväniemen tekemistä kuvateksteistä. Numeroiduista kuvista puuttuu 54 kuvaa, joista osa sotalomilla otetuista kuvista on sijoitettu Niilo Syväniemen pojan Sepon (1940–) lapsuudesta kertovaan kirjaan. Numeroitujen kuvien lisäksi Syväniemen jäämistöstä on löytynyt 67 sotakuvaa ilman mitään tietoja. Osa kuvista ja negatiiveista on voinut tuhoutua aikojen saatossa, joten aivan täsmällistä lukua kuvien määrälle ei voida sanoa.

sotatovereilleen. Nämä kuvat löytyivät numeroituna kirjekuoresta, jonka päällä lukee ”Mallikuvia”.¹¹ Tällä nimellä kuvaryhmä kulkee myös tässä työssä. Toisen ryhmän kuvat paljastuivat amatöörikuvaamon kääreestä, jonka takana lukee ”Sotakuvat”. Kolmannessa ryhmässä ovat epämääräiseen paperimyyntiin kätkeytyvät otokset. Kaksi jälkimmäistä kuvaryhmää muodostavat oman kokonaisuutensa, sillä nämä kuvat ovat todennäköisesti jääneet kuvien kauppaamisen ulkopuolelle. Käytän kokonaisuudesta nimitystä ei-mallikuvat. Mallikuviiin verrattuna ne jäävät myös vaille kuvaajan laatimia kirjallisia tietoja, kuten kuvatekstejä.

Nämä kirjalliset tiedot löytyvät Syväniemen sodanaikaisesta Ajastaika 1942 -almanakasta, kahdesta muistivihosta sekä muistelmista.¹² Syväniemi aloitti muistelmiensa kirjoittamisen 1970-luvun puolivälissä. Muistelmat poikkeavat tekstimuotona esimerkiksi päiväkirjoista siinä, että niiden kirjoittamista ohjaa tietoisuus vallitsevan yhteiskunnan arvostuksista.¹³ Muistelmat on myös lähtökohtaisesti kirjoitettu jaettaviksi. Syväniemi onkin otsikoinut muistelmansa kuvaavasti: ”*Tosi mitättömiä tositapauksia elikkä tosi tollopään tollotoksia – vain vastaanottavaisten luettavaksi*”.¹⁴ Kuvien, Syväniemen merkitysjärjestelmien ja kokemuksen tulkinnassa hyödynnän myös näitä kirjallisia lähteitä.

Kotkalainen Antti Gunnar Salonen oli varareservin nostomies, kun hänet värvättiin jatkosotaan. Hän ei ollut mukana talvisodassa. Salonen liittyi 22.6.1941 1. Sillanrakennuskomppaniaan varusvarastonhoitajaksi. Hän sai siirron 12.1.1942 Pioneeripataljoona 2:een, jossa oli lähettinä ja pioneerina. Kesällä 1942 pataljoona liitettiin Panssaridivisioonan. Salonen hoiti pataljoonan varusvarastoa 15.8.1943 lähtien sodan loppuun asti.¹⁵

Siviilissä Salonen oli ammattivalokuvaaja. Taatakseen toimeentulonsa hän ryhtyi ottamaan kuvia valloitetusta Itä-Karjalasta ja myymään niitä sotilaille. Toisin kuin Syväniemi, joka oli näppäilijä ja harjoitti vain pienimuotoista kuvien myymistä, Salonen kaupasi kuviaan hyvin laajalti. Hänellä oli toiminnalleen kuvauslupa, mitä Syväniemellä ei

---

¹¹ Mallikuvista on tallella myös negatiivit.

¹² Tutkielmaa varten olen koonnut irrallisina olleet kuvat yhteen albumiin säilyttäen kuitenkin Syväniemen niille tekemän jaottelun. Mallikuvat ovat järjestettynä aikajärjestykseen Syväniemen tekemän numeroinnin mukaan. Muut kuvat olen kiinnittänyt teemoittain ja jatkanut numerointia mallikuvien mukaisesti. Viittaan aina alkuperäisaineistoon. Alkuperäisaineistosta löytyy havainnollistuskuvat tämän tutkimuksen liiteosiosta.

¹³ Kurvinen 2014, 141.

¹⁴ Syväniemi muistelmat, kansi. Ks. liite.

¹⁵ KA, Antti Salosen sotilaskantakortti.

ollut. Salosen valokuvia onkin myöhemmin löytynyt useiden suomalaissotilaiden albumeista.¹⁶

Salosen kuva-aineisto on laaja. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa Salosen mallikuvat kulkiivat mukana kahteen valokuva-albumiin liimattuina. Asemasodan aikana hän kiinnitti kuvat kahteen pahviseen esittelytauluun. Näiden lisäksi hänellä oli vanerinen salkku, jonka lokeroissa mallikuvien vedokset olivat kätevästi annettavissa heti ostajan matkaan.¹⁷ Kuvien myyntitoiminta oli niin laajamittaista, että kuvat oli lähetettävä Päämajan Kuvaosaston tarkastettavaksi. Paperivedosten lisäksi Salosen kokoelmaan kuuluu 824 negatiivia, jotka on digitoitu Olli Kleemolan tekemän tutkimustyön ansiosta. Digitointityön on toteuttanut Aamulehti. Digitoidut negatiivit ovat julkisesti nähtävillä verkossa, Salosen muu valokuva-aineisto on Olli Kleemolan omistuksessa.¹⁸

Niilo Syväniemen ja Antti Gunnar Salosen kuvien joukossa on henkilö- ja ryhmäposeerauksia sekä otoksia ympäristöstä ja paikallisesta väestöstä. Näiden lisäksi on vapaaajasta, kuten saunomisesta ja urheilusta, kertovia kuvia. Myös rintaman arki näyttäytyy panssarivaunuineen ja sotavankeineen. Jonkin verran on myös otoksia kaatuneista vihollisista ja taisteluiden runtelemasta maastosta, mutta muuten taistelut eivät kuvissa juuri esiinny. Aiheet ovat hyvin samanlaisia kuin muidenkin rintamamiesten ottamissa valokuvissa. Juoksuhautojen, korsujen ja vapaa-ajan rientojen lisäksi otettiin muun muassa ryhmäkuvia sotakavereiden kesken, mutta myös kuvia neuvostoliittolaisten tekemistä tuhoista, rintamalla etenemisestä ja kaatuneista vihollisista.¹⁹ Syväniemi ja Salonen eivät olleet ainoita sodan epävirallisia valokuvaajia, jotka tekivät valokuvilla myös kauppaa. Syväniemen kuvakaupasta on kuitenkin jäänyt melko hyvin talteen myös muuta materiaalia kuin kuvia. Vaikka myynti oli varsin pientä, on ainakin osittain tiedossa, keille hän kuvia kauppasi, mitä kuvia, millä hinnalla ja kuinka monta. Salosen aineistosta vastaavaa informaatiota ei ole säilynyt. Hänen toimintaansa voidaan kuva-aineiston laajuuden ja levinneisyyden perusteella pitää silti hyvin merkittävänä.²⁰

Rajaan aineiston koskemaan pääasiassa mallikuvia, sillä niiden ja kuvakaupan avulla uskon pääsevänä paremmin käsiksi niihin kokemuksiin ja muistoihin, jotka olivat sotilaille yhteisiä. En kuitenkaan aio katsoa vain mallikuvien tarjoamaa sodan maailmaa, vaan

---

¹⁶ Lindstedt 2014, 32–37; Kleemola, Kinnunen & Kivioja 2014, 14–15; Kleemola 2016, 50.

¹⁷ Ks. liitteet.

¹⁸ Antti Salosen digitoidut kuvat löytyvät osoitteesta: <https://www.flickr.com/photos/143277010@N03/sets/72157668010294340/> 18.10.2018.

¹⁹ Kleemola, Kinnunen & Kivioja 2014, 22–33, 36–50, 54–73, 106–131.

²⁰ Kleemola 2014b, 14–17.

mietin viholliskuvien yhteydessä myös sitä, minkälaisia kuvia on jätetty myynnin ulkopuolelle ja miksi. Ei-mallikuvia tarkastellessa nostan esille jotain, josta aikalaiset julkisesti vaikenivat. Kuvakaupasta sivuun jätetyt kuvat kertovat osaltaan tarinaa sodan kokemuksesta, siitä mikä ei ollut hyväksyttävää ja mitä oli vaikea käsitellä. Ne täydentävät mallikuvien luomaa maailmaa.

Rakenteellisesti tutkimus lähtee liikkeelle valokuva-aineiston kategorisoinnista, jonka avulla olen ottanut aineiston haltuun kokonaisuutena. Kategorisointi avaa myös laajemmin epävirallisten valokuvien kuva-aiheiden kirjoa. Näin tarkemman tarkastelun kohteena olevat aiheet, viholliskuva ja maisema, jäsentyvät paremmin kontekstiinsa. Tämän jälkeen käsittelen kuvaajien merkitysjärjestelmiä, sotavalokuvauksen perinteitä ja kameran teknisiä ominaisuuksia, joilla on ollut omat merkityksensä valokuvausprosessissa. Perehtymällä epävirallisten sotakuvien kauppaan, pääsen kiinni suosituimpiin kuva-aiheisiin; viholliskuviin ja maisemaan. Kahdessa viimeisessä käsittelyluvussa keskityn näiden kuva-aiheiden sisältöihin jaetun kokemuksen näkökulmasta.

TEORIAT JA METODIT

Mikrohistoriallisen lähestymistavan lisäksi tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on kokemushistoria. Sodan kokemushistoria on osa uutta sotahistoriaa, joka on nostanut tutkimuksen keskiöön myös arkisia asioita pelkkien taisteluiden ja armeijan toiminnan rinnalle.²¹ Kokemushistorian pohja muodostui jo 1960-luvulla, kun sosiaali- ja yhteiskuntahistoriallinen tutkimus sekä arjen historia kiinnostuivat ihmisestä tutkimuskohteena. Historiantutkija Ville Kivimäki on perehtynyt kokemushistoriaan ja pohtinut sen sovellutusmahdollisuuksia jatkosotaan.²² Suomalaisten sotilaiden viholliskuvaa neuvostoliittolaisista on tutkittu paljon. Ville Kivimäen lisäksi esimerkiksi Olli Kleemola on tutkinut väitöskirjassaan kattavasti kuvia Neuvostoliitosta, sen sotilaista ja väestöstä.²³

Hyödynnän tutkielmassani Kivimäen sekä Reinhart Koselleckin tapaa ymmärtää kokemusta.²⁴ Analyysissäni keskityn valokuvien kertomaan kokemushistoriaan mikrohistorian metodien vaikuttaessa koko ajan taustalla. Kivimäki on kirjoittanut paljon kokemuksesta, muttei ole käyttänyt kuvaa historiallisena lähteenä. Kleemola taas on tarkastellut

---

²¹ Esim. Kinnunen & Kivimäki 2006; Näre & Kirves 2008; Näre, Kirves & Siltala 2010.

²² Kivimäki 2006a, 74.

²³ Kleemola 2016.

²⁴ Esim. Koselleck 1995, 324–343.

sotakuvia perin pohjin, mutta kuvaajien henkilökohtaiset tarinat kuvausprosessissa ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Tämä tutkimus yhdistää näiden kahden tutkijan inspiraatiot tuottaen tiedeyhteisölle uusia näkökulmia. Tutkimukseni anti on kokemushistoriallisten teorioiden hyödyntäminen kuva-aineiston tulkinnassa.

Tutkimuksen kannalta on olennaista ymmärtää, mitä kokemuksella oikeastaan tarkoitetaan.

Kivimäki hyödyntää kokemuksen tulkinnassaan myös Reinhart Koselleckin ajatuksia. Koselleck jaottelee kokemusta muokkaavat kulttuuriset tekijät eli merkitysjärjestelmät synkronisiin ja diakronisiin tekijöihin. Synkroniset tekijät vaikuttavat tapahtumahetkellä ja jakautuvat edelleen varsinaisiin 1) sotaelämyksiin ja -tapahtumiin, 2) tietoisuuden eli kokemuksen ”esileimautumiseen” ja erityisesti 3) sotaan sidottuihin tekijöihin. Ensimmäiset ovat välittömiä kokemuksia sodasta, kuten vaikkapa taisteluista. Nämä tapahtumat yhdenmukaistavat sotilaiden kokemuksia, tekevät siitä jaettua. Tietoisuuden ”esileimautuminen” taas tarkoittaa niitä tekijöitä, joiden läpi tapahtuma suodattuu kokemukseksi. Näitä seikkoja voivat olla esimerkiksi kieli, koulutus, uskonto, poliittinen suuntautuminen, sukupolvi, sukupuoli, perhetausta ja luokka. Kolmantena ovat sotaan sidotut tekijät, joilla tarkoitetaan erityisesti kokijan tehtävää ja statusta sodassa. Kokemushistorian tutkimuksessa on siis paljolti kyse siitä, miten sotatapahtumat ja erilaiset esileimautumiset vaikuttavat toisiinsa ja kuinka paljon kummallakin on ollut painoarvoa kokemuksen muotoutumisessa.²⁵

Diakronisilla tekijöillä Koselleck tarkoittaa sitä prosessia, jossa sotakokemukset muuttuvat muistamiseksi. Sotakokemus ei ole staattinen, vaan se unohtuu, rakentuu, uusiutuu ja muuttuu ajan kuluessa. Muistaminen on aktiivinen ajankäytön tapahtuma, johon heijastuu kullekin ajalle tyypillinen poliittinen, taloudellinen ja sosiaalinen tilanne. Diakroniset tekijät ovat siis historiallisesti kehittyviä asioita, jotka vaikuttavat yksilön tapaan ymmärtää tapahtunutta jälkeenpäin. Tietenkin myös synkroniset tekijät ovat yhä mukana tässä prosessissa. Tärkeintä onkin muistaa kokemuksen synnyn prosessimainen luonne. Tarpeellinen käsite subjektin kokemuksen ymmärtämisessä on Koselleckin termi *odotushorisontti*. Odotushorisontti tarkoittaa yksilön käsitystä mahdollisesta tulevaisuudestaan. Yleensä koettu todellisuus ei vastaa täysin odotushorisonttia, ja yksilö joutuukin joskus

---

²⁵ Kivimäki 2006a, 75-76; Koselleck 1995, 324-333.

muuttamaan merkitysjärjestelmiään tavoitellessaan odotuksiaan tulevaisuudesta. Esimerkiksi sodassa odotushorizontti saattaa muuttua tappioiden ja voittojen mukaan.²⁶

Kivimäki on tutkimuksessaan soveltanut kokemushistorian teorioita tutkiessaan sodan traumaattisia kokemuksia. Traumaa tarkastellessaan hän painottaa kokemuksen sosiaalista, kulttuurista sekä psykologista ulottuvuutta, jotka kietoutuvat yhteen. Subjektin kokemukset on liitettävä osaksi laajempaa historiallista kokemukontekstia, jossa ne ovat syntyneet. Toiseksi hän korostaa Koselleckin merkitysjärjestelmiä, joiden mukaan ihmiset ovat historiallisessa tilanteessa toimineet. Kolmantena seikkana on tarkasteltava niitä kulttuurisia ja yksilöllisiä resursseja, joilla ihmiset ovat kyenneet kuvailemaan tapahtumia. Traumaattisissa kokemuksissa nuo resurssit ovat usein olleet riittämättömiä.²⁷

Kokemushistorian metodien avulla toivon ymmärtäväni paremmin sitä maailmankuvaa, mistä käsin Syväniemi ja Salonen katsoivat sodan tapahtumia. Miten heidän perhetaustansa vaikuttivat sotakokemuksiin? Miten se mahdollisesti näkyy kuvissa? Miksi he ylipäänsä ottivat kameran mukaan sotaan? Millaisia odotuksia heillä oli rintamaelämästä? Molemmat miehet jakoivat kokemuksiaan eteenpäin myymällä kuviaan. Ostamalla niitä sotilaat osoittivat pitävänsä ainakin osittain samoja asioita muistamisen arvoisina. Millaisia kuvia myyntiin valittiin? Mitä se voi kertoa sotilaiden jaetusta kokemuksesta? Asiasta voitaisiin käyttää myös nimeä kollektiivinen kokemus, mutta se on tutkimuksen kannalta Kivimäen mukaan ongelmallinen käsite, sillä kokemuksia on yhtä monta kuin on koki-joitakin.²⁸ Jokaisella on yhteisesti koetuista tilanteista oma subjektiivinen näkemyksensä. Täysin kollektiivista ja yhdenmukaista kokemusta ei siis voi olla olemassakaan. Jaettu kokemus on käsitteenä väljempi. Se pitää sisällään henkilökohtaisen kokemuksen, johon joku toinen voi silti samaistua omalla tavallaan. Jaettu kokemus on jollain tapaa, esimerkiksi valokuvan tai kertomuksen muodossa, myös konkreettisesti välitetty eteenpäin.

Kokemushistorian teoria painottaa vahvasti kokemuksen verbaalista jäsentämistä. Kivimäki tulkitsee edelleen saksalaisen historioitsijan Klaus Latzelin näkemyksiä siitä, että kokemus on jostakin elämyksestä tai tapahtumasta kielellisesti jäsenneilty subjektiivinen käsitys. Tämä ei kuitenkaan tarkoita Kivimäen mielestä kokemuksen irrallisuutta ympäristöstään. Kokija on osa jotain tiettyä kulttuurista perintöä, joka vaikuttaa hänen tapaansa

---

²⁶ Koselleck 1995, 331-333; Koselleck 2004, 255-275; Kivimäki 2006a, 74-76.

²⁷ Kivimäki 2018, 113.

²⁸ Kivimäki 2006a, 75.

kokea ja myös käsitellä kokemustaan. Sosiaalisesti jaettu kieli rajaa ja määrittää kokemusta tehden siitä ymmärrettävän.²⁹

Ville Kivimäki toteaa, että kokemus on hahmotettava epäpuhtaana prosessina, jossa jotain jää myös kielen tavoittamattomiin. On hyvin mahdollista, varsinkin kun on kysymys sodasta, että jokin kokemus ei vastaa mitään kokijan merkitysjärjestelmiä, jolloin sen selittäminen sanallisesti on täysin mahdotonta.³⁰ Mielestäni juuri tässä kohtaa kuvat astuvat mukaan vahvoina kertomuksina kokemuksista. Susan Sontag kirjoittaa, että valokuvat ovat vangittua kokemusta: ne muokkaavat ja tiivistävät nykyaikaiseksi mieltämäämme ympäristöä.³¹ Voisiko juuri niissä olla kokemuksen ydin? En siis pidä tutkimuksessani kokemusta pelkästään verbaalisesti jäsennehtynä. Yhtä lailla sanaton, visuaalinen kokemus on kokemus. Sen huomiotta jättäminen olisi kokemuksen väheksymistä ja mitätöimistä. Kokemuksen tavoittamiseksi valokuvista pidän hyödyllisinä käsitteinä Kosellekin merkitysjärjestelmiä sekä odotushorisonttia.

Kokemushistorian näkökulmasta ei ole tarpeen osoittaa muistojen paikkansapitävyyttä, vaan se, *mitä* ja *miten* asiat muistetaan.³² Tämä ajatus on hyödyllinen erityisesti, kun luen Niilo Syväniemen kirjoittamia muistelmia ja peilaan niitä hänen ottamiinsa valokuviin. Myös valokuvien käytäntöjen ja esineellisyyden pohtiminen valottaa, mikä merkitys kuvilla oli tai on kokemuksen muistamisessa ja sen muovautumisessa.

Taidehistorioitsija Kati Lintonen on käyttänyt väitöskirjassaan *Valokuvallistettu luonto – I. K. Inhan tuotanto luonnon merkityksellistäjänä* termiä valokuvallistaminen, jolla hän tarkoittaa valokuvaamisen prosessimaista luonnetta. Lintonen ei tarkastele tutkimuksessaan pelkästään lopullista paperivedosta, vaan pohtii myös siihen liittyviä muita tekijöitä aina tilanteen havainnoimisesta napin painallukseen, kuvien kehittämiseen ja niiden säilytykseen asti.³³ Lintosen mukaan valokuvallistaen ihminen selittää maailmaa ja maailmassa olemistaan itselleen ja muille. Aivan kuten sanallinen kirjoittaminen, valokuvan avulla voidaan etsiä uusia ymmärtämisen tapoja.³⁴ Valokuvaus on prosessi, jossa yhdistyvät yksityinen ja julkinen sekä tapahtumat, tunteet ja sosiaalisuus. Nämä yhdessä muodostavat kokemuksen, joka saa kuvaajan painamaan laukaisinta, ja joka vain osittain

---

²⁹ Kivimäki 2006a, 75.

³⁰ Kivimäki 2006a, 80–81; Kivimäki 2018, 95.

³¹ Sontag 1977, 10.

³² Kivimäki 2006a, 77.

³³ Lintonen 2011, 15–16.

³⁴ Lintonen 2011, 249.

tallentuu kuvaan.³⁵ Tutkimuksessani ymmärrän valokuvauksen tällä tavoin prosessina ja lopullinen paperivedos on vain yksi osa sitä. Kuten Kivimäki pohtii, valokuvat voisivat siis olla portti kokemuksen esikäsitteelliseen todellisuuteen, johon kieli ei yllä.³⁶

Tässä tutkimuksessa tarkoitan kuvalla valokuvaa. Historiantutkimuksessa valokuvaa on käytetty lähinnä kuvituksena eikä lähteenä, sillä kuvien tutkimus koetaan vaikeaksi niiden monitulkintaisuuden vuoksi. Peter Burke on pohtinut teoksessaan *Eyewitnessing – The Uses of Images as Historical Evidence* kuvan ja valokuvan käyttöä historiallisena lähteenä. Yksi suurimmista kysymyksistä koskee valokuvan dokumentaarista luonnetta ja luotettavuutta.³⁷ Valokuvauksen alkumetreillä kuvaa pidettiin valehtemattomana totuuden kuvauksena, vaikka se tallensi maailman ilman värejä, mustavalkoisena.³⁸

Janne Seppänen on problematisoinut valokuvan ristiriitaista olemusta ja ikonisuuden suhdetta todellisuuteen kirjassaan *Levoton valokuva*. Valokuva on aina *representatio*, esitys jostakin olemassa olevasta. Sen suhde todellisuuteen voidaan kyseenalaistaa jo pelkästään sen takia, että se esittää kolmiulotteiset kohteensa kaksiulotteisena. Ihmisen ja kameran suhde kuvan tallentamisessa ja rakentamisessa ei myöskään ole niin yksiselitteistä kuin joskus saatetaan ajatella. Valokuva ei ole samanlainen representatio kuin maalaus tai piirustus, jossa taiteilija on kuvan rakentaja ja kohde selkeästi esittää jotain itsensä ulkopuolista. Valokuvauksessa, niin perinteisessä filmikuvassa kuin digitaalisessa, kamera tekee osan työstä, jota ihminen ohjaa. Samalla kun kamera etäännyttää kohteensa, se myös tallentaa jotain kohteensa materiaalisesta läsnäolosta ja aitoudesta, jota Walter Benjamin (1892–1940) nimittää auraksi.³⁹ Seppäsen mukaan juuri tämä läsnä- ja poissaolon ristiriita on osa valokuvan kiehtovaa kokemusta.⁴⁰ Valokuvassa on siis jotain mieltä hämmäntävää, joka häiritsee katsojaa. Ehkä läsnäolossa on juuri kysymys kuvaan tallentuneesta subjektin kokemuksesta.

Tutkimuksessani valokuva on ensisijaisesti rajattu kokonaisuus ja subjektiivinen esitys, joka on aina asetettava kontekstiinsa. Kuvia katsottaessa on syytä muistaa kameran teknisten ominaisuuksien mahdolliset rajoitukset, valokuvaajan henkilökohtaiset kuvaamiseen vaikuttaneet merkitysjärjestelmät ja ajan kulttuurinen tapa havainnoida ympäristöä.

---

³⁵ Koivurova 2013, 34.

³⁶ Kivimäki 2006a, 76, 79.

³⁷ Burke 2001, 21–22.

³⁸ Pirinen 2012, 104. Pirisen mukaan värivalokuva syntyi jo 1800-luvun lopulla, mutta mustavalkokuvassa on silti jotain, minkä me koemme edelleen arvokkaaksi.

³⁹ Benjamin 1983, 142

⁴⁰ Seppänen 2014, 94–96.

Peter Burken mukaan visuaalinen esitys on nopeammin hahmotettavissa kuin teksti.⁴¹ Representaatio-käsitteen mukaisesti ajateltuna valokuvan luonne on aina sosiaalinen, jotain jaettua. Kamera on vuorovaikutuksessa ympäristön olosuhteisiin, kuvaajaan ja kuvauskohteeseen. Lopullinen kuva muodostuu kameran teknisistä ominaisuuksista, kuvaajan merkitysjärjestelmistä – ja myös katsojan tulkinnasta.

Kuva-aineiston tulkinnassa hyödynnän saksalaisen taidehistorioitsija Erwin Panofskyn (1892–1968) ikonologista tulkintamallia. Tulkintamalli koostuu kolmesta tasosta, joista kaksi ensimmäistä rinnastuvat ikonografisen tulkintaperinteen vaiheisiin. Ensimmäinen taso on *primaarinen* (esi-ikonografinen kuvailu), jossa tunnistetaan kuvan aihe ja siitä löytyvät objektit. Toinen taso on *sekundaarinen* (ikonografinen analyysi). Siinä perehdytään kuvassa oleviin tarinoiden ja allegorioiden maailmaan etsien aiheiden symbolisia viittaussuhteita. Tässä analyysin vaiheessa tarvitaan käytännön kokemuksen lisäksi myös kirjallisten lähteiden tuntemusta.

Kolmannella tasolla tutkitaan kuvan *olennaista* merkitystä (ikonografinen synteesi). Käytännössä tämä tarkoittaa kuvan liittämistä kontekstiinsa ja sen tuntemusta. Panofsky hyödynsi menetelmää maalaustaiteen tutkimukseen ja hänen mukaansa taiteilija tuli väistämättä tallentaneeksi teokseen jotain aikansa yhteiskunnallisista asenteista ja taiteilijan persoonallisuudesta. Näin ollen kuvaa voidaan lukea myös historiallisena dokumenttina.⁴² Vaikka Panofskyn malli on laadittu maalaustaidetta varten, se ei estä sen soveltamista myös valokuviiin. Kuvaamisen käytännöt ja kuvaajan merkitysjärjestelmät vaikuttavat samalla lailla lopputulokseen kuin taiteilijan persoonallisuus ja yhteiskunnallinen asema.

Erwin Panofskyn kolmitasoista mallia ei tarvitse lukea kronologisesti, vaan kuvan tulkinta saattaa nimenomaan vaatia eri vaiheisiin palaamista uudelleen.⁴³ Tämän seikan takia Panofskyn mallia on myös kritisoitu. Malli ei myöskään tarjoa selkeitä välineitä tutkia valokuvien tuotantoa ja niiden vastaanottoa. Silti ikonologinen tulkintamalli tarjoaa paremmat lähtökohdat kontekstin huomioimiselle kuin esimerkiksi Roland Barthesin semiotiikka.⁴⁴ Historiallisen lähdekritiikin lisääminen joka analyysin vaiheeseen on tarpeellista, jotta malli soveltuisi paremmin juuri valokuvien analysointiin. Laaja

---

⁴¹ Burke 2001, 83.

⁴² Panofsky 1982 (1939), 26–54; Ockenström 2012, 211–215.

⁴³ Panofsky 1982 (1939), 26–54; Ockenström 2012, 211–215.

⁴⁴ Burke 2001, 42–45; Kleemola 2016, 31–33. Olli Kleemola on käyttänyt kyseistä sarjallis-ikonografista tulkintamallia väitöskirjatutkimuksessaan yhdistäen sen erääseen ikonografian muunnelmaan. Koen Erwin Panofskyn tulkintamallin kuitenkin itselleni selkeämmäksi.

kontekstualisointi, valokuvallistamisen käsite ja kokemushistorian metodien hyödyntäminen auttavat lisäksi hahmottamaan valokuvan prosessimaista luonnetta, jolloin tutkimus ulottuu myös tuotantoon ja vastaanottoon. Näin tutkimuksessa käytettävät eri menetelmät täydentävät toisiaan.

Ennen yksittäisten kuvien lähempää tarkastelua aineistoa on kuitenkin rajattava edelleen ja tässä kategorisoinnissa ikonologinen malli on hyvä työkalu. Olen jaotellut sekä Syväniemen että Salosen kuvat erilaisiin aihepiireihin ja niistä löytyviin kuvatyyppeihin. Näistä kuvatyypeistä olen valinnut kustakin analyysiin muutaman esimerkkikuvan, jotka kuvastavat hyvin kategoriaansa. Analyysia tehdessä on kuitenkin huomattava, että Panofsky kehitti menetelmänsä pääasiassa taideteoksia varten, joiden tekemiseen on käytetty aikaa. Syväniemen ja Salosen valokuvat puolestaan ovat enimmäkseen näppäyksiä, hetken tuokiokuvia. Kaikille kuvassa esiintyville objekteille tai erikoisille sommitteluille ei siis pidä antaa liian suuria merkityksiä, sillä ne tuskin ovat samalla tavalla rakennettuja kuin taiteessa. Jotta voisi pyrkiä tieteelliseen tarkkuuteen kunnioittaen aiheen lähtökohtia, on myös hyvä tiedostaa, että kuvien katsominen on tutkijallekin subjektiivinen kokemus.

TUTKIMUSETIIKKA

Tutkimuksen kuva-aineiston monessa valokuvassa väkivalta on suoraan tai ainakin välillisesti läsnä. Perinteisessä suurmiesten historiaan keskittyneessä sotahistoriantutkimuksessa väkivalta on naamioitu näkymättömiin tai sellaisiin kiertoilmaisuihin kuin ”joukkoja kaatuu” tai vastustajalle aiheutettiin ”tuntuvia tappioita”. Ville Kivimäen mukaan väkivallan puuttumista voidaan perustella menneisyyden ihmisen kunnioittamisella vähän samaan tapaan kuin nykyään halutaan kunnioittaa liikenneonnettomuuteen joutuneita uhreja: tapahtumasta ei ole hyväksyttävää julkaista kuvamateriaalia tai tarkkoja kuvauksia. Sotaa tutkittaessa olisi kuitenkin outoa jättää väkivalta huomiotta, sillä yksi sodan tavoitteista on aiheuttaa vastustajalle mahdollisimman paljon menetyksiä ja tuhoa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana historiantutkimus on nostanut esiin myös tämän inhimillisen kärsimyksen puolen. Ilman väkivaltaa sotaa ei ole mahdollista ymmärtää kokemuksena ja ilmiönä – muuten historiallinen tulkinta jäisi pahasti vajaaksi.⁴⁵ Tämän takia on olennaista tarkastella epävirallisten kuvien viholliskuvia, joihin sodan väkivaltainen luonne on tallentunut. Väkivaltaisten kuvien ottaminen oli sodassa myös

---

⁴⁵ Kivimäki 2017, 196–197.

tarkoitushakuista ja tehokasta propagandaa, mikä näkyi TK-kuvissa. Mutta oliko väkivallan tallentaminen tarkoitushakuista myös tavallisille sotilaille? Miksi he kuvasivat raakoja aiheita? Näihin kysymyksiin pureudun tarkemmin luvussa ”*Viholliskuva mallikuvissa ja niiden ulkopuolella*”.

Susan Sontagin mukaan valokuvaus esineellistää kohteensa, joten se on yksi alistamisen muoto.⁴⁶ Kivimäen mukaan väkivaltaisten valokuvien tutkimuksessa on vaarana, että se menee tirkistelyn ja alistamisen puolelle, jolloin väkivallan teko uusiutuu. Jokaisella väkivallan kuvauksella on oltava tutkimuksellinen tehtävä, joka tuottaa uutta tietoa ja lisää ymmärrystä menneestä. Ei ole tutkimuksellisesti relevanttia nostaa esiin järkyttäviä kuvia, ellei selitetä niiden kontekstia ja kausaalisuhteita; miten niitä on aikanaan katsottu ja ymmärretty. ”Historian äänenä” tutkijalla on yhteiskunnallista vastuuta siitä, mitä hän kertoo – ja mitä jättää kertomatta.⁴⁷ Tutkimuksessani yritän avata epävirallisten kuvien vihollis- ja maisemakuvien taustoja. Kuvat eivät saa jäädä vain hetken näppäyksiksi, vaan on hahmotettava maailmaa sekä ennen että jälkeen kameran sulkimen painalluksen. Kontekstualisoimalla on mahdollista päästä käsiksi sotilaiden kokemukseen jatkosodasta ja kuvien merkityksiin.

Väkivallan problematiikan lisäksi toinen tutkimuseettinen kysymys koskee sukulaisuuttani Niilo Syväniemeen. Vaikuttaako sukulaisuuteni Syväniemeen tapaani tutkia hänen ottamiaan valokuvia? Eettisen tutkimuksen kannalta olennaista on itsereflektio ja tämän sukulaisuussuhteen mahdollisten vaikutusten myöntäminen. Tutkijan on oltava tietoinen myös oman taustansa ja aikansa luomista vaikutteista. Verrattaessa suhtautumistani Syväniemen ja Salosen aineistoihin, Syväniemen aineisto on minulle helpommin lähestyttävää, sillä sukulaisuus on mahdollistanut perimätiedon jakamisen. Vaikken ehtinyt koskaan tavata Niilo-vaaria henkilökohtaisesti, olen kuullut hänestä paljon muilta sukulaisilta. Sen ansiosta pääsen paremmin käsiksi esimerkiksi hänen tunnemaailmaansa. Syväniemeltä on säilynyt sodasta myös kirjoitettuja tekstejä, jotka avaavat paljon hänen maailmankuvaansa. Aloittaessani tutkimuksen, en tiennyt kuitenkaan mitään Syväniemen so-tavaiheista.

Löytäessäni Syväniemen sotakuvat suhtauduin niihin suurella kiinnostuksella ja kohteliaisuudella. Sukulaisuussuhde on tuonut tutkimukseen mukaan piirun verran enemmän hienotunteisuutta, joka historiantutkimuksessa ei ole lainkaan huono asia.

---

⁴⁶ Sontag 1977, 10.

⁴⁷ Kivimäki 2017, 196–198.

Hienotunteisuus ihmisten elämänvaiheita kohtaan on kunnioitusta ja arvostusta. Se ei sulje pois kriittistä ajattelua. Sukulaisuuden myötä olen tullut myös väistämättä ajatteleeksi sotakokemusten vaikutuksia myöhemmille sukupolville. Se on lisännyt uteliaisuuttani aihetta kohtaan ja innostanut tarkkuuteen tutkimuksessa. Tutkimuksen alkuvaiheessa pohdin, mitä Niilo Syväniemi tuumaisi ajatuksesta, että hänen elämänsä olisi osa tieteellistä tutkimusta. Olisiko hän hyväksynyt ajatuksen? Perimätiedon mukaan hän oli kiinnostunut historiasta ja sen tutkimuksesta, joten tuskin hänellä olisi ollut mitään tätä vastaan. Toki joidenkin kuvien julkaisusta hän olisi saattanut olla kanssani eri mieltä, mihin palaan myöhemmin tutkimuksen loppupuolella pohtiessani mallikuvien ja ei-mallikuvien suhdetta osana sodan muistamista.

Kolmas tärkeä tutkimuseettinen kysymys koskee nimeämistä. Olen päätenyt kirjoittamaan Syväniemestä ja Salosesta heidän koko nimeään käyttäen, sillä oleellinen osa tutkimustani on pohtia näiden kahden valokuvaajan merkitysjärjestelmien vaikutusta valokuvaamiseen. Olen perehtynyt heidän elämäntarinoihinsa ja maailmankatsomukseensa sikäli kuin se on aineiston perusteella mahdollista. Olen halunnut tuoda kuvaajat esille toimijoina ja persoonina, ei vain satunnaisten valokuvien tuottajina. Esimerkiksi historiantutkija Kirsi Vainio-Korhonen on päättänyt tutkimuksessaan 1800-luvun tarkastusnaisista tutkia naisia heidän omista lähtökohdistaan käsin, eikä viranomaisten näkökulmasta, mikä lähdeaineiston takia olisi ollut yksinkertaisempaa. Vainio-Korhoselle yksi tapa kohdata historian tarkastusnaiset tasa-arvoisina ihmisinä, on puhua heistä heidän omilla nimillään. Naisista nimettöminä kirjoittaminen tarkoittaisi tutkijalle sitä, että hän pitäisi heidän elämänsä jotenkin tuomittavana ja huonona.⁴⁸ Tässäkin tutkimuksessa selvitetään kuvaajien elämänvaiheita, sillä ne ovat vaikuttaneet heidän tapaansa nähdä ja kuvata sodan tapahtumia. Aiemmin jo viittasin siihen, miten epävirallisten kuvien ottajista ei yleensä ole säilynyt samalla tavalla nimitietoja kuin TK-kuvaajista. Tässä tutkimuksessa heidän nimeämättä jättäminen vain vahvistaisi heidän ”epävirallista” rooliaan sodan kuvaajina.⁴⁹ Mutta myös epäviralliset kuvaajat, tavalliset sotilaat, ovat olleet sodan kokijoita ja ansaitsevat tulla nähdyiksi yksilöinä.

Tutkimuksessani esiintyy aineiston pohjalta myös muutama muu henkilö. Hekin ovat tekstissä omilla nimillään, sillä en halua asettaa tutkimuksessa olevia henkilöitä

---

⁴⁸ Vainio-Korhonen 2018, 20–22.

⁴⁹ Vainio-Korhonen 2018, 5. *Tieteessä tapahtuu* 4/2018. <https://journal.fi/tt/article/view/71088/32771>

keskenään eriarvoiseen asemaan.⁵⁰ Kuvien aiheet ovat välillä hyvin rankkoja ja niistä löytyy kyseenalaisiakin kuvauskohteita. Tällöin pyrin selittämään auki, miksi kuvaaja on päätenyt ottamaan juuri tällaisen kuvan tai miksi sotilas on halunnut ostaa sen itselleen. Tarkoitus ei ole mustamaalata tutkimuksen kohteena olevia ihmisiä ja heidän tekojaan, vaan ymmärtää, miksi he ovat niin toimineet. Sillä tavoin päästään käsiksi ajan yhteiskunnan kulttuurisiin käytäntöihin.

---

⁵⁰ Vainio-Korhonen 2018, 21–22.

II KUVAT JA NIIDEN TAUSTALLA VAIKUTTANEET TEKIJÄT

Tässä käsittelyluvussa perehdyn ensin kuva-aineistoon kokonaisuutena. Kategorisoinnin avulla hahmotan, mitä kuva-aiheita aineisto pitää sisällään. Toisessa alaluvussa keskityn tutkimaan niitä valokuvaajien henkilökohtaisia tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet kuvien ottamiseen. Kolmannessa alaluvussa mietin kuvaajien suhdetta valokuvauksen ja sotavalokuvauksen perinteisiin ja mikä vaikutus niillä on mahdollisesti ollut kuvien muotoutumiselle. Kiinnitän huomiota myös siihen, miten kamera teknisenä laitteena mahdollistaa kokemuksen tallentamisen.

KUVIEN KATEGORIAT

Olen jaotellut kuvat teemoittain 17 kategoriaan kuva-aiheiden perusteella. Kategorioiden runsas lukumäärä kertoo kuva-aiheiden monipuolisuudesta. Luokittelu on suuntaa antavaa, sillä monet otoksista voisi luokitella kuuluvaksi useaan eri kategoriaan. Selkeyden vuoksi olen sijoittanut kunkin kuvan vain yhteen kategoriaan. Kategorisointi on tutkimuksen kannalta relevanttia, sillä se auttaa johdonmukaisten päätelmien tekemisessä ja aineiston hahmottamisessa kokonaisuutena.⁵¹ Kuva-aiheen tunnistamisessa olen käyttänyt apuna pääasiassa ikonologisen analyysin kahta ensimmäistä vaihetta.⁵² Olen etsinyt kuvista objektit sekä mahdolliset symboliset tai allegoriset viittaukset. Joidenkin kuvien kohdalla olen hyödyntänyt myös analyysin kolmatta vaihetta, kontekstualisointia, sillä ilman asiayhteyden hahmottamista kuva-aihekin olisi jäänyt mysteeriksi. Etenkin toisessa ja kolmannessa analyysin vaiheessa valokuvan lisäksi myös niihin liitetyt tekstit ovat olleet olennaisia kuva-aiheen löytämisessä. Salosen aineistossa kuvatekstit on kirjoitettu albumin sivulle valokuvan viereen tai suoraan otoksen päälle, jos niitä ylipäänsä on olemassa. Syväniemen aineistossa kuvatekstit löytyvät erillisestä vihosta.⁵³

---

⁵¹ Korhonen 2017, 159.

⁵² Panofsky 1982 (1939), 28–29.

⁵³ Syväniemi, muistivihko.

Kategoria	SYVÄNIEMI	SALONEN
Amerikansuomalaiset		2
Henkilöpotretti	25	
Joukkojen eteneminen	4	58
Karjalaismiljöö	18	41
Kirkko/Luostari	8	11
Maisema (Kainuu)		27
Matkustus	6	
Neuvostomiljöö	5	68
Paikallisväestö	11	11
Rintamamiljöö	10	31
Rintaman arki	14	38
Ryhmäpotretti	39	5
Taistelut	1	2
Teollisuusmiljöö	1	6
Tuhottu maisema		12
Vapaa-aika	16	16
Vihollinen	8	12
	166	340

Henkilö- ja ryhmäpotretit ovat poseerauskuvia useimmiten rakennusten tai jonkin kulku-
neuvon edessä. Yksityishenkilön kuvissa kuvatulla henkilöllä on melko usein ase kädes-
sään. *Joukkojen eteneminen* -kategoriaan olen sijoittanut sillan- ja teidenrakennuskuvat,
sillä ne kertovat konkreettisella tavalla armeijan etenemisestä uusille alueille. Tässä luo-
kassa on myös muutama otos autolla matkustamisesta sekä tukin uitosta: siltojen ja ar-
meijan rakennusten rakentaminen vaati runsaasti puuta. *Matkustus*-kategorian otokset
ovat matkustuskuvia rintamalle tai sieltä kotiin. Rintamalla paikasta toiseen matkustamis-
kuvat olen sijoittanut *rintaman arkeen*.

Karjalaismiljöössä on idyllisiä maisemia karjalaiskylien taloista ja kaduista. *Kirkot ja
luostarit* ovat omassa kategoriassaan, sillä ne eivät istu vaatimattomaan karjalaismiljöö-
seen eivätkä uskonottomuutta vaatineeseen neuvostoliittolaiseen kulttuuriin. *Neuvosto-
miljöössä* on erilaisia kaupunkinähtävyyksiä muuan muassa Petroskoista ja Karhumäestä.
Hienojen rakennusten ja patsaiden lisäksi molemmat kuvaajat ovat kuvanneet jonkin ver-
ran venäläisen rakentamisen hökkelikulttuuria. *Amerikansuomalaiset*-kategoriassa on
muutama otos heidän Neuvostoliittoon rakentamistaan taloista. Rakennustyyli ja kulttuuri
poikkeavat sen verran karjalaisesta ja neuvostoliittolaisesta perinteestä, että sijoitin kuvat
omaan ryhmäänsä. Monet kirkko- ja luostarikuvat kertovat vieraan kulttuurin kohtaami-
sista ja myös Neuvostoliiton rappiokulttuurista, koska rakennukset ovat pääosin

huonossa kunnossa. *Kainuulainen maisema* -kategoriassa on nimensä mukaisesti maisemia Kainuusta. Toisin kuin karjalaismiljöön kuvissa, kainuulaisessa maisemassa on kylien sijaan kuvattu enemmän luonnonnäkyviä, kuten metsää ja jokimaisemaa. Aineistossa on muutama otos sahoista, sähkölaitoksesta ja hiilikaivoksesta, jotka kuva-aiheensa ja teemansa puolesta poikkesivat muista kategorioista sen verran, että niputin ne omaksi ryhmäkseen *teollisuusmiljööseen*.

Rintamamiljöö-kategoriassa on kuvattu armeijan rakennuksia korsuista saunoihin ja kasarmirakennuksiin. Lisäksi luokkaan kuuluvat myös kuvat suomalaisten ja saksalaisten kaatuneiden hautausmaista. *Rintaman arjesta* kertovissa kuvissa on ikuistettu arkisia askareita, kuten pyykkikuorman viemistä, kun taas *vapaa-aika*-kategoriassa painopiste on selvästi viihteellisessä ja mukavassa toiminnassa, kuten urheilussa ja kortin peluussa. *Taisteluista* ei ole varsinaisesti yhtään kuvaa – ei ainakaan etulinjasta, sillä Syväniemi ja Salonen palvelivat sodassa taaempana rintamalla. Taisteluiden jälkeisiä kuvia *tuhotuista maisemista* löytyy useita. Niissä pirstoutuneet puut ja talojen yksin jääneet savupiiput välittävät katsojalle tiedon hyökkäyksen voimasta.

Paikallisväestön kuvissa on nähtävissä sekä arkista aherrusta että juhlavampaa poseerausta kahvipöydän ääressä. Muutama kuva on myös kerjäläisistä. Paikallisväestöllä tarkoitan karjalaisia, jotka ymmärrettiin tuolloin suomalaisiksi heimoksi. Venäläiset kuuluivat *vihollisiin* ja heitä kuvattiin vain vankien asemassa tai kuolleina.

Syväniemellä on eniten kuvia henkilöistä: ryhmäpotretteja sekä henkilökuvia. Salosella henkilöpotretteja ei ole yhtä ainutta – ryhmäkuviakin vain viisi. Näiden jälkeen Syväniemen mallikuvien suurin kategoria on karjalaismiljööstä kertovat kuvat. Näppäykset vapaa-ajasta, rintaman arjesta ja miljööstä sekä paikallisväestöstä pitävät sisällään suunnilleen saman määrän kuvamateriaalia ja tulevat seuraavana. Sekä vihollisesta että kirkoista ja luostareista on molemmista kahdeksan kuvaa. Neuvostomiljööstä, joukkojen etenemisestä ja matkustuksesta on muutama otos ja taisteluista vain yksi kuva.

Salosen mallikuvien suurimmassa kategoriassa kuvataan neuvostoliittolaista ympäristöä. Kuvia on paljon etenkin Petroskoista (Äänislinna) ja Karhumäestä. Patsaat, huvipuisto, kaupungin kadut ja rakennukset ovat päässeet ikuistamisen kohteiksi. Kategoriassa on useampi ylhäältä päin otettu maisemakuva, joita Salonen nimittää kuvateksteissään ”yleiskuviksi”. Syväniemen mallikuvissa neuvostomiljööstä ei kuvia juuri ole.

Toiseksi eniten Salosella on kuvia joukkojen etenemisestä, jotka Syväniemellä jäävät vähälle huomiolle. Aineistossa on huomattava määrä otoksia siltojen ja teiden rakentamisesta – siitä, miten armeija eteni ja valtasi uusia alueita. Tämä on ymmärrettävää, sillä Salonen oli sijoitettuna sillanrakennuskomppaniaan.⁵⁴ Syväniemen tavoin Salonen on ottanut runsaasti kuvia karjalaismiljööstä. Rintaman ympäristö ja arki ovat aineistossa hyvin edustettuina, mutta paikallisväestöstä ja vapaa-ajasta on vähemmän otoksia kuin Syväniemellä, jos suhteuttaa kuvien määrän koko aineistoon. Se mitä Syväniemen aineistossa taas ei ole, mutta Salosella on, ovat kuvat tuhotuista maisemista ja amerikansuomalaisten rakentamista tyyllitaloista. Lisäksi Salosen kuva-albumi 2:ssa on maisemia Kainuusta. Syväniemi oli sijoitettuna sodassa Aunuksen seudulle, joten luonnollisesti tällaiset maisemat puuttuvat hänen aineistostaan.

Kategoriat eivät siis ole aivan yhteneväisiä aineistojen välillä. Niissä on myös jonkin verran sisällöllisiä eroja aiheiden puolesta. Esimerkiksi Salonen on paikallisväestöä ikuistessaan kuvannut ja kirjallisesti kuvateksteissä maininnut kerjäläisyyden, kun taas Syväniemi ei. Neuvostomiljöökategoriassa Salonen on kuvannut paljon neuvostoliittolaista rakennuskulttuuria ja kaupunkikuvaa. Syväniemellä tämän kategorian kuvat ovat vähälukuisia ja keskittyvät enemmän neuvostoliittolaisten rintamarakennuksiin. Rintamamiljööstä kertovissa otoksissa on korsuja, kasarmirakennuksia, parakkeja, vartiotorneja ja majoitusaluetta saunoineen. Kategoriassa on kuvia sekä suomalaisten että saksalaisten kaatuneiden hautausmaista. Vain Salosen aineistossa on ikuistettu Neuvostoliiton puolustuslinjaa. Rintaman arki -kategoriassa on Syväniemen aineistossa kuvia ruokailusta, pyykkikuormasta, joulukirkosta ja vartiotehtävistä. Salosen aineistoon verrattaessa kuvat näyttävät hyvin arkisilta ja vaatimattomilta. Ne kuvaavat rintaman arkea läheltä. Salosen aineistossa rintaman arki näyttäytyy ”jylhempänä”, sillä mies on kuvannut muun muassa haavansidontaa, lipunnostoa, kaasunaamarin käytön harjoituksia, torvisoittokunnan esiintymistä ja marssimista. Sodan eleet ovat Salosen kuvissa vahvemmin läsnä, vaikka toki albumeissa on yhtä lailla kuvia ruokailuhetkistä ja mökin rakentamisesta. Vapaa-aikakategorian kuva-aiheet ovat hyvin samanlaisia muuten, paitsi Salosen aineistosta löytyy myös urheiluhetkiä. Kirkko ja luostari -kuvissa Syväniemi on ottanut kuvia myös rakennusten sisältä, kun taas Salonen on tyytynyt ulkoisen arkkitehtuurin tallentamiseen.

Viholliskuvien kohdalla molemmilla on kuvia neuvostoliittolaisista työnteossa ja alistettuina ihmisinä. Vain Salosen mallikuvissa on kuvia kuolleista vihollisista. Salosen

---

⁵⁴ KA, Antti Salosen kantakortti.

viholliskuvissa ei ole nähtävissä toverillisuutta, jota Syväniemen muutamassa otoksessa taas on. Kuvien kokonaismäärään verrattuna viholliskuvia on molempien kuvaajien aineistossa verrattain vähän. Siitä huolimatta viholliskuvien tutkiminen on perusteltua, sillä esimerkiksi Syväniemen kirjallisten aineistojen mukaan sotilaat ostivat niitä eniten kaisla tarjolla olleista kuvista.⁵⁵ Lisäksi ottaen huomioon sodan luonteen, vihollisen läsnäolo on rintamalla keskeinen, eikä sitä sovi tutkimuksessa ohittaa. Montaa kategoriaa voidaan tarkastella myös maisemakäsitteen avulla. Näitä kategorioita ovat karjalaismiljö, neuvostomiljö, tuhattu maisema, rintamamiljö, teollisuusmiljö ja kainuulainen maisema. Näiden lisäksi muissakin kategorioissa, kuten esimerkiksi kirkko/luostari -kategoriasa on muutama maisemallinen otos. Maisemakuvien määrä aineistossa on huomiota herättävä, minkä takia olen ottanut sen toiseksi tarkasteltavaksi kysymykseksi.

SYVÄNIEMEN JA SALOSEN MERKITYSJÄRJESTELMÄT

Erilaisilla merkitysjärjestelmillä, synkronisilla ja diakronisilla tekijöillä, on paljon painoarvoa siinä, mitä Syväniemi ja Salonen ovat kokeneet sodassa merkitykselliseksi, ikuisittamisen arvoiseksi. Mitä synkronisia tekijöitä voidaan lähteiden perusteella löytää? Millainen oli tietoisuuden ”esileimautuminen” eli minkälaiset asiat määrittivät miesten maailmankuvaa ennen rintama-aikaa?

Niilo Stefanus Syväniemi syntyi kuudenneksi lapseksi puuseppä Juho Andrellin kymmenhenkiseen perheeseen Kuohijoelle, Kanta-Hämeeseen. Elämänsä varrella hän ehti työskennellä isänsä jalanjäljissä puuseppänä, mutta myös muun muassa käsityönopettajana, puutavarakauppiana ja liikemiehenä.⁵⁶ Hän oli naimisissa Elsa Forsellin kanssa ja he saivat kolme lasta. Syväniemi muistetaan suvun kesken innovatiivisena, käsistään taitavana ja lempeän humoristisena ihmisenä, joka oli kiinnostunut myös historiasta.

Muistelmissaan Niilo Syväniemi kertoo elämänsä vaiheista, jotka on kokenut tärkeiksi jakaa edelleen jälkipolville. Syväniemi kertoo muun muassa arjestaan maaseudulla, uravaiheistaan ja sairastumisista. Oma keskeinen lukunsa on sodan tapahtumille. Syväniemi muistelee myös Suomen uskonnonvapauslain tulemistä vuonna 1922 ja Evankelisen yhdistyksen syntyä, joka vaikutti paljon hänen uskonkäsitystensä muotoutumiseen.

---

⁵⁵ Syväniemi, muistivihko.

⁵⁶ Syväniemi, muistelmat, 129.

Muistelmien viimeisillä sivuilla osa aiemmin mainituista jutuista toistuvat.⁵⁷ Syväniemi palaa lopussa vielä sukunsa historiaan sekä kuvailee vanhempiensa ja sisarustensa elämänvaiheita.⁵⁸

Muistelmissaan Syväniemi kertoo kokeneensa lapsena sotakauhua, eikä voinut uskoa, että joutuisi henkilökohtaisesti kokemaan elämänsä aikana kolme kovaa sotaa. Talvisodasta hän selvisi kahden viikon sotaharjoitusjaksolla,⁵⁹ mutta jatkosotaan oli lähdettävä. Sotaan lähteminen kesällä 1941 oli kova pala – jäiväthän kotiin vaimo ja puolivuotiass Seppo-poika.⁶⁰ Toisaalta Syväniemi uskoi vahvasti Jumalan johdatukseen ja siihen, että kaikella oli tarkoituksensa.⁶¹ Sota oli kamala asia, joka vain oli kestettävä. Synkroniset tekijät, kuten sodan pelko, kasvatus, perhe ja usko voidaan nähdä Syväniemen maailmankuvan tunne-elämää määrittelevinä tekijöinä, jotka vaikuttivat kokemuksen ”esileimautumiseen”. Näiden tekijöiden pohjalta Syväniemi on reagoinut sodassa vastaan tuleviin tapahtumiin.

Kotipaikkakunta ja työ ovat enemmän Syväniemen toimintaa ohjaavia tekijöitä, vaikka yhtä lailla osa kokemuksen ”esileimautumista”. Hämeen maaseudulla vietetty lapsuus ja aikuisiällä vuodet Forssassa sekä Hämeenlinnassa vaikuttivat siihen, millaisena Syväniemi ymmärsi Suomen ja suomalaisuuden. Rintamalla miestä hämmensivät Itä-Karjalan uudet maisemat ja rakennukset – hän katsoi ympäristöä turistin näkökulmasta. Toki Syväniemi oli jonkin verran matkustellut muualla Suomessa, esimerkiksi käynyt junalla Viipurissa.⁶² Puusepän ja puutavarakauppiaan tausta selittävät jatkosodan valokuviissa ja muistiinpanoissa näkyvää kiinnostusta karjalaiseen arkkitehtuuriin.

Tehtävä ja status sodassa ovat myös toimintaa ohjaavia synkronisia tekijöitä. Rintamalla Syväniemi toimi 26. Lääkintäkomppanian autonkuljettajana. Syväniemi piti itsepintaisesti kiinni siitä, että hän oli armeijan käyttöön otetun koslansa kuljettaja, vaikka kolonnan johtaja oli aluksi eri mieltä:

” Valitin asiasta, johon Koskinen vastasi: ” Olen ottanut auton omaan käyttööni ja minä määrään siihen kuljettajan.” Johon minä

---

⁵⁷ Syväniemi kirjoitti muistelmia kymmenisen vuotta ja elämänsä ehtoopuolella. Pitkä kirjoitusjakso ja vanhentuminen selittävät asioiden toistumista. Toisaalta toistetut asiat olivat todennäköisesti Syväniemelle niitä kaikista merkityksellisimpiä.

⁵⁸ Syväniemi, muistelmat, 100, 114–116, 120–122, 125.

⁵⁹ Syväniemi, muistelmat, 56.

⁶⁰ Syväniemi, almanakka, 44; muistivihko.

⁶¹ Syväniemi, muistelmat, 5, 22.

⁶² Syväniemi, muistelmat, 33.

vastasin: Auto on minun ja sitä ei kuljeta muut kun minä. Autot -
sairasautoja, pakettiautoja ja henkilöautoja - lähetettiin Fors-
san torilta minuutin väliajoin yksi kerrallaan, viimeisenä tieten-
kin minun autoni, johon istuin siis itse kolonnan johtaja aika
monta minuuttia pitemmän väliajan jälkeen.”⁶³

Syväniemi toivoi kohteliasta käyttäytymistä myös ylempiarvoisiltaan, eikä suostunut syyttä käskettäväksi. Vaikka jääräpäisyyttä löytyykin, hän tuli hyvin toimeen rintamato-
vereidensa kanssa ja esimerkiksi ystävystyi lääkintäkapteeni Pärnäsen kanssa niin, että
tämä kutsui Syväniemen upseerien puolelle syömään.⁶⁴ Kenties Syväniemi sai Pärnäsen
hyväksynnän varjolla harjoittaa valokuvaamista.

On myös hahmotettava, millaiseksi Syväniemi käsitti tulevaisuuden. Millainen oli hänen
odotushorisonttinsa? Reinhart Koselleckin mukaan odotushorisontti tarkoittaa sitä käsi-
tystä tulevaisuudesta, jonka subjekti kokee mahdolliseksi itselleen ja ympäristölleen.⁶⁵
Edellä mainittujen huomioiden mukaan käsitys tulevaisuudesta oli sotaan lähtiessä epä-
varma, täynnä kaipuuta ja pelkoakin. Rintamalla jo ollessaan ja vuoden 1941 vaihtuessa
seuraavaan Syväniemi kuvailee tulevaa yllätyksen historialliseksi vuodeksi. Lausahduk-
sella hän tarkoittaa sitä, ettei sodan kulusta voi olla koskaan varma. Sitten odotushorison-
tissa tapahtuu muutos, sillä maaliskuussa hän kirjoittaa kaipaavansa jo kovasti si-
viiliin pääsyä.⁶⁶ Odotus elämästä rintaman ulkopuolella kaukana sodasta on toiveikas ja
lopulta helpottunut, kun tieto kotiutuksesta saapuu.

Diakroniset tekijät ovat niitä historiallisia tapahtumia, jotka vaikuttavat sotakokemuksen
muistamisprosessiin. Sotakokemus ei ole staattinen, vaan se muuttuu yksilön ja yhteisön
muistissa ajan virran mukana. Kokemusten muistamiseen vaikuttavat esimerkiksi muut
yhteiskunnalliset tapahtumat ja murrokset. Syväniemen sodan jälkeiset elämänvaiheet
ovat vaikuttaneet siihen, miten hän on sodasta muistelmiinsa kirjoittanut. Kuvien koh-
dalla diakroniset tekijät voivat tarkoittaa taas esimerkiksi sitä, että osa paperivedoksista
on ajan mittaan kadonnut teille tietämättömille, mikä vaikuttaa myös muistamiseen. Puut-
tuvien kuvien aiheet ja merkitykset ovat saattaneet unohtua, toimiihan valokuva monella

---

⁶³ Syväniemi, muistelmat, 57.

⁶⁴ Syväniemi, muistelmat, 63.

⁶⁵ Koselleck 2004, 264–275; Kivimäki 2006a, 75, 78.

⁶⁶ Syväniemi, almanakka, 29.

tapaa muistin tukena ja muokkaajana.⁶⁷ Syväniemen mallikuvat ja kuvakauppa taas kertovat, mitä asioita sodasta on *haluttu* muistaa.

Merkitysjärjestelmät auttavat hahmottamaan, miksi valokuvissa on juuri sellaisia aiheita kuin on. Se että Syväniemi oli sodassa autonkuljettaja, selittää esimerkiksi autojen melko suurta osaa kokoelmassa. Kotipaikkakunta ja elinympäristö taas kertovat, miksi Karjalan miljö ja väestö herättivät hämmennystä ja uteliaisuutta. Elämänkatsomuksellisilla seikoilla, kuten uskonnolla, saattoi olla vaikutusta siihen, mitä kuvia päätyi myyntiin.

Antti Gunnar Salonen syntyi vuonna 1904 Nastolassa Immilän kylässä. Päijät-Hämeessä sijaitseva paikka kuului vielä 1900-luvun alussa maaseudun idylliin ryhmäkylineen ja toisaalta kulttuurimaisemaan myllyineen.⁶⁸ Lapsuuden ja nuoruutensa hän eli siis hyvin samankaltaisissa maisemissa kuin Niilo Syväniemi. Kuten Kuohijoella, myös Nastolassa vuoden 1918 sisällissota jakoi kyläläiset tiukasti punaisiin ja valkoisiin.⁶⁹ Valitettavasti Salosen elämänvaiheista ei ennen 1920-lukua ole tarkempia tietoja.

1920-luvun alussa Salonen työskenteli leipurina Elannon osuusliikkeessä, jonka maitokaupan Impi Lydia Stenbergiin (1908–1988) hän ihastui. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen Impi sai siirron palvelemaan ruotsinkielisiä asiakkaita Kotkaan. Salonen lähti perässä, vaikkei töitä ollut tiedossa. Hän keksi puistovalokuvauksesta itselleen ammatin ja perusti Sähkövalokuvaamon 1927 kaupungin ytimeen Kirkkokatu 11:een. Kuvaamoon kuului myymälä ja ”studio”, takahuoneissa oli keittiö ja makuuhuone. Filmit kehitettiin vaatekomerossa. Salonen toimi myös kiertelevänä valokuvaajana mukanaan telttä, johon oli maalattu taustafondi. Antti ja Impi avioituivat 7.7.1930 ja esikoispoika Matti syntyi kolme vuotta myöhemmin.⁷⁰

Salonen oli varareservin nostomies, kun hänet 37-vuotiaana värvättiin jatkosotaan. Hän ei ollut mukana talvisodassa. Miehen sotaan lähtiessä vaimo oli viimeisillään raskaana. Impi jäi yksin vastaamaan liikkeestä ja silloin 8-vuotiaasta Matti-pojasta. Antti-poika syntyi 7.8.1941. Salonen liittyi 22.6.1941 1. Sillanrakennuskomppaniaan varusvarastonhoitajaksi. Hän sai siirron 12.1.1942 Pioneeripataljoona 2:een, jossa oli lähettinä ja pioneerina. Pataljoona taisteli Laatokan Karjalassa liikkuen Aunuksen ja Petroskoin

---

⁶⁷ ”Valokuvien avulla tapahtuva muistaminen on siis jatkuvaa muistojen rakentamista: tiettyjen asioiden ja tapahtumien toistamista ja joidenkin aktiivista unohtamista ja valokuvaamatta jättämistä.” Mäkiranta 2013, 14.

⁶⁸ Mäkelä, 1982, 13–16.

⁶⁹ Mäkelä 1991, 436.

⁷⁰ Lindstedt 2014, 32–37.

suunnassa. Kesällä 1942 pataljoona liitettiin Panssaridivisioonaan. Salonen hoiti pataljoonan varusvarastoa 15.8.1943 lähtien sodan loppuun asti.⁷¹

Kamera tuli sotaan mukaan tarkoituksella. Taustalla oli ajatus siitä, ettei useimmilla miehillä ollut sodassa kameraa mukana, mutta heillä oli kuitenkin tarve kuvien avulla muistaa sen tapahtumia ja ihmisiä. Salonen otti kuvia ja Impi-vaimo vedosti ne. Matti Salonen arvelee kuvien myynnillä olleen suuri merkitys perheen talouden kannalta, vaikka tarkempia voitoista ja materiaalikustannuksista ei ole säilynyt tarkempia tietoja. Pienikin rahallinen lisä oli sota-aikaan tervetullutta. Salonen kotiutui alikersanttina lokakuussa 1944 ja palasi valokuvausliikkeeseensä. Sodasta ei kotona puhuttu, mitä nyt Salonen suuttui, kun Matti-poika liittyi merisotilaspoikiin. Matti muistaa, että silloin tällöin isä kertoili tarinoita ottamiensa kuvien ulkopuolelta. Antti Gunnar Salonen kuoli 6.2.1960, minkä jälkeen kuvaamo siirtyi Matti-pojalle. Nykyään liikettä pitää Matin poika Kari-Matti Salonen. Impi-vaimo kuoli vuonna 1988.⁷²

Valokuvaus oli Saloselle elanto. Se auttoi häntä 1920-luvulla sopeutumaan työttömänä uudelle paikkakunnalle Kotkaan. Ahkera kuvaaminen helpotti toimeentuloa myös sodan aikana tai oli jopa keino selviytyä siitä. Salosen kohdalla tiedot merkitysjärjestelmistä jäävät selvästi vajaanmiksi Syväniemeen verrattuna. Merkitysjärjestelmät vaikuttivat silti Salosen tapaan valokuvata, sillä ympäröivä kulttuuri vaikuttaa olennaisesti yksilön tapaan havainnoida ympäristöään. Susan Sontagia lainaten: ”*Valokuvaus on katsomisen tapa*”.⁷³ Salosen kuvaustapaan saattoivat vaikuttaa esimerkiksi ajan ammattilaisten valokuvausohjeet ja sodan kuvausperinteet.

PANOSTA, LATAA JA LAUKAISE⁷⁴ – KUVAAMINEN SODASSA

Kuvaajat kameroineen ovat liikkuneet armeijoiden matkassa 1840-luvulta alkaen.⁷⁵ Valokuvaus oli jo tuolloin erottamattomasti kytköksissä sotaan, mikä näkyi esimerkiksi terminologiassa. Kamerat, kuten aseetkin, olivat ladattuja, niillä tähdättiin ja laukaistiin kohti subjektia. 1850-luvulla jotkin kamerat oli jopa suunniteltu näyttämään aseilta. Sotainen terminologia oli käytössä edelleen vuonna 1951 esimerkiksi valokuvaaja Vilho

---

⁷¹ KA, Antti Salosen sotilaskantakortti.

⁷² Lindstedt 2014, 32–37.

⁷³ Sontag 2008, 124.

⁷⁴ Setälä 1951, 17. Otsikon sanat on poimittu suoraan Setälän valokuvausoppaasta.

⁷⁵ Saraste 2010, 99.

Setälän *Oman kameran oppaassa*, josta otsikon sanatkin on poimittu.⁷⁶ Tekniikka asetti myös haasteensa sille, mitä voitiin ikuistaa. Kuvaaminen oli ennen 1900-lukua pääosin ammattilaisten ja perehtyneiden harrastajien puuhaa, sillä valokuvaustarvikkeet olivat kalliita ja hankalia käyttää. Kameran olivat isoja valokuvauskoneita, joiden kantaminen tuotti vaikeuksia.⁷⁷

1920–1930-luvuilla välineet tulivat edullisemmiksi ja yksinkertaisemmiksi käyttää, mikä lisäsi myös kansanomaista valokuvausta. Yhä useampi saattoi hankkia helposti kuljetettavan ja käytettävän laatikkokameran.⁷⁸ Kuvaamisen yleistyessä nousi esiin uudenlainen kuvaajaryhmä, näppäilijät, joita alan ammattilaiset vähättelivät. Amatöörikuvaajat suhtautuivat valokuvaamiseen vakavasti, kun taas näppäilijät olivat toimissaan spontaaneja päätavoitteinaan hupi ja muistojen tallentaminen. Niilo Syväniemi oli innokkaana tekniikan harrastajana hankkinut Agfan Billy-Clack-kameransa 1930-luvun puolivälin paikkeilla.⁷⁹ Hän oli näppäilijä, sillä perimätiedon mukaan hän ei koskaan kehittänyt valokuviaan itse. Juuri tätä ominaisuutta pidettiin näppäilijän tunnuspiirteenä, joka erotti hänet kuvansa itse kehittävistä vakavammasta harrastelijasta.⁸⁰ Salonen taas kuvasi ammatikseen.

Uudet harrastukset kulkeutuivat mukaan sotarintamalle, vaikka kamerat olivat siellä vielä harvassa ja filmin saanti välillä vaikeaa.⁸¹ Toisen maailmansodan aikana vaadittiin valokuvaamiseen sota-alueella Suomessa erillinen kuvauslupa. TK-kuvaajien luvat mukaan lukien lupia myönnettiin sotavuosina yhteensä vain noin 700 kappaletta. Toimintatapa oli erikoinen, sillä esimerkiksi Saksassa sotilaita kannustettiin kuvaamiseen. Kuvauslupan avulla sotasensuuri sai kuvat tarkastettavaksi, ettei vihollisen käsiin joutuisi vahingossa arvokkaita tietoja. Kiellettyjä kuvausaiheita olivat muun muassa sillat, satamat ja linnoituslaitteet. Arkojen aiheiden, kuten teloitusten ja kaatuneiden kuvaaminen oli myös kiellettyä.⁸² Syväniemikin kuljetti kameransa Itä-Karjalaan, vaikkei lupaa kuvaamiseen ilmeisesti ollutkaan. Ainakaan hänen kuvissaan ei ole nähtävissä Kuvaosaston lyömiä leimoja toisin kuin Salosen kuvissa.

---

⁷⁶ Struk 2011, 21–22; Setälä 1951, 17.

⁷⁷ Struk 2011, 24; Saraste 2010, 99–100.

⁷⁸ Männistö 2011, 14, 22 ja Saarinen 2008, 112.

⁷⁹ Syväniemi, muistelmat s. 50. Sivulla Niilo kertoo, miten hänen ja vaimonsa Elsan hääkuvia otettiin sekä omalla kameralla että kuvaamossa vuonna 1936. Aikaisempia muisteluja tai merkintöjä oman kameran käytöstä ei ole toistaiseksi löytynyt.

⁸⁰ Männistö 2011, 20, 13, 22.

⁸¹ Kleemola 2014b, 11–12.

⁸² Kleemola 2014b, 8–12.

Tutkittaessa sotavalokuvia ja niistä luettavaa kokemusta on myös huomioitava kameran tekniset ominaisuudet, sillä niillä on suuri vaikutus sekä kuvausprosessiin että lopulliseen kuvaan. Valokuvauksen teknisyyden voi jakaa kahteen kategoriaan. Voidaan puhua kameran teknisyydestä, jolloin keskitytään tarkastelemaan kameran käyttöön liittyviä seikkoja. Toisaalta voidaan puhua myös kameran teknisestä jäljestä, valokuvasta, ja sen kyvystä toistaa ja välittää todellisuutta. Valokuvien tutkijat ovat samaa mieltä siitä, että kameran tallentama hetki kertoo värittyneen kuvan todellisuudesta.⁸³ Kamera ikuistaa edessään olevan näkymän sellaisena kuin se on, mutta sitä ennen sen käyttäjä on tehnyt valintoja valotuksen, kohteen, kuvakulman, rajauksen ja hetken suhteen. Tätä ennen kuva-aiheen valintaan ovat vaikuttaneet edellä mainitut kuvaajien merkitysjärjestelmät. Loppujen lopuksi valokuvaksi tallentunut hetki on ajallisesti useimmiten korkeintaan muutaman sekunnin mittainen, yleensä sekunnin sadasosa.

Vaikka 1930-luvulla kamerat olivat jo teknisyydeltään kehittyneempiä kuin ensimmäiset valokuvauskojeet, niissäkin oli omat rajoituksensa. Esimerkiksi objektiivilla oli vaikutusta valokuvan jäljen lopputulokseen. Filmiaikana filmin herkkyydellä ja kuvakoolla oli myös osansa siihen, miten hyvin kuva toisti haluttuja asioita. Sota-aikana sotilaiden filmin saanti oli vaikeaa, mikä osaltaan rajoitti valokuvaamista. Mustavalkofilmi oli yleisin, vaikka värifilmiäkin oli jo saatavilla.⁸⁴ Lisäksi kamera rajaa kohteensa aina samalla tavalla nelikulmaiseen muotoon, mikä ei välttämättä vastaa tilanteesta tai ympäristöstä koettua kokemusta.

Niilo Syväniemi kuvasi jatkosodassa Agfan Billy-Clack-kameralla, joka on edelleen toimiva laite ja suvun omistuksessa. Kameran rakennetta tarkastellessa huomaa, etteivät sen rajausmahdollisuudet ole kovin kummoiset, sillä kohdetta on vaikea hahmottaa etsimen⁸⁵ läpi. Melko summittain tapahtuvan rajaamisen takia kuvien sommittelun tulkintaa ei kannata viedä liian pitkälle. Lisäksi tällä pienellä paljekameralla kuvattaessa on seisottava vähintään kolmen metrin päässä kohteesta, jotta kamera ylipäänsä tarkentaa. Näin ollen yksityiskohtien kuvaaminen ei ollut kaikilla laitteilla edes mahdollista. Tämä osaltaan selittää laajempien näkymien suurta osaa kuvakokoelmassa. Voidaan myös uteliaasti kysyä, vaikuttiko tämä Syväniemen tapaan havainnoida ympäristöään? Jättikö hän

---

⁸³ Esim. Burke 2001, 30; Seppänen 2001, 8; Whitlock 2012, 63–72.

⁸⁴ Porkka 1983, 58–61; Kleemola 2014b, 8–19.

⁸⁵ Etsin on se ikkuna, jonka avulla kuva rajataan. Vielä 1930-luvulla kamerasanasto oli perin sotaisia ja puhuttiin etsimen sijaan tähtäimestä. Ks. Setälä 1951; Struk 2011, 22–24.

yksityiskohdat huomiotta, koska niitä ei pystynyt kuvaamaan? Valitettavasti ei ole tiedossa, minkälaisella kameralla Antti Salonen sodassa kuvasi.

Valokuvia ei otettu pelkästään kuvien vuoksi, vaan myös teknologia innosti harrastuksen pariin.⁸⁶ Jatkosodan aikanakin vaikuttanut arvostettu valokuvaaja ja valokuvataiteen uranuurtaja Vilho Setälä (1892–1985) korostaa teoksissaan valokuvauksen teknisiä puolia. *Valokuvauksen taito* -kirjan luvuista suurin osa käsittelee kameran ja filmin teknisiä ominaisuuksia sekä kuvauslaitteiden täydellistä hallintaa. Vain muutamassa luvussa puhutaan kuvausaiheista ja kuvien kauneusarvosta, sillä ”*tekniikkaa voi opettaa, aiheen käsittelyä ainoastaan oppia*”. Ollakseen taitava valokuvaaja, on hallittava sekä tekniikka että luova ilmaisu.⁸⁷ Jotta kuvaaja pystyisi toimimaan tilanteen tullen nopeasti, hänen on tunnettava laitteensa läpikotaisin, vaikkapa pilkkopimeässä pelkästään muistin ja tuntoaistin varassa. Laadukas kamera ei automaattisesti takaa hyviä kuvia; paljon riippuu laitteen käyttäjästä. Setälä onkin vahvasti sitä mieltä, että valokuvaajan ammattitaidolla on vaikutusta siihen, miten hyvin kuva välittää todellisuutta ja myös kuvaajan omia kokemuksia.⁸⁸

Katsottaessa Syväniemen ja Salosen valokuvia rinnakkain huomaa helposti, kumpi ymmärsi paremmin tekniikkaa. Syväniemen kuvissa kohde on melko usein epäterävä, horisontti vinossa tai valotus epäonnistunut. Toisaalta Syväniemi ei antanut teknisen osamattomuutensa haitata valokuvaamistaan, vaan on näpsinyt otoksia milloin mistäkin. Hän ei ehkä ollut yhtä tarkka myytäväksi valikoitujen mallikuvien suhteen kuin Salonen. Salonen taas tiesi jo sotaan lähtiessään, että aikoo kaupata ottamiaan valokuvia, mikä on varmasti vaikuttanut ainakin kuvausaiheiden valintaan ja sommitteluun.

Valokuva ei silti koskaan ole täysin sama kuin vallitseva todellisuus, sillä se pystyy välittämään ainoastaan visuaalisen todellisuuden, joka sekin muuttuu kolmiulotteisesta kaksiulotteiseksi. Kati Lintosen mukaan valokuva itsessään ei ole moniaistinen, mutta sen avulla katsoja voi palautua omiin ruumiillisiin aistikokemuksiinsa.⁸⁹ Tämä ajatus on oleellinen tutkittaessa sotilaiden jaettua kokemusta. Todennäköisesti kuvia ostettiin juuri sen takia, että merkittävät paikat, tapahtumat ja aistimukset pysyisivät muistissa.

---

⁸⁶ Männistö-Funk 2014, 57–63.

⁸⁷ Setälä 1929, 192.

⁸⁸ Setälä 1929, 193–194, 236.

⁸⁹ Luukkonen 2009, 131; Lintonen 2011, 213–214.

Taidehistorioitsija Kati Lintonen kirjoittaa, että valokuvan avulla katsoja voi nähdä enemmän, sillä se esimerkiksi pysäyttää liikkeen silmin tarkasteltavaksi. Valokuvaamalla ihminen voi ikään kuin irrottautua ympäristöstään ja tarkastella sitä hetken ulkopuolisena linssin läpi - silti havainnoiden ja ollen erityisellä tavalla hetkessä läsnä.⁹⁰ On totta, että valokuva on yhden ihmisen näkökulma. Kuvaushetki on kuvaajalleen aina jollain tapaa erityinen, oli se sitten spontaani tai harkittu. Toisaalta kuvat ovat aina kulttuurisidonnaisia ja kameraakin käytetään totuttujen konventioiden mukaisesti heijastaen aikansa visuaalista ja yhteiskunnallista ajattelua. Valokuva onkin erikoinen kietoutuma subjektiivista kokemusta ja objektiivista tarkastelua. Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin, millaista Syväniemen ja Salosen kuvakauppa oli ja mitä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia siitä on löydettävissä.

---

⁹⁰ Lintonen 2011, 213–214.

III KUVIEN KAUPPAAMINEN

TK-kuvien organisoitua myyntiä sotilaille ei sota-aikana vielä ollut. Rintamalla oli kyllä asemieskuvaamoja, joissa sotilaat saivat käydä ottamassa esimerkiksi potretteja. Asemieskuvaamojen kautta sotilaat pystyivät myös kehittämään filmejään ja näin filmit saatiin sensuurin tarkastettaviksi. Miehet kokivat tämän hitaaksi ja hankalaksi, ja omalla kameralla luvatta kuvaaminen olikin varsin runsasta. Filmit lähetettiin kenttäpostin mukana kotipaikkakunnille kehitettäväksi. Sotilaat myös kauppasivat kuviaan sotatovereilleen.⁹¹

Sotakuvia tutkineen Olli Kleemolan mukaan kuvia myyvät sotilaat voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Suurin osa sotilaista otti kuvia vain omaan käyttöön. Toinen ryhmä, johon Niilo Syväniemikin kuului, harjoitti pienempää liiketoimintaa kaupaten kuvia lähi-tovereilleen. Pienin ryhmä kauppasi kuvia suurella mittakaavalla ja joutui tästä syystä hyväksyttämään otoksensa Päämajan Kuvaosastolla. Periaatteessa kaikkien yksityisku-vaajien olisi pitänyt hyväksyttää kuvansa, mutta näin harvemmin tapahtui.⁹² Antti Salonen on harjoittanut laajamittaista kuvakauppaa ja hänen kuviaan on löytynyt sotilaiden albumeista ympäri Suomen.⁹³ Tässä luvussa keskityn Syväniemen ja Salosen kuvakaup- paan ja siihen, mitä tutkimuksellista antia sillä on jaetun kokemuksen kannalta.

SYVÄNIEMI – ITSELLE JA YSTÄVILLE

Kuvista päätellen Niilo Syväniemen kamerasäädin käyttö oli melko avointa, ja hän on jopa merkannut muistiinpanoihinsa, jos on kuvannut salaa.⁹⁴ Syväniemi, kuten muutkin epä- viralliset mutta sotayhteisön hiljaisesti hyväksymät kuvaajat, saattoivat hyväksyttää ku- vansa yksikön päälliköllä.⁹⁵ 26. Lääkintäkomppanian päällikkö oli luutnantti Väinö Haaja. Kantakortista selviää, että Niilon käytös sodassa on ollut kiitettävä, eikä hänelle ole merkattu rangaistuksia.⁹⁶ Valokuvaamisesta ei ole siinä mitään mainintaa, kuten ei sotapäiväkirjassakaan⁹⁷, mutta ilmeisesti rintaman lähipiiri sen hyväksyi – ainakaan se ei ollut häiriöksi niin, että siihen olisi jyrkästi puututtu. Sodanaikaisten muistivihkojensa mukaan Syväniemi on myynyt kuvia noin 35 henkilölle, joista suurin osa on ollut

---

⁹¹ Kleemola 2014b, 8, 12. Ks. myös Niilo Syväniemen kuva-albumi s. 18

⁹² Kleemola 2014b, 18.

⁹³ Kleemola 2014b, 15.

⁹⁴ Syväniemi muistivihko, erillinen paperilappu sekä Ajastaika-almanakka 1942, s. 54.

⁹⁵ Kleemola 2014b, 12.

⁹⁶ KA, Niilo Syväniemen sotilaskantakortti.

⁹⁷ Sotapäiväkirja 30229, 3.

sotamiehiä, korpraaleja ja kersantteja. Joukossa on yksi nainen ja muutama epäselvä merkintä. Lisäksi Syväniemi on kirjannut erillisiin kuvateksteihin antaneensa 10 kuvaa eversti Matti Laurilalle. Lieneekö kuvia lähetetty myöhemmin Jyrkilän kylässä asuvalle Busarevin perheellekin, sillä myös heidän osoitteensa on kirjattu ylös vihkoon.⁹⁸

Ensimmäisissä merkinnöissään Syväniemi on muutamalla sanalla kuvaillut kuvia, joita ihmiset ovat halunneet häneltä ostaa. Merkinnät ovat aluksi hyvin epämääräisiä. Syväniemi on kirjannut ylös kuvan ostajan, tämän osoitteen ja montako kappaletta tämä kutakin otosta halusi tilata. Siirryttäessä vanhemmasta vihosta uudempaan muistiinpanot tarkentuvat. Edelleen kuvia kuvaillaan vapaamuotoisesti, mutta uutena tietona näkyy niistä pyydetty hinta. Muutaman henkilön jälkeen kuvien kuvailut jäävät tilauksista pois ja ne korvautuvat numeroilla. Syväniemen vuoden 1942 Ajastaika-almanakassa on maininta valokuvien lajittelusta 9. maaliskuuta.⁹⁹ Olisiko hän silloin vasta numeroinut ja valikoinut myytävät mallikuvat, vaikka olikin kaupannut kuvia jo aiemmin? Valokuvien kauppaaminen järjestelmällistyi ajan myötä, mistä muun muassa kuvien numeroiminen kertoo. Täsmällisenä miehenä hän on kirjannut myyntitiedot huolellisesti ylös.

Joulukuun 1. päivään mennessä vuonna 1941 kuvia on myyty 292 markalla¹⁰⁰. Esimerkiksi 12 kappaletta omakuvia maksoi 24 markkaa eli 2 mk yhdeltä kovalta. Hinta näyttää pysyneen samana koko ajan. Suurta voittoa Syväniemi ei myynnillä tavoitellut, sillä yksi filmirulla maksoi noin 22 mk. Filmin lisäksi kuvat täytyi kehittää ja ottaa myyntiä varten niistä kopioita, jotka ainakin Hämeenlinnan valokuvaamossa maksoivat 1940-luvun alussa 1,5 mk kappale.¹⁰¹

Täysin varmasti ei voida sanoa, mitä kuvia on ostettu eniten, sillä ennen mallikuvien numerointia tehtyjä merkintöjä on välillä vaikea yhdistää mihinkään tiettyyn valokuvaan. Suosituimmilla kuvilla on ollut noin 9 tilaajaa ja sama henkilö on yleensä tilannut yhtä kuvaa useamman kappaleen, varsinkin omakuviaan. Kaupaksi menivät erityisesti Itä-Karjalan miljöötä esittävät kuvat, kuten Aleksanterin luostari ja ”erittäin sekaisin rakennettu” Kinkijevan kylä sekä kuvat venäläisistä vangeista. Muutama henkilö tilasi kuvia kahteenkin otteeseen. Sotamies Oiva Likolahti on kysellyt kenttäpostitse kuvien perään, mikä kertoo siitä, että kuvat ovat olleet myös tilaajalle henkilökohtaisesti tärkeitä:

---

⁹⁸ Syväniemi, muistivihko.

⁹⁹ Syväniemi, muistelmat, 48.

¹⁰⁰ Syväniemi, muistivihko.

¹⁰¹ Syväniemi, valokuvakokoelma. Kokoelman joukossa on myös kuitti Hämeenlinnan valokuvaamosta, josta selviää kehitetystä valokuvasta otetun kopion hinta. Syväniemi lähetti ainakin osan otakuvista kehitettäväksi kotipaikkakunnalle Hämeenlinnaan. Ks. kuvaliitteet.

9.3.1942

” Terve vain! Mitäs kuuluu sinne, joko olet kotona? Joko olet saanut niitä kuvia hommaksi, mutta kyllä kai pian jo saan ne. Ei tänne mitään erikoista kuulukkaan.

Monin terv. ja kuulemiin t. Oiva”¹⁰²

Mallikuvan 104 jälkeen tilaukset vähenevät selvästi, vaikka aiheet pysyvät samantapaisina. Siitä eteenpäin kuvia on tilattu satunnaisesti yksi tai kaksi kappaletta, jos ollenkaan. Harmillisesti kuvien tilauksiin ei ole laitettu päivämääriä ylös. Jotain on kuitenkin pääteltävissä muistivihkojen kuvateksteistä. Niiden yhteyteen Syväniemi on kirjannut, milloin on vaihtanut kameraan filmirullan. Niiden avulla olen pystynyt karkeasti päättelemään, milloin mikin kuva on näpsäisty. Esimerkiksi kuvat 98–112 on otettu aikavälillä 27.10.–2.11.1941. Rohkeasti tulkittuna tämä seikka sekä kuvien myynnin väheneminen kuvan 104 jälkeen tarkoittaisivat yhdessä sitä, että Syväniemi ei ole kaupannut kuviaan aktiivisesti enää marraskuussa 1941. Kuvaaminen on kuitenkin jatkunut ahkerana palvelusajan loppuun saakka. Merkinnyt kuvakaupan tuloista 1.12.1941 ja sotamies Oivan utelut maaliskuulta 1942 puhuvat kaupan jatkumisen puolesta.¹⁰³ Olisiko Syväniemi siirtänyt valokuvien kaupan kirjanpidon johonkin toiseen vihkoon? Toisaalta mallikuvien kuvatekstit on mahdutettu noihin kahteen muistivihkoon. Tuntuisi kuitenkin erikoiselta, että kysyntä olisi yhtäkkiä lopahtanut – varsinkin kun Syväniemi on nähnyt vielä maaliskuussa vaivaa järjestellä valokuviaan.

Kuva nunnaluostarin kirkon sisältä tukee varmemmin ajatusta siitä, että kuvien tilauksia on kirjattu muuallekin kuin vain muistivihkoihin. Tämän hetkisen alkuperäisaineiston mukaan kukaan ei ole tilannut kyseistä kuvaa. Jostain syystä otos löytyy kuitenkin Tuntemattomien sotilaiden albumi -teoksesta, joka on läpileikkaus satojen sotaveteraanien kuva-albumeista ja -kokoelmista.¹⁰⁴ Syväniemen on täytynyt myydä tai lahjoittaa kuvasta toinen vedos jollekin toverilleen. Voidaan siis vahvasti epäillä, että kuvia on kaupattu enemmän kuin muistivihkojen merkinnät antavat ymmärtää. Hallussani oleva aineisto antaa silti hyviä viitteitä siitä, mitkä kuvat ovat olleet sotilaiden keskuudessa selvästi suosituimpia. Nuo kuvat liittyvät miljöön ohella neuvostoliittolaisiin vihollisiin.

---

¹⁰² Syväniemi, muistivihko.

¹⁰³ Syväniemi, muistivihko.

¹⁰⁴ Kleemola 2014c, 180, kuva 188.

"Nunnaluostarin kirkon sisältä." Niilo Syväniemi, mallikuva nro 86.
Kuva on julkaistu myös teoksessa *Tuntemattomien sotilaiden albumi*
ilman tietoja kuvaajasta.

SALONEN – JÄRJESTELMÄLLISTÄ KAUPANKÄYNTIÄ

Salosen mallikuva-aineisto on jakautunut neljään eri albumiin: kahteen valokuva-albumiin sekä kahteen pahviseen, kolmisivuiseen kuvakansioon. Ensimmäisen albumin kuvat ovat todennäköisesti Salosen rintamapalveluksen alkuajoilta, kun hän on ollut Aunuksen ja Petroskoin seutuvilla. Toisessa albumissa on kuvia pääasiassa Kainuusta. Albumien kuvat on selvästi jaoteltu kahteen eri ympäristöön: Karjalaan ja Kainuuseen.¹⁰⁵

Albumi 1 rävyttää katsojan silmille heti sodan karun luonteen, sillä ensimmäisillä aukeamilla on kuvia kaatuneista ja pahoin palaneista neuvostoliittolaisista sotilaista. Siinä on myös koko Salosen aineiston ainoa taistelukuva, jossa järven rannan takaa kohoava suuri savupilvi kertoo käynnissä olevasta taistelusta. Albumin loppuosa on rauhallisempaa katseltavaa. Kuvia on lähinnä joukkojen etenemisestä ja siltojen rakentamisesta. Sen lisäksi sieltä löytyy idyllistä kuvausta karjalaiskylistä ja näkymiä Petroskoin kaupungista. Albumi 2 sisältää kuvia teiden rakentamisesta ja niiden valmistumiseen liittyvistä kuniamenoista ja marsseista. Albumissa on myös rintaman arjen, ympäristön ja vapaa-ajan kuvausta sekä maisemakuvia Kainuusta.

Ensimmäisessä pahvisessa mallikuvakansiossa on kuvia lähestulkoon pelkästään neuvostomiljööstä, Petroskoista. Toisessa kansiossa on Karhumäen neuvostomiljööön lisäksi myös karjalaista maaseutuidylliä ja paikallisväestöä Aunuksen seuduilta. Molemmissa kansioissa on paljon samoja kuvia kuin albumissa 1, mikä kertoo siitä, että kuvat sodan alkuvaiheen tapahtumista menivät paremmin kaupaksi. Ne ovat olleet sotilaille jaetun kokemuksen ja muistamisen kannalta merkityksellisempiä kuin asematavaiheen otokset.

Salonen lähetti kuvansa tarkastettavaksi Päämajan Kuvaosastolle. Tämä käsky koski kaikkia rintamamieskuvaajia, mutta harva kuitenkaan teki niin. Salosen kohdalla myynti oli hyvin laajamittaista ja kuvien tarkastus oli välttämätöntä toiminnan jatkuvuuden kannalta. Hänen arkistostaan löytyy rasiallinen kuvia, joissa on sensuurin tekemä leima hyväksymis- ja hylkäyspäätöksistä. Kun kuva sai hyväksynnän, Salosen lähetti sen negatiivin vaimolle Kotkaan ja siitä tehtiin useita kymmeniä vedoksia.

Kuvien mallikappaleet mukanaan Salonen kierteli rintamalla niitä kaupitellen. Hyökkäyssodassa kuvat kulkivat kahdessa esittelyalbumissa. Asematavaiheessa albumien tilalle tuli kaksi kolmiosaista esittelytaulua, johon numeroidut otokset kuvateksteineen oli

---

¹⁰⁵ KA, Antti Salosen sotilaskantakortti.

kiinnitetty. Ostettavat kappaleet kulkivat vanerisessa myyntisalkussa, josta ostaja sai kuvan heti mukaansa.¹⁰⁶

Kuvien laaja levinneisyys kertoo myynnin tuloksellisuudesta. Salonen on todennäköisesti myynyt kuvia paikassa, jonka kautta on kulkenut paljon sotilaita. Tällainen paikka oli esimerkiksi Petroskoin rautatieasema.¹⁰⁷ Myynti jatkui ainakin vuoteen 1943 asti. Salonen ja hänen valokuvansa selvisivät sodasta ehjin nahoin. Mies ei koskaan kertonut sotakokemuksistaan, eikä hänen myyntitoiminnastaan ole kuvien lisäksi jäljellä muita dokumentteja. Ei esimerkiksi ole tiedossa, millä hinnalla hän kuviaan kaupusteli tai oliko hänellä myyntiapulaisia. Luultavasti kuvien kappalehinta oli 1-2 markan paikkeilla.

Poika Matti Salosen mukaan kuvia meni jatkosodassa kaupaksi useita tuhansia vedoksia. Olli Kleemola on väitöskirjatutkimuksessaan huomannut, että noin joka kolmannessa läpikäydyssä suomalaissotilaan albumissa oli ainakin yksi Salosen ottama kuva. Salosen otokset ovat tunnistettavissa valokuvien takana olevasta kuvaamon leimasta sekä Guni-merkinnästä, joka oli sodassa miehen taiteilijanimi. Rauhan palattua miestä kutsuttiin nimellä A.G. tai Gunni. Kaikkia kuvia ei ole Matti Salosen mukaan signeerattu. Taiteilijanimi löytyy vain niistä kuvista, joiden negatiivit Salonen kehitti itse lomalla ollessaan. Kleemola on tehnyt havainnon, että jo pelkästään signeeratut kuvat ovat levinneet hyvin laajalle.¹⁰⁸ Mahdollisesti Salosen kuvia löytyy sotilaiden albumeista enemmänkin, ilman Guni-merkintää. Tämä on todennäköistä, sillä albumien valokuvien yhteydessä Guni-merkintää ei ole käytetty. Mallikuvakansioissakin Guni-kirjoitus löytyy vain muutamasta kuvasta.

Samana kuvan monet vedokset saattoivat päätyä eri rintamasuunnilla taistelleiden sotilaiden albumeihin ja joskus keskenään ristiriitaisin kuvatekstein varustettuna. Samalla kuvien alkuperäinen ottaja jäi anonyymiksi ja kuvien ympärille syntyi erilaisia tarinoita, jotka saattoivat täysin poiketa alkuperäisestä.¹⁰⁹ Tällä tavoin katsoja otti kuvan omakseen liittäen siihen omia kokemuksiaan ja muistojaan. Tämä on todennäköisesti ollut yksi syy, miksi epäviralliset sotakuvat tekivät hyvin kauppansa. Vaikka kuvan ostaja ei olisikaan ollut kuvaustilanteessa mukana, tämä pystyi projisoimaan kokemuksiaan kuviin ja käsittelemään näin sodan tapahtumia.

---

¹⁰⁶ Lindstedt 2014, 36.

¹⁰⁷ Suomalaiset ristiköivät Petroskoin valloituksen jälkeen Äänislinnaksi.

¹⁰⁸ Kleemola, Kinnunen & Kivioja 2014, 14–15; Kleemola 2016, 50; Lindstedt 2014, 36.

¹⁰⁹ Kleemola, Kinnunen & Kivioja 2014, 14–15; Kleemola 2016, 50.

Salosen kuva-aineisto on varsin laaja ja siitä näkee, että hänellä oli järjestelmällisempi tapa käsitellä myytäväksi tarkoitettuja kuvia kuin Syväniemellä. Syväniemen mallikuvat löytyivät pienestä kirjekuoresta. Ei ole tietoa siitä, miten kuvat kulkivat hänen mukanaan rintamalla, mutta todennäköisesti ne eivät olleet kiinnitettynä mihinkään albumiin. Salosen mallikuvat taas olivat. Ensimmäisessä albumissa kuvien numerointi tosin on epäjohdonmukainen. Tämä tarkoittanee sitä, että ensin Salonen on kaupannut kuviaan irrallisina ja järjestellyt kuvat albumiin todennäköisesti vasta sitten, kun kauppa on lähtenyt paremmin käyntiin. Toisessa albumissa kuvien numerointi juoksee pääosin järjestyksessä muutamia poikkeusta lukuun ottamatta. Tuolloin Salosen tyyli kuljettaa kuvia albumissa oli jo vakiintunut.¹¹⁰

Seuraavissa käsittelyluvuissa perehdyn kahteen kuva-aiheeseen, vihollisiin ja maisemiin, jotka aineistoni perusteella tekivät sotilaiden keskuudessa parhaiten kauppansa. Lähestyessäni aiheita kuvakaupan kautta pääsen käsiksi sotilaiden jaettuun kokemukseen. Toisaalta tarkastelen myös sitä, mitä on jätetty kaupan ulkopuolelle ja mitä se puolestaan kertoo sodan kokemushistoriasta.

---

¹¹⁰ Salonen, albumit 1 ja 2.

IV VIHOLLINEN MALLIKUVISSA JA NIIDEN ULKOPUOLELLA

Sotakuvia ei voida tarkastella irrallaan kauheuksista ja unohtaa kaoottista pelon ilmapiiriä. Toisessa maailmansodassa Neuvostoliitto oli Suomelle ja sen sotilaille todellinen uhka, jota vastaan piti taistella henkensä edestä. Suomalaisten jatkosodan viholliskuva neuvostoliittolaisista muodostui pitkälti itsenäistymisen ja sisällissodan kuohunnan jälkimainingeissa rakennettuun kuvaan itäisestä vastustajasta. Toki jo Pohjan sota, isonvihan aika sekä venäläistämiskaudet olivat saaneet ajoittain kansassa aikaan tuhtumusta Venäjää kohtaan valtiona. 1800-luvulla oli myös russofilian täyteisiä ajanjaksoja, jolloin Venäjää toisaalta ihailtiin.¹¹¹ Sisällissodan jälkeen Suomen kansa oli jakautunut vahvasti kahtia. Viha itäistä naapuria kohtaan nähtiin ratkaisuna kansan yhtenäistämässä ja vanhat uskomukset sen barbaarisuudesta, karkeasta ja kömpelöstä olemuksesta herätettiin henkiin. Venäläisviha mytologisoitiin osaksi suomalaisuutta ja isänmaanrakkautta: vihan kohde ei ollut toinen ihminen, vaan perivihollinen eli venäläisyys.¹¹²

Yleisesti tarkasteltuna viholliskuvaa rakennetaan yleensä pitkälti toiseus-ajattelun avulla, jossa vastapuolen hulluus määrittelee oman normaaliuden. Toiseuttamisprosessiin nähden viholliskuvan tuottamisessa on silti eräs olennainen ero. Toiseuttamisessa ”toisen” ei-toivotut piirteet muuttuvat ei-uhkaavaan muotoon, kun taas vihollisuuteen liittyy aina sen uhkaavuus ja siltä puolustautuminen. Sinikka Wunsch mukaan stereotyyppinen viholliskuva Neuvostoliitosta brutaalina ja kyvyttömänä syntyi heti talvisodan alussa.¹¹³ Jatkosodassa vastustaja mustamaalattiin edelleen kasvottomaksi hirviöksi ja sitä väheksyttiin korostamalla omien joukkojen erinomaisuutta ja ansiokkuutta. Epäinhimillistäminen helpotti vihollisen tappamista. Neuvostoliiton totalitaarinen, kommunistinen ja uskonnoton valtiomuoto taas helpotti epäinhimillistämistä. ”Ryssänvihaa” lievempänä esiintyi edelleen myös rodullista alistamista, jonka mukaan venäläiset olivat suomalaisia takapajuisempia ja yksinkertaisempia. Julkisuudessa korostettiin vihollisen mitättömyyttä ja heikkoutta, sillä liian raakojen kuvien välittyminen kotirintamalle olisi voinut saada aikaan turhaa sekasortoa. Kuvallinen viestintä yhdessä voimakkaiden tekstien kanssa oli tehokas keino lietsoa propagandaa. Tiedotuskomppanian kuvaajien tehtävänä

---

¹¹¹ Luostarinen 1986, 59–63.

¹¹² Karemaa 1998, 13–15, 159, 148, 164, 157–158; Wunsch 2004, 52–53; Vihavainen 2013. Klinge 2012 (1972), 94–144; Luostarinen 1986, 66–68, 72, 79, 84–85, 91–99, 138–175.

¹¹³ Vuorinen 2007, 242, 245; Wunsch 2004, 249–250.

ei ollut sodan realistinen kuvaaminen, vaan nimenomaan totuuden kaunistelu. Toisaalta joukossa on myös järkyttäviä kuvia, kuten Olli Kleemolan väitöskirja osoittaa.¹¹⁴

Salosen ja Syväniemen mallikuvissa viholliskuvia on yhteensä 16, vain kahdeksan kuvaa kummankin aineistossa. Tämä on vähän, varsinkin kun sen suhteuttaa kuvien kokonaismäärään. Kuvien vähäinen määrä ei silti ole syy sivuuttaa niitä tutkimuksellisesti. Kuten johdannossa olen todennut, yksi sodan tavoitteista on aiheuttaa vastustajalle tuhoa ja lopulta kukistaa se, mikä aiheuttaa paljon kärsimystä sodan kummallekin osapuolelle. Väkivalta ja vihollinen ovat tavalla tai toisella läsnä rintamalla joka päivä. Vaikka niitä ei määrällisesti tuoda epävirallisissa kuvissa paljoa esiin, ne ovat silti olennainen osa sotilaan kokemusta sodasta. Tämä näkyy esimerkiksi kuvakaupassa: Syväniemen kuvakaupasta säilyneiden tietojen perusteella etenkin maisema- ja viholliskuvat tekivät hyvin kaupansa sotatovereille.¹¹⁵ Viholliskuvilla oli selvää kysyntää. Millaisia viholliskuvia Salonen ja Syväniemi sitten ottivat? Mitä nämä kuvat voivat kertoa sotilaiden jaetusta kokemuksesta?

Salosen kaikki viholliskuvat sijoittuvat albumi 1:een. Viholliskuvat voidaan jakaa edelleen alakategorioihin tai tyyppeihin. Kleemola on väitöskirjassaan jakanut epävirallisten sotakuvien viholliskuvat kaatuneisiin vihollisiin, julmuuksia esittäviin kuviin sekä kuviin vangeista. Kaatuneet hän jakaa edelleen tunnistettaviin henkilöihin, ihmisröykkiöihin ja häpäisykuviin. Vankikuvat kertovat puolestaan ruokailusta, hyvästä hoidosta, tyytyväisistä vangeista, antautuneista vankimassoista ja työnteosta vankien velvollisuutena. Julmat kuvat esittävät vihollisen aiheuttamia tuhoja esimerkiksi siviiliväestöä ja ympäristöä kohtaan.¹¹⁶ Kleemolan jaottelu noudattelee samaa linjaa tämän tutkimuksen aineiston kanssa. Ihmisröykkiöitä tai häpäisykuvia aineistosta ei kuitenkaan löydy.

Ikonologisen analyysin mukaan olen selvittänyt kuvien aiheet ja objektit. Mitä niissä tapahtuu? Keitä kuvissa esiintyy? Millaisia tunneilmauksia tai eleitä niissä näkyy? Tämän jälkeen olen tutkinut kuvien syvempiä merkityksiä, kuten löytyykö kuvista symbolisia viittauksia tai allegorioita, ja mitä ne voivat kertoa kokemuksesta. Tärkeimpänä on kuitenkin kuvien kontekstointi, jolloin olen liittänyt ne osaksi kuvaajien merkitysjärjestelmiä ja vallitsevia yhteiskunnallisia oloja.¹¹⁷

---

¹¹⁴ Karemaa 1998, 10–12; Kirves 2008, 14–15, 22; Danielsbacka 2013, 57–59. Kleemola 2016, 114–123.

¹¹⁵ Syväniemi muistivihot.

¹¹⁶ Kleemola 2016, 54, 124.

¹¹⁷ Panofsky, 1982 (1939), 28–30; Ockenström 2012, 213.

TYÖVOIMAA JA TOVERUUTTA

Syväniemen kuvat olen pystynyt asettamaan jonkinlaiseen aikajärjestykseen filmirullien vaihtamispäivien perusteella. Mallikuvien viholliskuvat on otettu aikavälillä 10.9.–1.12.1941.¹¹⁸ Päivien 10.9.–27.10.1941 aikana otetut näppäykset vihollisista korostavat heidän asemaansa vankeina ja alempiarvoisina ihmisinä. Tuona aikana suomalaiset etenivät vanhan rajan yli aina Syvärille ja Petroskoin kaupunkiin asti. Sotilaat olivat väsyneitä ja joukoissa tapahtuikin kieltäytymisiä väsymyksen, suurten tappioiden ja sodan epäselvien tavoitteiden takia. Vähitellen suomalaiset asettuivat puolustus- ja asemasotaan.¹¹⁹

Näihin aikoihin otetuissa kuvissa neuvostoliittolaiset vangit hakkaavat halkoja, kaivavat korsun monttua, laittavat ruokaa tai viruvat vankileirillä. Salonen on ikuistanut neuvostoliittolaiset vankeina hyvin samalla tavalla. Pitkärannasta otetussa kuvassa vangit kaivavat kuoppaa suomalaisen sotilaan ollessa vahdissa. Kaivajat ovat tunnistettavissa neuvostotilailiksi päähineidensä perusteella. Toisessa kuvassa vangit nostavat tukkeja Aunusjoesta, kolmannessa on kuva Viteleen vankilasta.¹²⁰ Kesällä 1941 neuvostoliittolaisilla oli sodan takia jäänyt tukin uitto kesken, joten sotasaaliina saatiin runsaasti puutavaraa.¹²¹ Kuvat korostavat työn tekoa vankien velvollisuutena suomalaisten sotilaiden valvoessa suoritusta vieressä. Henkilöiden, niin vankien kuin suomalaissotilaiden, kasvot ovat ilmeettömät, totiset.

Tärkein ikonologisen analyysin vaihe on kuvien kontekstin selvittäminen.¹²² Miksi vihollisesta on otettu juuri tällaisia vankikuvia? Venäläisiä pidettiin yleisesti alempiarvoisempina ihmisinä: joko vaarallisina ja saastaisina tai sitten naurettavina ja yksinkertaisina.¹²³ Historiantutkija Mirkka Danielsbacka kirjoittaa, että vangiksi saatu vastustaja ei kuitenkaan ollut enää varsinainen vihollinen, joten väkivalta häntä kohtaan ei ollut sallittua. Päämajan ohjeet sotavankien käsittelystä korostivat humaania kohtelua, minkä avulla suomalaiset näyttivät olevansa kulttuurikansaa. Toisaalta liian lempeäkään kohtelu ei ollut suotavaa. TK-kuvaajien virallisissa sotavankivalokuvissa korostettiin usein vankien sääliävyttä, kunnes päämaja kevättalvella 1942 kielsi vihollisen liiallisen aliarvioinnin. Tavallisten rintamamiesten ottamissa epävirallisissa sotavankivalokuvissa tällaista

---

¹¹⁸ Syväniemi, muistivihot 1 ja 2.

¹¹⁹ Enkenberg 2015, 283–299.

¹²⁰ Salonen, albumi 1, kuvat 24, 130 ja 22.

¹²¹ Lindroos 2007, 86.

¹²² Ockenström 2012, 213.

¹²³ Luostarinen 1986, 260–262.

säälittävyyttä tai vankien resuisuutta ja aliarviointia oli huomattavasti vähemmän.¹²⁴ Silti Syväniemen vankikuvissa korostuu ensin venäläisten oletettu alempiarvoisuus ihmisinä.

Historioitsija Timo Vihavainen kirjoittaa, miten juuri neuvostoliittolaisten sotavankien ansiosta suuri osa suomalaisista sai realistisen käsityksen siitä, millainen paljon puhuttu vihollinen oikeastaan oli. Yleisen käsityksen mukaan sotavangit ja suomalaiset siviilit tulivat hyvin toimeen keskenään.¹²⁵ Vankeihin eivät suhtautuneet lempeästi pelkästään siviilit, vaan myös esimerkiksi vartiomiehet tunsivat empatiaa sotavankeja kohtaan. Toisaalta hyvästä kohtelusta ja lisäruean antamisesta oli myös hyötyä, sillä se paransi vankien työtehoa. Sodanjohto puuttui liian ystävälliseen vankien kohteluun kuitenkin keväällä 1942.¹²⁶

Epäviralliset sotakuvat eivät edusta silmitöntä vihaa, vaan painottavat vangin asemaa hyödyn näkökulmasta – he olivat työvoimaa. Syväniemen kuvissa vangit ovat selvästi alempiarvoisia, mutta osassa otoksissa on luettavissa myös jonkinlaista empatiaa. Sotavankien kohtelussa näkyy viholliskuvan kahtiajakoisuus ja ristiriitaisuus: toisaalta vankeja kohdeltiin välinpitämättömästi ja jopa julmasti käyttöhyödykkeenä, toisaalta taas lempeästi, ja jos ei aivan vertaisena niin ainakin ihmisenä. Suomalaiset pitivät venäläisiä alempiarvoisina, mutta kulttuurikansana ja kristittyinä kohtelivat heitä inhimillisesti. Vastavuoroisuusperiaatteen mukaisesti suomalaiset kohtelivat vankeja pääosin hyvin, sillä he toivoivat itselleen hyvää kohtelua vastaavassa tilanteessa.¹²⁷

Kokemus vihollisesta on siis pitänyt sisällään valtavan ristiriidan. Perivihollisen tultua tutummaksi ja saatua kasvot, empatia sai sijaa. Etulinjassa vastustajaa kunnioitettiin yleensä enemmän kuin taaempana ja kotirintamalla. Ville Kivimäen mukaan samankaltaiset rankat kokemukset saivat sodan molemmat osapuolet tuntemaan myös rintamalinjan ylittävää kokemusten yhteisyyttä. Etulinjassa sotilaan saattoi olla helpompi samaistua lähellä kyhjöttävään viholliseen kuin takalinjojen sotilaisiin. Varsinkin jatkosodan yhä kestäessä monelle sotilaille tuli vaikeammaksi sulattaa propagandan luomaa viholliskuvaa, jolla yritettiin pitää yllä miesten taistelutahtoa. Osa piti silti kiinni hyvän ja pahan ehdottomasta rajasta.¹²⁸ Sodan päämäärien ja taistelutahdon kannalta viholliseen samais- tuminen oli tietenkin huono asia: miten hyökätä sellaisen ihmisen kimppuun, jonka ymmärtää olevan ihmisarvoltaan samanlainen ja samalla tapaa sodan olosuhteiden uhri kuin

---

¹²⁴ Danielsbacka 2013, 91–93.

¹²⁵ Vihavainen 2013, 247–248.

¹²⁶ Danielsbacka 2013, 268–267, 277–279.

¹²⁷ Danielsbacka 2013, 40, 95.

¹²⁸ Kivimäki 2008, 146, 151. Kirves 2008, 14.

itse on? Tällainen kokemus vihollisesta on varmasti vaikuttanut ristiriitaisesti sotilaiden kokemusmaailmaan; saaneet heidät epäröimään sodan tarkoituksellisuutta ja arvioimaan moraalikäsitteisiään uudelleen.

Syväniemen aineistossa tapahtuu muutos vankien kuvissa, jotka on otettu päivän 26.9.1941 jälkeen.¹²⁹ Tämä näkyy muun muassa kuvassa, jossa neuvostoliittolaiset laitavat ruokaa ja poseeraavat keittopatojen edessä metsässä. Vaikka he ovat töissä, he eivät enää uurasta kasvottomana ryhmänä, vaan poseeraavat kuvaajalle vieressään suomalainen sotilas. Ilmeet ovat arkisen leppoisia. Toisessa kuvassa vanki sytyttää Syväniemen tupakan, mitä voidaan pitää toverillisuuden eleenä. Kolmannessa kuvassa vangit istuvat auton lavalla ja näyttävät jo jopa hieman hymyilevän. Tähän mennessä Syväniemi on ollut rintamalla viitisen kuukautta. Siinä ajassa hän on selvästi ehtinyt tottua neuvostovankeihin, jotka ovat muuttumassa alistetuista vihollisista tovereiksi. Myös hyökkäyssota on vähitellen loppumassa ja aggressiivinen eteneminen vihollista päin hiljenee asemasodaksi. Varmasti myös tällä on ollut vaikutusta siihen, että kuvista on löydettävissä rauhallisempaa lähestymistä vihollista kohtaan.

Kirgisialaisen neuvostovihollisen näkeminen on kuitenkin ollut tuolloin vielä uusi ja jännittävä tapaus. Kuva 130 kuvateksteineen kertoo uuden kansalaisuuden tapaamisesta: ”Siinä se nyt seisoo vinosilmätiikeri, lättä hymy huulilla.” Kuva on otettu todisteeksi siitä, että kirgisialainen, josta on aiemmin kuultu, on nyt myös omin silmin nähty.¹³⁰ Vieraat ja epäeurooppalaiset kasvonpiirteet olivat ihmettelyn aihe ja vahvistivat myös käsitystä siitä, että vihollinen oli vieraalla maalla ja suomalaiset omalla vanhalla kamarallaan.¹³¹ Suomessa, kuten monessa muussakin Euroopan maassa, toisen maailmansodan sotavangit jaoteltiin kansallisuuden mukaan eri paikkoihin. Kansallisuus saattoi vaikuttaa myös siihen, mitä töitä vangilla teetettiin ja paljonko hän sai ruokaa.¹³²

Salosen viholliskuvissa ei ole nähtävissä toverillisuutta. Hänen kuvissaan vangit jäävät etäisiksi; kasvot ovat piilossa. Marssikuvassa 103, jossa vangit kävelevät joukossa Stalinin patsaan edessä, vain muutama vanki katsoo kohti kameraa. Kuva on niin tumma, ettei heidän kasvonpiirteitään voi kunnolla erottaa. Myös kuvassa 130 tukkeja nostavat neuvostovangit ovat niin kaukana, ettei yksilöllä ole merkitystä. He ovat osa massaa.¹³³ Heikki Luostarisen mukaan sota-ajan kirjoituksissa oli tyypillistä kirjoittaa siitä, miten

---

¹²⁹ Syväniemi, muistivihko.

¹³⁰ Syväniemi, muistivihko.

¹³¹ Lagerbohm 2009, 87.

¹³² Danielsbacka 2013, 81–86, 137.

¹³³ Salonen, albumi 1, kuva 24, 130 ja 103.

puna-armeijalaiset olivat ”...ruskeata massaa, jossa oli mahdotonta huomata mitään yksilöllisyyttä”. Samassa tekstissä saattoi silti olla tarkkoja kuvailuja vankien kasvojen piirteistä.¹³⁴ Edellä mainittujen kuvien perusteella Salonen ei kuitenkaan joutunut lähemmin tekemisiin vankien kanssa tai pysyi tietoisesti heistä etäällä.

Syväniemen kuvat, joissa vangit esitetään hyödyn näkökulmasta (25, 35, 72 ja 73) ovat viholliskuvaa koskevista otoksista ostetuimpia. Niillä kaikilla on ollut noin 7–8 tilaajaa. Kuvia, joissa on viitteitä toverillisesta hengestä, ei ole tilattu ainoatakaan.¹³⁵ Salosen albumeista toverilliset kuvat vangeista puuttuvat kokonaan. Tämä selittynee sillä, että Salonen oli kauppias ja ajatteli kuvaushetkellä todennäköisesti enemmän kuvien myyviä ominaisuuksia kuin Syväniemi. Toverilliset kuvat kävivät tuskin niin hyvin kaupaksi kuin rajummat otokset, kuten Syväniemen kuvakaupasta jääneet merkinnätkin osoittavat.

Tämän perusteella voidaan päätellä, että sotilaat halusivat muistaa vihollisen alistetussa asemassa olevana. Tämä on voinut olla myös ainut yhteisön sallima tapa muistaa vihollinen. Kuuluakseen porukkaan on pitänyt alistua ryhmäpaineen alla ja ostaa albumiinsa tietynlaisia kuvia. Toisaalta nämä eivät sulje toisiaan pois: yhteisössä vallitsevat tavat muokkaavat myös yksilön tapaa ajatella ja muistaa.

TUHOTTAVA PERIVIHOLLINEN

Antti Gunnar Salosen albumi 1:n kuvasarja alkaa pysäyttävästi kahdella kuvalla kaatuneesta sotilaasta. Syväniemen mallikuvissa taas ei ole yhtään kuvaa kaatuneesta vihollisesta. Albumissa 1 uhrin on kuvattu läheltä, toisen kasvot ovat hyvin näkyvissä ja tunnistettavissa.¹³⁶ Kolmannessa kuvassa taustalla on tuhoutuneiden rakennusten raunioita ja savupiippuja. Etualalla on kaksi hiiltynyttä hahmoa, jotka ovat juuri ja juuri tunnistettavissa ihmisruumiiksi. Viimeinen kuva on otettu Salmista.¹³⁷ Nämä järkyttävät kuvat eivät ole päätyneet enää Salosen mallikuvakansioihin, joita hän kuljetti mukanaan sodan myöhemmässä vaiheessa. Mallikuvakansio 1:ssä on sama kuva *Stalinista ja pojista* kuin albumissa 1. Mallikuvakansio 2:ssa on puolestaan albumi 1:n sama kuva Viteleen vankilasta, vaikka vähän epäselvempänä vedoksena. Mallikuvakansio 2:ssa on myös asetelmallinen otos siitä, kuinka Stalinin tunnuksat, vasara ja sirppi, murskataan jalan alle.¹³⁸

---

¹³⁴ Luostarinen 1986, 267.

¹³⁵ Syväniemi, muistivihko.

¹³⁶ Kleemola 2016, 109.

¹³⁷ Salonen, albumi 1, kuvat 48, 75 ja 45.

¹³⁸ Salonen, mallikuvakansiot 1 & 2.

Todennäköisesti kuvat kuolleista vihollisista olivat sotasensuurille liikaa, kun Salosen toiminnasta tuli laajamittaisempaa, ja ne ovat sen takia jääneet pois mallikuvakansioista. Kansioihin ovat jääneet vain viitteellisemmät kuvat vihollisesta, kuten Viteleen vankila, Stalin ja pojat sekä Stalinin tunnukset.

Syväniemen mallikuvissa on otos, jossa kapteeni ”Pärnänen kaivaa ryssän aivoja vajassa”.¹³⁹ Aihe tuntuu äkkiseltään hyvin epäsovinnaiselta muiden hänen mallikuviansa joukkoon. Syväniemi selittää tapausta muistelmissaan vuonna 1976 tarkemmin näin:

”Lääkäreillä oli omat ammattityönsä ja kotkotuksensa. Pärnänenkin otti vanjavainaan pään, nylki sen ja keitti ja aivotkin pumpattiin ulos, sillä pääkallo piti olla puhdas ja siisti.”¹⁴⁰

Ville Kivimäen mukaan pääkallosymboliikka on tunnuksena maailmanlaajuinen kuolemaan ja väkivaltaan vihkiytyneiden miesryhmien parissa. Kuoleman omiminen pääkallon avulla helpotti sodan synnyttämää kauhua ja toi sen jossain määrin hallittavaksi. Osa vihkiytyi kuoleman kanssa, osa taas yritti pitää kiinni aiemmista moraalikäsitteistään. Vihollisen pääkalloilla leikkiminen synnytti suomalaissotilaiden, usein upseerien ja rivimiesten, välille jopa riitaa, sillä kallosymboliikka uhkasi sotilaiden siviiliminän moraalialia ja toi tappamisen liian lähelle. Suurin osa ei hyväksynyt vihollisotilaan ruumiin silpomisista ja näiden ruumiinpalasten käyttöä amulettina, voimaa tuovana esineenä.¹⁴¹ Muistelmien lainauksen mukaan Syväniemi selvästi oudoksui toimintaa ja piti sitä tietyn ammattikunnan kummallisena harrastuksena. Toisaalta hän ei moralisoi tai kyseenalaista Pärnäsen tekoja, mikä kertoo siitä, että tuollainen vihollisten ruumiiden kohtelu oli rintamalla arkea. Lainauksen perusteella hän todennäköisesti etäännytti vihollisen tappamisvaiheen ja ymmärsi teon hyväksyttäväksi lääketieteen nimissä. Kuva on otettu syyskuussa 1941, eikä Syväniemi välttämättä ollut vielä ”ystävystynyt” vankien kanssa. Miksi hän on ottanut aiheesta kuvan? Ehkä hetkeen liittyi tirkistelyn elementti, halu nähdä jotain sopimatonta, tai kuvaa on käytetty todisteena sodan karusta totuudesta. Tilanne on voinut olla myös niin hämmentävä ja poikkeuksellinen, että se on täytynyt ikuistaa, vaikka teko olisikin tuntunut järjen vastaiselta.

---

¹³⁹ Syväniemi, muistivihko.

¹⁴⁰ Syväniemi, muistelmat, 62. Niilo on kirjoittanut muistelmiinsa otteita vuoden 1941 almanakastaan.

¹⁴¹ Kivimäki 2008, 144, 150–156; Kivimäki 2006b, 198, 196, 208.

Käyttäessään kirjoituksissaan vanja-termiä Syväniemi riisti vastustajalta tämän yksilöllisyytensä ja teki tästä kollektiivin osan.¹⁴² Vihollinen ei edustanut hänelle ihmistä, vaan torjuttavaa pahaa. Jos Syväniemi vuosikymmeniä sodan jälkeen käyttää edelleen näin vahvaa kieltä puhuessaan neuvostoliittolaisista, ovatko edellisen alaluvun tulkinnat ”toverillisista” kuvista virheellisiä? Nähdäkseni eivät. Tutkin kuvista kuvaushetken kokemusta, en kokemusta, jota Syväniemi muistelee vuosien päästä ja joka on todennäköisesti myös muuttunut matkan varrella. Lisäksi toverilliset kuvat on otettu vangeista, jotka eivät enää olleet varsinaisia vihollisia. Tuttavallisesta kohtelusta ei löydy tekstimerkintöjä – ei muistelmista, ei muistivihjoista, eikä vuoden 1942 almanakasta.

Salonenkin puhuu kuvateksteissään lähes poikkeuksetta ”ryssistä”. Sana ”ryssä” on ollut aikalaisille tavallinen sana, eikä se sisältänyt niin vahvaa negatiivisuutta kuin 2010-luvulla. Matti Klingen mukaan ryssä-sanana väheksyvä merkitys olisi kohdistunut alun perin uskonnollisiin, ei kansallisiin ominaisuuksiin. Ennen 1900-luvun alkupuolen propagandaa ryssä-sanalla viitattiin usein ortodoksiin.¹⁴³ Oli nimittelysana mikä hyvänsä, toisen maailmansodan aikana neuvostoliittolaiset itsessään edustivat suomalaisille jotain negatiivista, jota tuli välttää ja paheksua. Vankikuvassa, jossa vangit marssivat joukkona Stalinin patsaan edessä, Salonen tosin on kirjoittanut ”*Isä Stalin ja pojat*”. Teksti on irvaileva: näin käy, kun on Stalinin poikia – kuolee tai joutuu sotavangiksi.¹⁴⁴ Kuvasta välittyvä suomalaisen sotilaan kokemus vihollisesta on pilkkaava ja vähättelevä. Siitä voi aistia myös pelkoa: kuva on otettu turvallisen matkan päästä, kuten kaikki Salosen kuvat vangeista. Vaikkei vangittu neuvostoliittolainen ollutkaan enää vihollinen, hän edusti silti jotain vierasta ja arvaamatonta. Oros on Salosen aineistosta ainut massakuva vihollisesta.

Neljä henkilöä on halunnut ostaa Syväniemen pääkallokuvan itselleen. Kuva on ehkä ollut merkityksellinen juuri heille, jotka ovat olleet tilanteessa läsnä, ja siksi kuvaa on myyty vain neljälle ihmiselle. Syväniemi ei muistelmissaan mainitse tapahtuneen yhteydessä niitä henkilöitä, jotka ovat kuvan tilanneet, joten ei ole varmuutta, millä perusteillä miehet pääkallokuvan tilasivat. Olli Kleemola on osoittanut, että epäviralliset makaaberit kuvat olivat sotilaiden keskuudessa kovin suosittuja.¹⁴⁵ Syväniemen aineistosta paremmin kaupaksi ovat käyneet silti eläviä vankeja esittävät kuvat. Eläviä venäläisiä vankeja

---

¹⁴² Kivimäki 2006b, 196.

¹⁴³ Klinge 2012 (1972), 97–98.

¹⁴⁴ Salonen, albumi 1, kuva 103.

¹⁴⁵ Kleemola 2016, 114–118.

oli kenties helpompi silmäillä ja syyttää sodan kauheuksista. Ei haluttu myöntää, että järkyttäviä tekoja tekivät yhtä lailla suomalaisetkin.

Kolme neljästä, jotka ovat tilanneet aivokuvan, ovat halunneet kuvan myös upeasta, nais-torsoa esittävästä lumiveistoksesta (kuva 99). Sotilas Urho Niinimäki pyytää tilaukseen ”... ja muita hauskoja sotakuvia noin 30 markan edestä”.¹⁴⁶ Lumiveistoksen huvittavuuden voi ymmärtää, mutta herää kysymys, mitä hauskaa miehet ovat aivokuvassa nähneet. Ehkä se kaikessa karneudessaan oli heille vain mustaa huumoria, joka oli sotilaiden keskeinen selviytymismuoto. Siinä karneat asiat kääntyivät hilpeäksi leikinlaskuksi.¹⁴⁷ Niinimäen lausahdus hauskoista sotakuvista kertoo jotain siitä nurinkurisesta maailmasta, jossa sotilaat joutuivat elämään, ja mitä kuvat tilaajilleen edustivat. Kuolema oli arkea: sitä pelättiin, mutta sille myös naureskeltiin. Syväniemi kertoo muistelmissaan eräältä sotilalta kuulemansa tarinan. Siinä kuolemaan suhtaudutaan pilkatun:

“Kertoipa joku sotilas, että kun eräs ryssän venekunta ammuttiin hajalle joutui yksi venäläinen sotilas yksinäiselle kivelle meren selällä. Kun hän yritti ampua sitä, avusti sotilas häntä näyttämällä aina kädellään miltä puolen luoti vihelsi ohi.”¹⁴⁸

Pääkallokuva saattoi toimia sotilaille amulettina samaan tapaan kuin fyysinenkin pääkallo. Taidehistorioitsija Katrin Hoffman-Curtius on tutkinut ns. ”amulettikuvan” merkitystä saksalaisille sotilaille. Hänen mukaansa valokuvat häpäistystä tai kuolleesta vihollisesta auttoivat sotilaita kuoleman pelon sietämisessä. Kuvista tuli suojaavia amuletteja ja niiden kantajista haavoittumattomia kuoleman voittajia.¹⁴⁹ Olli Kleemola arvelee väitöskirjassaan, että todennäköisesti juuri sodan alkupuolella otetut kuvat ovat olleet tällaisia amulettikuvia. Toisaalta hän toteaa myös, että ”amulettivaikutus” toteutui ainoastaan kuvan ottajan kohdalla. Kuvakaupassa kyse on ollut enemmän ”sodan statussymboleiden” hankinnasta, joilla sotilaat yrittivät osoittaa kuuluvansa samaan yhteisöön etulinjan sotilaiden kanssa.¹⁵⁰

Toisaalta kuva kuolleesta vihollisesta on voinut toimia myös toiselle sotilaille rohkaisevana voimana, vaikkei hän olekaan ollut välttämättä kuvaustilanteessa läsnä. Riippumatta siitä, toimiko valokuva ostajalleen amulettina, sen ostaminen osoittaa, että takalinjan

---

¹⁴⁶ Syväniemi, muistivihko.

¹⁴⁷ Kivimäki 2008, 167; Luostarinen 1986, 394–395.

¹⁴⁸ Syväniemi, muistelmat, 59.

¹⁴⁹ Hoffman-Curtius 2000, 69–72.

¹⁵⁰ Kleemola 2016, 66, 118.

miehet halusivat jakaa eturintamassa taistelleiden sotilaiden kokemukset. Kivimäki ja Kleemola kirjoittavat, että etulinjassa taistelleita pidettiin kunniakkaimpina sotilaina, sillä he joutuivat kasvotusten vihollisen kanssa.¹⁵¹ Muissa joukoissa palvelevat halusivat olla osa tätä sodan karuinta ja samalla kunniakkainta kokemusta. Yhteenkuuluvuuden tunne ja mahdollisuus jakaa kokemuksiaan olivat myös niitä seikkoja, joiden avulla sotilaat kestivät psyykkistä rasitusta sodan armottomassa ympäristössä.¹⁵² Kuvan mukana jaettu kokemus ei tietenkään pysy muuttumattomana, vaan sen ostaja luo kuvaan lisäksi omat, hänelle tärkeät merkityksensä. Silti alkuperäinen kimmoke kuvan ostamiseen on todennäköisesti ollut sama: halu olla osa tiettyä yhteisöä.

Väkivaltaiset kokemukset, niin väkivallan kohteena oleminen kuin toisen brutaalin kärsimyksen sivusta seuraaminen, traumatisoivat ihmisiä eniten.¹⁵³ Vakava henkilökohtainen trauma ei kuitenkaan ole Ville Kivimäen mukaan ryhmää kiinteyttävä kokemus, vaan päinvastoin: ”*Psykologinen trauma on pitkälti juuri kärsijänsä kykenemättömyyttä jakaa kokemustaan kollektiivisesti, kauhean tiedon eristämistä ympäristöstään.*”¹⁵⁴ Trauma on siis kokemus, jota yksilö tai yhteisö ei pysty sisäistämään omakseen.¹⁵⁵

Kivimäki toteaa, miten erityisesti aktiivinen osallisuus tappamiseen on traumatisoinut sotilaita. Toisaalta tappamisen kokemuksesta kannettiin taakkaa, toisaalta oltiin myös ylpeitä. Se oli jotain siviilissä kiellettyä, mutta sodassa välttämätöntä ja sallittua.¹⁵⁶ Vänerikki Lauri Kotiniemi pohti sodan aikana, miten sodan tarkoituksena oli tappaa *ja* tulla tapetuksi. Sodassa tappamiselle ei annettu vaihtoehtoa, jos halusi säilyttää oman henkensä. Siltikin läsnä olivat aina molemmat vaihtoehdot: sekä vihollisen kuolema että oma. Rintamalla sotilaat elivät jatkuvassa kuoleman pelossa. Taisteluissa olleet ovat kuvailleet sodan kauheuksien ensin järkyttäneen, mutta vähitellen he ovat sopeutuneet ajatukseen vihollisen kuolemasta. Sodan pitkittyessä epänormaali kuoleman kohtaaminen muuttui jatkuvaksi olotilaksi. Ainoastaan omien kaatuneiden kohtaaminen pysäytti ja sai ajattelemaan henkilökohtaista siirtymistä Tuonelan porteille.¹⁵⁷

Tätä taustaa vasten tuntuu jopa luonnolliselta, että sotilaat ovat halunneet ostaa kuolleiden vihollisten kuvia; olivathan nuo raadot osa rintaman arkipäivää ja sodan luonnetta – osa

---

¹⁵¹ Kivimäki 2008, 149; Kleemola 2016, 74.

¹⁵² Kivimäki 2013, esim. 152–159, 164.

¹⁵³ Edkins 2003, 3–4.

¹⁵⁴ Kivimäki 2008, 173; Kivimäki 2018, 111.

¹⁵⁵ Kivimäki 2018, 107.

¹⁵⁶ Kivimäki 2006b, 191–208.

¹⁵⁷ Lagerbohm 2009, 82, 147.

jaettua kokemusta. Niiden avulla myös takarintaman miehet pystyivät kuvittelemaan olevansa osa etulinjan taistelevaa joukkoa. Kuvien avulla on pyritty todennäköisesti myös paikkaamaan sitä, mihin verbaalinen ilmaisu ei kokemuksen kertomisessa riittänyt. Sanat eivät välttämättä riittäneet kuvaamaan sitä, miltä ruumiskasojen kohtaaminen tuntui.

KUOLLEITA JA KELVOTTOMIA

Muistitietotutkija Alessandro Portelli on todennut, että kokemuksen tutkimisen kannalta kaikkein arvokkain tieto saattaa olla juuri se, mitä jätetään kertomatta.¹⁵⁸ Mallikuvien lisäksi Niilo Syväniemen jäämistöstä on löytynyt myös muita sotakuvia, ei-mallikuvia. Miksi Syväniemi on jättänyt joitain kuvia mallikuvien ulkopuolelle? Eikö yksikön päällikkö antanut lupaa niiden myymiseen? Mitä sivuun jätetyt kaadettujen vihollisten kuvat voivat kertoa suomalaisten viholliskuvasta ja jaetusta kokemuksesta?

Mallikuvien ulkopuolelle jääneet kuvat vihollisista näyttävät paljaana sen kaiken karneuden, josta Syväniemen mallikuvat ja hänen kirjalliset lähteensä pääosin vaikenevat, jos ei lasketa mukaan pääkallokuva. Jos mallikuvien viholliskuva korostaa venäläisten hyvää vangin asemaa ja jopa toverillisuutta, ei-mallikuvissa venäläinen on uhka, josta on hyötyä vain kuolleena. Ainoastaan yhdessä kuvassa on elävä venäläinen ja hänenkin katseensa suorastaan pureutuu kameran läpi. Todennäköisesti ei-mallikuvien viholliskuvat on kuvattu kesällä tai syksyllä 1941, sillä puissa on vielä lehdet. Syväniemi pääsi rintamalta kotiin jo huhtikuussa 1942, jolloin luonto ei ollut vielä herännyt. Muistelmissaan Syväniemi mainitsee ruumisröykkiöistä, vaikkei puhu niiden kuvaamisesta.¹⁵⁹

Lääkintäkomppanian autonkuljettajana Syväniemi näki ja koki myös sodan raa'an puolen.¹⁶⁰ Hän joutui kuljettamaan lääkäreitä etulinjan luotisateeseen ja korjaamaan taisteluiden jälkiä. Hän oli myös riskialttiimpi kuolemalle istuessaan autossa kuljettajan paikalla, mistä lääkintämajuri¹⁶¹ Paavo Pärnänen hänelle usein vitsaili: *“--- se Pärnänen usein vitsailikin, että tuon Syväniemen ne tosta ensimmäiseksi ampuu, minä kun istuin aina siinä*

---

¹⁵⁸ Portelli 2006, 58.

¹⁵⁹ Syväniemi, muistelmat, 59.

¹⁶⁰ Hämäläisdivisioonan 26. lääkintäkomppanian toiminnasta ja sen koettelemuksista voi lukea tarkemmin esimerkiksi Einar Palmusen teoksesta *”Hämäläisdivisioona – etulinjasta kenttäsaaraan”*. Palmunen 1972.

¹⁶¹ Tässä vaiheessa sotaa Pärnänen on saanut ylennyksen kapteenista majuriksi.

kuskipukilla.¹⁶² Joissain tilanteissa Syväniemi oli kuljettajana toiminut toisin kuin käsky oli käynyt – kuunnellen omia selviytymisvaistojaan:

“--- mutta hyvin usein minäkin jouduin kuljettamaan Salorantaa niinkuin muitakin lääkäreitä ja sen tulini huomaamaan, että jos lentokoneita oli ilmassa niin kuului käsky stop ja majuri oli sekunnissa ojassa pötkällään, sitten mulla oli aikaa etsiä parkkipaikkaa ja suojaa autolle.

Nyt muistan, että edellä mainitsemani majoituspaikan lähellä oli kylä nimeltä Kokkari. Tulipas matka tuon Kokkarin kylän läpi. Majuri istui tapansa mukaan vierelläni ja takapenkillä kaksi muuta lääkäriä. Juuri kun olimme ohittamassa kylän, ilmestyi ryssä koneita ilmaan, silloin kuului tuttu ärjäisy stop. Samalla oli tietukossa, joku oli jättänyt autonsa keskelle tietä, minut valtasi pelon sekainen vaisto ja huusin, tähän ei jäädä ja ohjasin auton metsän kautta ohi. Kun sitten päästiin takaisin tielle niin auton katto ropisi, kun tuli maata ja poroo pommin tudotessa taaksemme. Eipäs Saloranta sanonut moitteen sanaa. Paluumatkalla näimme tielle jätetyn auton surkeassa kunnossa.”¹⁶³

Joka tapauksessa sodan hyökkäykset koskivat siis myös autonkuljettajia ja Syväniemi joutui myös tekemisiin vihollisen kanssa, vaikkei samalla tapaa silmästä silmään kuin etulinjassa taistelevat. Vihollisen kaatuneiden kuvaamisessa oli kyse amulettivaikutuksen lisäksi myös rintaman ”pelottavan epäjärjestyksen” dokumentoimisesta, mikä hämmensi sotaan tottumattomia miehiä.¹⁶⁴ Syväniemelle sota ja ruumiit olivat kokemuksena uutta ja hän on tahtonut tallentaa hetket valokuviksi. Syväniemi on kokenut asian merkitykselliseksi – muutenhan kokonaiskuva sodasta olisi pahasti puutteellinen. Kameran avulla hän on pystynyt ottamaan myös etäisyyttä tilanteeseen – katsomaan sitä linssin läpi välttyäkseen suoralta kontaktilta. Kamera oli suoja, sillä passiivinen vierestä katsojan asema oli henkisesti raskainta.¹⁶⁵ Kuvaaminen pelasti toiminnallisuudellaan.

---

¹⁶² Syväniemi, muistelmat, 68.

¹⁶³ Syväniemi muistelmat, 58.

¹⁶⁴ Kleemola 2014d, 107.

¹⁶⁵ Sontag 1984, 31,144. Sontag toteaa valokuvan olevan merkityksen antamista. Kleemola 2014d, 107; Kivimäki 2008, 156–157.

Rintamasotilaat eivät käytännössä ollenkaan kuvanneet omia kaatuneita. Heille haluttiin suoda hyvä kuolema ja saattaa vainajat aina kotiseudulle haudattaviksi.¹⁶⁶ Kontrasti venäläisten vainajien kohteluun oli suuri. Sodan järjestyksessä vihollisen paikka oli olla ”raatona” ja ”likaisena myyttinä”, johon suhtauduttiin välinpitämättömästi tai sitä tutkailtiin uteliaana.¹⁶⁷ Esimerkiksi yhdessä ei-mallikuvassa suomalaiset penkovat kuolleiden vihollisten taskuista tavaroita. Yksi sotilaista tosin on pysähtynyt mietteläänä katsomaan tapetun vihollisen kasvoja.

Kaatuneiden vihollisten kuvat ovat melko yleisiä suomalaisten sotilaiden epävirallisissa kuvissa. Nämä ruumiskuvat voidaan Olli Kleemolan mukaan jakaa kahteen ryhmään: ruumisröykkiöihin ja ruumiiden häpäisykuviin. Ruumisröykkiöt ovat sotilaiden albumissa enemmistönä ja niiden avulla kerrottiin, miten käy Suomeen luvatta tunkeutuvien.¹⁶⁸ Susan Sontagin mukaan tällaisten tapahtumien valokuvaaminen ei ole vain tallentamista, vaan myös väkivallan muoto. Se on tapa esineellistää ja alistaa vihollisruumiit viimeisen kerran, ikuistaa heidät vääristyneinä ja ihmisarvonsa menettäneinä kohteina.¹⁶⁹ Kleemola toteaa, että ruumisröykkiöiden kuvavedoksia myytiin sotatovereille varsin innokkaasti.¹⁷⁰ Niilo Syväniemi on kuitenkin jättänyt röykkiökuvansa, joita on kaksi, mallikuvien ulkopuolelle. Häpäisykuvaksi voidaan katsoa kuva, jossa vihollisen ruumiin viereen on aseteltu Lenin-juliste.¹⁷¹ Julisteen avulla kuvan vainaja on Sontagin ajattelun mukaisesti ikuisesti alistettu Leninin ideologialle, joka oli kaiken pahan alku ja juuri.

Miksi kuvat jäivät mallikuvien ulkopuolelle? Halusiko Syväniemi kieltää väkivallan ja kuoleman, vältellä sitä? Halusiko hän kunnioittaa vihollisvainajia uskonnollisten syiden takia? Muistelmiensa ja perimätiedon perusteella uskon asiat olivat Niilo Syväniemelle tärkeitä.¹⁷² Kristinusko olikin keskeinen suomalaisuutta määrittelevä tekijä toisen maailmansodan ajan Suomessa ja se vaikutti myös siihen, miten sotilaat suhtautuivat kuolemaan. Hengellistä vahvuutta pidettiin tärkeänä ja rintamalla luottamus Jumalan johdatukseen oli tärkein lohduttaja.¹⁷³ Toisaalta venäläisiä ei pidetty uskonnollisena kansana, sillä Neuvostoliitto oli kieltänyt uskonnot. Esimerkiksi monet Itä-Karjalan kirkot oli otettu muuhun käyttöön.

---

¹⁶⁶ Kempainen 2006; Kleemola 2014d, 106; Kivimäki 2008, 142.

¹⁶⁷ Kivimäki 2008, 144.

¹⁶⁸ Kleemola 2014d, 106.

¹⁶⁹ Sontag 2008, 128–142.

¹⁷⁰ Kleemola 2014d, 106–108.

¹⁷¹ Ks. kuvaliitteet.

¹⁷² Syväniemi muistelmat, 106.

¹⁷³ Kempainen 2006, 46, 63, 106.

Kaatuneiden vihollisten kuvat ovat olleet silti varsin yleisiä sotilaiden albumeissa. Yhteisö olisi siis todennäköisesti hyväksynyt rajumpien kuvien myymisen. Esimerkiksi tilanteesta, jossa sotilaat penkovat kuolleiden venäläisten taskuja, on olemassa myös toinen valokuvataltiointi. Samasta tilanteesta, mutta toisesta kuvakulmasta on julkaistu kuva yli luutnantti Einar Palmusen teoksessa *Hämäläisdivisioona etulinjasta kenttäsairaalaan*. Syväniemi ei siis ollut komppaniassaan ainut, jolla oli kamera mukana sodassa. Teoksesta ei käy suoraan ilmi, kuka kyseisen kuvan on ottanut, mutta esipuheessaan Palmunen kirjoittaa, miten on saanut hyödyntää useamman lääkintähenkilöstössä toimineen miehen kuvakokoelmia. Kirjasta ei silti löydy yhtään Syväniemen ottamaa valokuvaa.¹⁷⁴ Tämän perusteella tuntuu siltä, että päällystö olisi suhtautunut valokuvaamiseen ja kuvien jakamiseen varsin myötämieleisesti. Syväniemi on silti päätenyt toiseen ratkaisuun ja jättänyt kuvan venäläisten kaatuneiden taskujen tyhjentämisestä myytävien kuvien ulkopuolelle. Jokin on estänyt häntä. Vai ovatko rajummat kuvat olleet hänelle itselleen todiste jostain? Voitonmerkkejä, joita ei myydä eteenpäin? Muistelmien ja muistivihkojen perusteella Syväniemi tuntuu kuitenkin arvostaneen enemmän sopua ja rauhaa kuin voittamista hinnalla millä hyvänsä. Palaan tähän pohdintaan uudestaan seuraavassa käsittelyluvussa, kun tutkin, mitä maisemakuvia on jätetty myynnin ulkopuolelle.

---

¹⁷⁴ Palmunen 1972, 6. Ks. kuvaliite. (Einar Palmunen on antanut kirjan Niilo Syväniemelle omistuskirjoituksellaan.)

V SODAN KUVAAJAT JA MAISEMA

”Maisemat ovat yksi monista kansallisista representaatioista, joiden tuottaminen ja uusintaminen on tapahtunut kulloistenkin eliittien ja valtarakenteiden intressejä palvellen ja kulloistenkin taloudellisten ja poliittisten suhdanteiden alaisina. Silti niistä on tullut luokkarajat ylittävän kollektiivisen samastumisen kohteita, jollaisina ne ovat saaneet tietyn pysyvyyden ja jopa itsestäänselvyyden leiman – samalla tavoin ja lähes samanaikaisesti kuin itse maisema esitystapana.”¹⁷⁵

Maunu Häyrynen toteaa yllä olevassa lainauksessa osuvasti, miten maisemäkäsityksemme ovat kulttuurisesti muovautuneita. Tarkastelen viimeisessä käsittelyluvussa Syväniemen ja Salosen sodasta ottamia maisemallisia valokuvia, sillä niitä on aineistossa eniten. Lisäksi Syväniemen kirjallisen aineiston perusteella maisemakuvat menivät viholliskuvien jälkeen parhaiten kaupaksi.¹⁷⁶ Myös Salosen esittelykansioissa suurin osa kuvista on erilaisia maisemia, mikä kertoo niiden suuresta suosiosta ostajien keskuudessa. Tässä luvussa pohdin, mikä oli kuvaajien suhde suomalaiseen maisemakuvastoon, miten miehet kuvasivat sodan ympäristöä ja millaisena maisema näissä sodan epävirallisissa kuvissa näyttäytyy. Mitä maisemat voivat kertoa sotilaan kokemuksesta rintamalla, hänen sielunmaisemastaan? Entäpä jaetusta kokemuksesta?

Olen rajannut maisemäkäsitteen koskemaan luonnon näkymiä sekä rakennettua ympäristöä, sillä pelkästään luonnosta otettuja otoksia sotakuvakokoelmissa on vähän. Rakennetulla ympäristöllä tarkoitan kuitenkin laajemmin kulttuurista miljöötä, jolloin esimerkiksi kuvat yksittäisistä rakennuksista rajautuvat pois, ellei luonto ole niissä mukana merkittävässä osassa. Maisema on siis laajempi mutta rajattu näkymä ympäristöstä,¹⁷⁷ jossa luonto ja kulttuuri kohtaavat konkreettisella tavalla *tai* kameran välityksellä. Ymmärrän maiseman myös elettyinä ympäristönä ja kokemuksen tapahtumapaikkana. Samalla se näyttäytyy valokuvissa suodatettuna, subjektiivisena tulkintana, kertoen jotain sotilaan sisäisestä maailmasta.

---

¹⁷⁵ Häyrynen 2005, 27.

¹⁷⁶ Syväniemi muistivihko.

¹⁷⁷ Bonsdorff 2011, 122.

Tarkastelen maisemaa ikonografian metodein, vaikka juuri maiseman tulkinnassa tulevat esille sekä ikonografian vahvuudet että heikkoudet. Ikonografian vahvuus on, että sen ansiosta historioitsijat ovat inspiroituneet lukemaan fyysistä maisemaa symbolisella tasolla. Toisaalta, jos fyysinen maisema itsessään on kuva, joka saa merkityksen katsojalta, silloin maalattu tai valokuvattu esitys maisemasta on kuva kuvasta. Tästä huolimatta ikonografia auttaa avaamaan uusia näkökulmia maisemaan.¹⁷⁸

Tekemästäni luokittelusta löytyy selkeitä maisemakategorioita, joita ovat *karjalais-*, *neuvosto-*, *rintama-* ja *teollisuusmiljö* sekä *tuhottu maisema* ja *kainuulainen maisema*. Näiden lisäksi maisemallisia otoksia löytyy myös muista kategorioista. Kuten luokittelun yhteydessä olen todennut, on sen merkittävin tarkoitus ollut tutkimuksen kannalta auttaa hahmottamaan kuva-aineiston sisältöä yleisesti. Kun tutkin kuvamassaa, nousivat yksittäisten kategorioiden ja kuva-aiheiden seasta esiin seuraavat maisemaan liittyvät teemat: 1) *Itä-Karjala suomalaisuuden alkukotina ja vieraana ympäristönä*, 2) *luonto ja sääolosuhteet sodankäyntiä rajaavana voimana* sekä 3) *sodankäynnin vaikutukset maisemaan ja sotilaiden psyykeen*.

Itä-Karjalan maisemakuvissa vallitsee ristiriita. Kuvat jakaantuvat karelianismin hengessä otettuihin idyllisiin maisemiin karjalaiskylistä ja luonnosta, jotka muistuttavat monessa suhteessa suomalaista kansallismaisemaa¹⁷⁹. Toisaalta Itä-Karjalan maisemiin kuuluvat kuvat neuvosto- ja venäläisarkkitehtuurista sekä ortodoksisuudesta, joissa voidaan nähdä pohdiskelua vieraasta kulttuurista. Monissa kuvissa on myös nähtävissä luonnonolosuhteiden ihmettelyä. Luonto ja sää asettivat sodankäynnille haasteita, joista joitakin on tallentunut valokuviin. Teollinen sodankäynti ja vihollista vastaan kamppailu taas jätti taisteluillaan maisemaan omat jälkensä, millä oli vaikutusta kokonaisvaltaisesti sotilaisiin. Kuten luokittelu yleensäkin, tällainen kuvien jaottelu tiettyihin laatikoihin on yksinkertaistavaa. Kuvia ei ole otettu tätä kategorisointia ajatellen, joten joidenkin kuvien kohdalla jaottelu on ollut vaikeaa tai tuntunut teennäiseltä. Monet kuvista voisikin sijoittaa useampaan kategoriaan. Olen pyrkinyt nostamaan myös luokittelua koskevia ongelmia esiin analyysissäni, mikäli niitä on ollut.

---

¹⁷⁸ Burke 2001, 42–45.

¹⁷⁹ Kansallismaisema on sanana uusi ja juurtui yleiskieleen vasta 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Ajatukseen kansallismaisemasta sisältyy oletus yksittäisen näkymän kollektiivisesta jaettavuudesta. Tämä ei tee kansallismaisemasta yhtään sen väheksyttävämpää, sillä kuvat kuuluvat yhtä lailla sekä niiden tuottajille että katsojille. Vaikka kansallismaisemaa ei käsitteenä 1940-luvulla ollut, on se 2010-luvun tutkimuksessa jo vakiintunut käsite ja käytän sitä tässä tutkimuksessa. Palin 2004, 64–74; Häyrynen 2005, 17–18, 21.

KANSALLINEN MAISEMA

Rintamamieskuvaajien tapa ottaa maisemakuvia ei rakentunut sattumanvaraisesti, vaan oli vahvasti sidoksissa aikaisempaan olemassa olevaan kuvastoon ja myös kaunokirjallisuuden luomiin mielikuviin.¹⁸⁰ Valokuvauksen käytännöt, sekä taiteelliset että dokumentaariset, ovat muodostuneet suhteessa maalaustaiteen perintöön.¹⁸¹ Muun muassa Simon Schama kirjoittaa siitä, miten maisema on aina kulttuurisesti muovautunut – jo katse rajaa sen ja tekee siitä kulttuurin tuotteen.¹⁸² Antti Valliuksen mukaan on oleellista pohtia, tarkoittavatko maisema ja ympäristö samaa asiaa. Nykykäsityksen mukaan maisemaa ei ole ilman katsojaa, kun taas ympäristö on ja pysyy.¹⁸³ Maisemaa on siis erikseen pysähdyttävä katsomaan ja havainnoimaan – on tunnistettava se ja annettava sille merkitys. Jonkin ympäristökohteen valitseminen valokuvaan on juuri tätä merkityksellistämistä ja ympäristön muuttamista maisemaksi. Jotta sotakuvien maisemien merkitykset tulisivat ymmärretyiksi, ne on liitettävä osaksi suomalaisen maiseman kaanonia. Esimerkiksi Syväniemi ja Salonen varttuivat molemmat Hämeen maaseudulla, joka on ollut vahvasti esillä myös suomalaisessa maisemakuvastossa. Toinen merkittävä alue on ollut Karjala ja sen erämaat.

Suomalainen maisema alkoi muotoutua 1800-luvulla maisemakuvastojen ja näköalapaikkojen suosion kasvun myötä.¹⁸⁴ Vuosisadan aikana Suomessa julkaistiin useampi maisemakuvajulkaisu, joista ensimmäinen ja maisemakuvaston kehittymisen kannalta tärkein oli Zacharias Topeliuksen toimittama *Suomi piirroksin esitettynä (Finland framstäldt i teckningar, 1845–1852)*. Samoihin aikoihin Suomessa elettiin kulttuurisen kasvun ja kansallisen heräämisen aikaa. Maisemasta tuli keino, jonka avulla nuori kansakunta pystyi luomaan kansallista identiteettiään. Topeliuksen ideaali suomalainen maisemanäkymä oli korkealta avautuva ja vesistöön rajautuva kulttuurimaisema, joka oli kehystetty romanttisella luonnonympäristöllä.¹⁸⁵

Häme ja hämäläiset edustivat Topeliuksen kuvauksissa sitä ”tavallisinta suomalaisuutta”. Hämeestä tuli suomalaisuuden idylli, joka oli, toisin kuin rannikkoseudut, välttynyt

---

¹⁸⁰ Sihvo 2002, 207–224; Vallius 2015, 33.

¹⁸¹ Luukkonen 2009, 136.

¹⁸² Schama 1996, 9; Mitchell 1994, 5–34.

¹⁸³ Vallius 2015, 11; Schama 1996, 10.

¹⁸⁴ Johansson 2006, 48–50, 51–56. 1700-luvun lopulla määriteltiin pittoreskin käsite, joka tarkoitti maalauksellista maisemanäkymää. Pittoreskin ihanne vaikutti siihen, että luontoa alettiin katsella maalaustaiteen tapaan ihannoivasti ja näköaistin merkitys maisemakokemuksessa kasvoi.

¹⁸⁵ Vallius 2015, 10, 58, 65, 68, 70–73, 79, 104. Valliuksen mukaan topeliaaninen maisemaidylli kiitetty hyvin Ferninand von Wrightin (1822–1906) maalauksessa *Näköala Haminanlahdelta*.

ulkomailta tulleilta urbaaneilta vaikutuksilta. Sitkeä, peräänantamaton, vanhanaikainen ja hieman hidas itsenäinen talonpoika nousi kansalliseksi malliksi suomalaisesta. Vanhat maaseutukulttuurin perinteet olivat säilyneet Hämeessä hyvin, vaikka 1800-luvun kuluessa alue myös teollistui nopeasti. Silti 1900-luvun alussa seutu oli maaseutuvaltaista, kuten oli lähes koko muukin Suomi. 1920–30-luvuilla isänmaa ja koti sijoittuivat maaseudulle, jota ei esitetty enää kurjuutta korostaen vaan elinvoimaisena toimijana ja modernistisen yksinkertaisena kulttuurimaisemana.¹⁸⁶

Syväniemen muistelmissa Hämeen maaseutu on jotain auvoista, jonne on mukava palata – niin konkreettisesti kuin muistoissakin. Vaikka työ ja perhe veivät asumaan 1950-luvun alussa Hämeenlinnaan, Kuohijoelle palattiin joka kesä ja usein viikonloppuisin.¹⁸⁷ Kesäaika on se, jolloin Hämeen luonto nousee muistelmissa erityisesti esiin. Maunu Häyrynen kirjoittaa, että toisen maailmansodan jälkeen maaseudusta tulikin kaupungistumisen seurauksena nostalginen paikka, jonne lomilla palattiin.¹⁸⁸

Muistelmissa erityisesti järvet muodostavat Syväniemelle selvästi merkityksellisen maiseman, olihan hän asunut lapsuuden ja nuoruutensa aivan Kukkia-järven rannassa:

”Kukkian järvi on täysi vastakohta aavalle Kuohijärvelle. Kukkiassa on ruohorantoja kivikkorantoja ja ihan kaikennäköisiä rantoja jopa ihanan hiekkaisia uimarantoja.”¹⁸⁹

Järvi on läsnä myös talviaikaan sijoittuvissa muistoissa, sillä jäätietä pitkin oli helpompi kulkea kuin lumista maantietä. Usein muistoihin liittyy se, miten jää petti ja milloin hyiseen veteen upposi ihminen, milloin hevonen. Järven ympärille kiteytyi monia harrastuksia kalastuksesta luisteluun.¹⁹⁰ Luontoon liittyvät muistelot liittyvät usein myös lapsuuteen ja nuoruuteen.

”Kaihomielin muistelen niitä maisemia, rantoja, kiviä, metsiä, harjuja, kalamatkoja ja uimareissuja. Kaikki oli silloin niin vapaata, viatonta ja ihanaa.”¹⁹¹

---

¹⁸⁶ Häyrynen 2005, 160–162; Vallius 2015, 212–213.

¹⁸⁷ Syväniemi, muistelmat, 85, 92.

¹⁸⁸ Häyrynen 2005, 161.

¹⁸⁹ Syväniemi, muistelmat, 37.

¹⁹⁰ Syväniemi, muistelmat, esim. 3, 5, 11, 13.

¹⁹¹ Syväniemi, muistelmat, 104.

Salosen kokemuksia Hämeen maaseutuelämästä ei ole tallentunut. Todennäköisesti lapsuuselämä maaseudulla ei poikennut Hämeen eri pitäjissä merkittävästi toisistaan 1900-luvun alussa, joten Syväniemen kokemukset saattavat pitää paikkansa yleisellä tasolla myös Salosen kohdalla. Melko nuorella iällä mies päätyi töiden perässä Kymenlaaksoon, Kotkaan.

1800-luvun lopulla topeliaanisen kulttuurimaiseman joukkoon ilmestyivät itärajan erämaat karelianismin ja kansallisromanttisuuden hengessä.¹⁹² Karjala ja karjalaiset on Suomessa koettu samaan aikaan sekä suomalaisina että vieraina. Karjalasta puhuttaessa toiseus onkin vahvasti läsnä. Maisemakuvastoissa ei ole olemassa yhtä kansallista kuvausta Karjalasta, vaan sen painoarvo ja piirteet ovat vaihdelleet suuresti. Vaikka taiteilijat olivat nostaneet karelianismin, kansallisen alkuperäisyyden etsimisen, esiin jo 1800-luvun lopulla, karjalaiset maisemat nousivat populaarikuvastojen keskiöön vasta maailmansotien välisenä ajanjaksona, kun yleinen kiinnostus periferioita kohtaan lisääntyi. Karelianismi oli taiteilijoiden tietynlainen tapa katsoa maisemaa ihannoivasti, ei suora dokumentointi ympäristöstä. Ennen toista maailmansotaa Raja-Karjalan itäisellä puolella turisteja kiehtoivat erityisesti ortodoksisuus ja kansanperinteet. Kuvatuimmat maisemat liittyivät silti luonnonmaisemiin. Etenkin Into Konrad Inhan (1865–1930) valokuvat tekivät Karjalaa tutuksi kansalle.¹⁹³

Syväniemikin oli kiinnostunut itärajan ja Karjalan viehätysvoimasta. Avioliittonsa alkuaikoina, vuonna 1938, Niilo ja Elsa tekivät retken tuolloin tiiviisti Suomeen kuuluneeseen Etelä-Karjalaan, Viipurin lääniin. Tie ja Plymouth-auto veivät ensin Ilmeeseen, sitten muun muassa Taipaleenjoelle ja Rautuun sekä lopuksi Viipurin kautta takaisi kotiin.¹⁹⁴ Raudussa pariskunta kävi rajavartion komentajalta tiedustelemassa mahdollisuutta käydä katsomassa Suomen ja Neuvostoliiton rajaa:

” Ei ensiksi tuntunut olevan mahdollisuutta, mutta kun siinä juttu luisti tuli Elsa sanoneeksi, ettei satu olemaan edes Lotta-jäsenkirja mukana. Ei siinä sitten sen enempää tarvittu. Sotilas pantiin oppaaksi, niin ajoimme Kuolemanlaakson kautta rajalle. Pieni mäkki pellonkumpareella, josta tuli kersantti esittelemään tota rajaviivaa. Kaivo oli keskellä rajaa. Muistaakseni siitä ottivat vettä

---

¹⁹² Häyrynen 2011, 31–37; Vallius 2015, 137–138.

¹⁹³ Sihvo 1973, 16–21, 260–265, 356; Sihvo 2002, 203–206; Häyrynen 2005, 169–172; Vallius 2015, 184.

¹⁹⁴ Syväniemi, muistelmat, 43, 54, 98.

kummallakin puolella rajaa olevat vartiomiehet. Naapurin puolella ei näkynyt eikä kuulunut mitään. Kersantti selitti - piileskelevät tuolla pensaikossa ja jos astuu askeleenkin rajan yli niin pamah-
taa. Tästä kohdasta pieni matka pohjoiseen suuntaan oli hiljattain
sattunut ampumistapaus jossa suomalainen sotilas sai surmansa -
olimmehan sen lukeneet lehdistä. Muisto kolkosta rajaseudusta jäi
lähtemättömästi mieleemme.”¹⁹⁵

Topeliaanisen kuvaston Karjalasta on löydettävissä muutamia teemoja. Alueen erikoisuutena on tietenkin sijainti Venäjän vieressä, joten kuvat valtakunnan rajasta ovat esillä. Kauniiden maaseutukuvien lisäksi kuvat esimerkiksi Viipurista ja kartanoista kertovat kansallisesta varallisuudesta. Näiden lisäksi kuvastossa sijansa saavat Topeliuksen arvostamat historialliset monumentit. Topeliuksen *Maamme*-kirjassa kuva Karjalasta ja sen asukkaista on yksinkertaistettu esitys. I. K. Inhan kuvat sekä muut kuvitetut matkakertomukset laajensivat ihmisten käsityksiä itärajan alueesta, jota pidettiin suomalaisuuden alkukotina. Vaikka ortodoksisuus ja venäläisvaikutukset kiinnostivat, ne myös hämmensivät erilaisuudellaan ja saivat kansan suhtautumaan kahtiajakoisesti tähän alueeseen. Suomalaisuuden alkukotileimastaan huolimatta Itä-Karjala tuntui vieraalta, toiselta.¹⁹⁶

Kenties juuri tämä ristiriita on ollut osa alueen vetovoimaa. Häyrynen kirjoittaa, että taide ja matkakertomusten tekijät innoittivat myös tavallista keskiluokkaa matkustamaan karelianismin alkulähteille. Venäläisvastaisuutta matkailussa oli huomattavissa vasta itsenäistymisen jälkeen. Myös valtakunnan rajat tulivat tuolloin vahvemmin näkyviin.¹⁹⁷ Tämä on luettavissa myös edellisessä lainauksessa; Syväniemen Karjalan reissun mieleenpainuvien seikka oli ehdottomasti rajalla käynti. Tunnelma rajalla hieman ennen talvisodan syttymistä on ollut kireä. Nämä kuvastot ja kokemukset Karjalasta mielessään Syväniemi lähti rintamalle, mikä on vaikuttanut hänen tapaansa katsoa itäkarjalaista maisemaa. Samalla tavoin Salonen on ollut menneiden maisemakuvastojen vaikutuksen alainen ja poiminut niistä vaikutteita kuvaamiseensa.

Kansallisen maisemakuvaston lisäksi rintamamiesten kuvaamiseen vaikuttivat TK-kuvaajien ottamat kuvat sodasta. Itä-Karjalaa kuvatessaan suomalaiset TK-kuvaajat eivät halunneet näyttää kuvissaan kylien rappeutuneisuutta ja huonoa hygieniaa, sillä aluetta

---

¹⁹⁵ Syväniemi, muistelmat, 98.

¹⁹⁶ Häyrynen 2005, 173–175; Sihvo 1973, 69–70.

¹⁹⁷ Häyrynen 2005, 175–176.

pidettiin suomalaisuuden idyllisenä alkukotina. TK-kuvissa kiinnitettiin esimerkiksi huomiota taidokkaaseen karjalaiseen arkkitehtuuriin ja runollisiin kyliin, jotka nähtiin positiivisessa valossa. Jonkin verran on otoksia huonoista asuinoloista, mutta pääosin kuvat ovat rakennuskulttuuria ihannoivia. Kansallinen maisemakuvasto vaikutti tietenkin myös TK-kuvaajien tapaan valokuvata. Kuvat muistuttavat paljolti I. K. Inhan Vienan Karjalasta ottamia valokuvia - ne ovatkin todennäköisesti toimineet TK-miehille mallina, kuinka Itä-Karjalan maisemia tuli katsoa.¹⁹⁸ Valloitettua Itä-Karjalaa tehtiin valokuvain tutuksi muulle Suomelle ja vahvistettiin yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä ajatusta Suur-Suomesta. Kaikki Neuvostoliittoon viittaava, kuten rakennukset ja venäläisten sotilaiden tuhoamat kirkot, nähtiin vihollisena ja "toisena".¹⁹⁹

TK-miehet kuvasivat runsaasti myös Itä-Karjalan luonnonmaisemia, jotka liitettiin osaksi suomalaista maisemaihannetta. Saksalaisia propagandakuvaajia kiellettiin kuvaamasta muita kuin sotaan liittyviä aiheita, mutta Suomessa Päämajan mielestä myös maisemaiheet olivat tärkeitä. Olli Kleemolan mukaan yksi syy tähän oli näiden maisemien tekeminen tutuksi muulle Suomelle. Runollisilla maisema- ja kyläkuvilla oli tarkoitus myös todistaa alueiden suomalaisuus ja näin oikeuttaa sen valloitus sekä suomalaisten että muiden valtioiden silmissä. TK-kuvia itäkarjalaiskylistä esiteltiin laajasti muun muassa *Suomen Kuvalehdessä* ja *Hakkapeliitassa*.²⁰⁰ Suomalaisten maisemakuvastojen historia osoittaa, että maisemat ovat olleet tärkeässä asemassa jo 1800-luvulla kansalaisyhteiskuntaa rakennettaessa. Sisällissodan jälkeen korostettiin agraariyhteiskuntaa ja reipasta talonpoikaa, jolla yritettiin yhtenäistää kansaa henkisesti. Samalla tavalla jatkosodassa maisemakuvat nähtiin kansaa yhdistävänä voimana, mikä on varmasti ollut myös yksi syy Päämajan käskyjen taustalla.

Mitä pidemmälle jatkosota eteni, sitä vähemmän Itä-Karjalasta julkaistiin kuvia.²⁰¹ TK-miehet myös kirjoittivat kuvauksia maisemista, ja ne olivat välillä hyvinkin propagandistisia. Näitä paikkakuntien kuvauksia sensuroitiin varsin usein. Miksei maisemia saanut kuvailla siviileille? Joidenkin piirien tiedossa oli jo varhaisessa vaiheessa, ettei Suomi pystyisi pitämään valloitettuja alueita itsellään. Vaikka karjalaiskylien suomalaisuutta korostettiin, suomalaisten ei haluttu silti liiaksi kiintyvän valloitettuihin alueisiin, ettei menetysten iskiessä syntyisi kansassa liian suurta kuohuntaa. Tämä saattaa osaltaan selittää

---

¹⁹⁸ Inhan valokuvat toimivat usein mallina myös kuvataiteilijoiden töille. Ks. Palin 2004, 65–74.

¹⁹⁹ Kleemola 2016, 236–253. Palin 2004, 70.

²⁰⁰ Kleemola 2016, 236–253.

²⁰¹ Kleemola 2016, 250.

Päämajan käskyjen ja sensuuritoiminnan ristiriitaisuutta.²⁰² Toisaalta kyseessä voisi myös olla alueen ristiriitaisuus. Oliko propaganda Itä-Karjalasta suomalaisena alkukotina sittenkään toimivaa? Karjalainen arkkitehtuuri poikkesi kuitenkin selvästi suomalaisesta rakennustavasta ja ortodoksisuus oli vierasta suurimmalle osalle kansaa. Olisiko voinut käydä niin, että mitä paremmin Karjalaa opittiin tuntemaan, sitä vieraammaksi se tosiasiassa kävi? Tämä teki ehkä valloitusten oikeuttamisesta vaikeaa, jolloin oli helpompi rajoittaa maisemakuvien julkaisemista kuin löytää sopivia kuvallisia perusteluja ajatukselle suomalaisesta alkukodista.

TK-kuvat ohjailivat pitkälti tavallisten sotilaiden tapaa valokuvata. Rintamamiesten kuvista löytyy yhtä lailla luonnonmaisemia, rakennuksia ja kyliä. Suomalaisten sota-aikaisia kirjeitä tutkinut Sonja Hagelstam on huomannut, että sotilaat käyttivät paljon tilaa heitä ympäröivän maiseman kuvailuun. Ympäristöstä kirjoittaminen oli ehkä keino ottaa vieraat maisemat haltuun. Sodan maisemista kertominen oli myös kotiväelle tärkeää, jotta he pystyivät kuvittelemaan läheisensä johonkin tiettyyn paikkaan. Tämä lisäsi läheisyyden tunnetta kaukana toisistaan olevien perheenjäsenten välillä. Ympäristöstä havainnoiminen ja kertominen ovat nähtävissä laajemminkin sotilaiden valokuva-albumeissa.²⁰³

RISTIRIITAINEN ITÄ-KARJALA

Syväniemen mallikuvissa maisemakuvat Itä-Karjalasta jakautuvat muutamaan puhtaasti luonnonmaisemaan, kuviin karjalaiskylistä ja maaseudusta, otoksiin kirkoista ja luostareista sekä pariin kuvaan neuvostopatsaasta ja -rakennuksesta laajemmassa ympäristössään. Ei-mallikuvien karjalaismaisemat ovat pitkälti samanlaisia, mutta pelkkiä luonnonmaisemia niissä ei ole. Silmiinpistävä ero mallikuvien ja ei-mallikuvien otoksissa on Aunuksen huvipuiston porttia²⁰⁴ koskevissa kuvissa. Mallikuvissa portti seisoo maisemassa lähes yksinään, vain pari vartiomiestä on sen juurella. Ei-mallikuvissa portin ympärillä taas on valtava sotilasjoukko ja kysymyksessä on selvästi jokin kokoontuminen. Miksi ihmisistä tyhjempi kuva on päätynyt mallikuviin? Ajattelisi, että johonkin suurempaan tapahtumaan liittyvällä kuvalla olisi useammalle sotilaille merkitystä muistojen kannalta.

---

²⁰² Pilke 2011, 190–198.

²⁰³ Kleemola 2016, 236–253; Hagelstam 2014, 204–212; Hagelstam 2006, 223.

²⁰⁴ Aunuksen huvipuiston portti on päätynyt useisiin sotakuviin, myös virallisiin TK-kuviin: https://www.sotasampo.fi/fi/photographs/page/sakuva_50854.

Kun tarkkaan katsoo, huomaa myös, että ei-mallikuvien maisemissa on puissa lehdet eli ne on otettu kesä-lokakuussa vuonna 1941. Olisivatko ei-mallikuvat jääneet pois myytävien kuvien joukosta sen takia, että ne on otettu ensimmäisenä, eikä Syväniemi vielä niiden kohdalla keksinyt kuvien myymistä? Toisaalta mallikuvien kuvissa on myös kesäisempiä kuvia. Toki kuvista ei tarkkaan näe, ovatko puut kesäisen vehreitä vai syksyn ruskassa, mutta esimerkiksi mallikuva 27 on näppäys luostarista varsin kesäisessä valossa ja ruohokin on sen edustalta niitetty.

Syväniemen mallikuvien puhtaasti luonnonmaisemia esittävät valokuvat ovat pari näppäystä järvistä, muun muassa Laatokasta, sekä Lotinanpellostä kaukaa kukkulalta nähtynä. Maisemat on otettu varsin korkealta. Kuvat Laatokasta ovat epäselviä, sillä ne on otettu liikkuvan auton kyydistä. Ikään kuin kuvaajalla olisi ollut kiire ikuistaa kuuluisa järvi, joka tulee ensimmäistä kertaa matkan aikana näkyviin. Syväniemen tapa kuvata luonnonmaisemaa noudattelee aiempaa kuvallista kaanonia ja topeliaanista, ylhäältä avautuvaa näkymää.

Salosen Itä-Karjalasta otettuja kuvia on paljon enemmän albumissa 1. Kaiken kaikkiaan kuvissa on vain yksi luonnonmaisema järven selästä puiden ympäröimänä. Siinäkin kuvassa kaksi miestä melovat seisaaltaan jonkinlaisen laudan päällä. Toinen suomalaiseseen kansallismaisemakuvastoon vertautuva otos voisi olla kuva 106, jossa sotilaat ruokailevat pöydän ääressä kallion laella ja takaa avautuu korkealta nähty järvimaisema.

Pelkästään luonnonmaisemia esittävät kuvat ovat lopulta siis epävirallisten kuvaajien aineistossa harvinaisia, mikä on myös selkeä ero TK-kuviin verrattuna. Olli Kleemola arvelee seikan johtuvan siitä, että luonto oli melko samanlaista kuin Suomessa ja sotilaille tuttua. Vähäiset luontokuvat oli kenties tarkoitettu kotiväelle kertomaan ympäristöstä tai muistoksi itselle. Itä-Karjalaa pidettiin eräänlaisena suomalaisuuden alkukotina, josta haettiin tuttuja maisemia. Tietenkin myös karelianistinen taide ja I. K. Inhan valokuvat vaikuttivat siihen, miten Itä-Karjalaa katsottiin.²⁰⁵ Tämä on nähtävissä sekä Syväniemen että Salosen kuvissa, joissa toistuvat kaikille suomalaisille tutut järvinäkymät.

Toisaalta järvikuvat, joissa sotilaat ovat uimassa, kertovat myös veden rituaalisesta voimasta. Sodan niin fyysisestä kuin henkisestäkin likaisuudesta tuli symbolinen uhka, jota pyrittiin torjumaan peseytymällä. Saunominen ja uiminen hoitivat myös moraalisia haavoja.²⁰⁶ Salosen aineistosta uimiskuvia löytyy, mutta Syväniemeltä ei. Syväniemi sen

---

²⁰⁵ Kleemola 2016, 236–253.

²⁰⁶ Kivimäki 2008, 144.

sijaan puhuu muistelmissaan useassa kohtaa Itä-Karjalan kauniista järvimaisemista ja uimisesta. Ottaen huomioon sen, että Syväniemi oli kotoisin järvimaisemista, vesistöt elementtinä antoivat hänelle kenties turvallisuuden tunnetta. Toisaalta Syväniemi kirjoittaa myös siitä, miten väärältä tuntui heittäytyä varusteetta järveen, vaikka vihollinen saattoi oleskella jossain lähimaastossa. Veden virkistävä voima kuitenkin voittaa pelon kerta toisensa jälkeen:

” --- seuraava majoituspaikka oli erittäin kaunis harjuinen kannas kahden järven välissä. Ihmettelin, kun pojat riisuivat vaatteet ja painuivat suoraa päätä järveen, sillä eihän ollut ollenkaan varmaa etteikö vihollisen sotilaita olisi maastossa liikkeellä. Kyllähän tuo uiminen virkisti helteisenä kesäpäivänä.”²⁰⁷

” Aurinko helotti jo korkealta taivaalta ja kaverit halusivat mennä uimaan kuivalammeen (evakoilta saatiin kuulla järven nimi). Minä en olisi rohjennut mennä järveen, ajattelin että desantteja voisi olla liikkeellä, mutta kun toisia alkoi nousta ja pukea niin minäkin rohkaisin mieleni ja pulautin sinne ja virkistihän se.”²⁰⁸

Kuva-aineistossa toistuvat myös romanttiset kuvat karjalaiskylistä ja maaseudusta. Syväniemen mallikuvissa on kuvattu karjalaiskyliä niin kauempaa etäältä nähtynä kuin kadun varreltakin. Salosen aineistossa karjalaiskyliä on kuvattu enemmän ja myös monesta kulkumasta. Kuvat tuovat selvästi mieleen I. K. Inhan otokset harmaista taloriveistä joen tai järven rannalla. Molempien kuvaajien maaseudun maisemakuvissa esiintyy välillä taustalla paikallisväestöä omissa touhuissaan. Harmaat ryhmäkylät olivat todennäköisesti se maisema, jonka sotilaat odottivat idässä kohtaavansa. Aiemman maisemakuvaston perusteella juuri se oli suomalaisten mielikuva, jaettu kokemus Itä-Karjalasta; kollektiivinen sielunmaisema Suomen alkukodista. Syväniemen muistelmat puoltavat tätä ajatusta:

” Mentiin Tuloman kylään, se oli minulle ihmeellinen näky tuo rakennustyyli. Kuvittelin itsekseni, mahtoikohan Suomessakin ollut tuollaista, ehkä pari sataa vuotta sitten. Jotakin kaunistakin siinä oli ja romanttista sekä niin aitoa koristeellisuutta.

---

²⁰⁷ Syväniemi muistelmat, 58.

²⁰⁸ Syväniemi muistelmat, 60.

Ajattelin, olisimpa taidemaalari, ehkä tuon maalaritkin keksivät, kamerastanikin oli filmi loppunut.”²⁰⁹

Itä-Karjalan idyllisiä kuvia voidaan tarkastella turismin ja eksotismin näkökulmasta, jolloin ne liittyvät myös toiseuteen. Sotilaat olivat kaukana kotoa, ehkä ensimmäistä kertaa elämässään. Uudet maisemat kiehtoivat ja inspiroivat valokuvaamaan. On myös pohdittava valokuvaajien motiiveja kuvaamiselle. Salonen oli ammattilainen, jonka intressinä oli käydä kuvillaan kauppaa. Idylliset maisemat olivat selvästi haluttua tavaraa. Luultavasti hän haki myös tarkoituksella kuvissaan taiteellista otetta ja tunsikin ehkä paremmin myös suomalaisen maisemakuvaston kaanonin. Syväniemi sen sijaan kuvasi omaksi ja vain lähimpien tovereidensa iloksi. Suurin osa hänen mallikuviansa maisemaotoksista on hätäisen oloisesti sommiteltuja, kuin pikaisia todisteita siitä, että ”olen ollut täällä”. Syväniemi nappasi kuvia sieltä, missä sattui kulkemaan, Salonen on puolestaan nähnyt selvästi enemmän vaivaa kuvaamiensa kohteiden löytämiseksi ja kiivennyt useammin jollekin näköalapaikalle saadakseen kylistä laajempia otoksia.

Turistinen ote on myös niissä kuvissa, joissa näkyy ortodoksisia kirkkoja ja luostareita. Kirkot ovat olleet Syväniemelle ja Saloselle mieluisia kuvauskohteita ja ainakin Syväniemen kuvat luostarista tekivät sotatovereille kauppansa.²¹⁰ Kirkot ja luostarit ovat myös monen potrettikuvan taustalla. Ortodoksisuus jää kulttuurisesti jollain tapaa suomalaisuuden ja neuvostoliittolaisuuden välimaastoon. Suurin osa suomalaisista ja Suomen karjalaisista tunnusti luterilaista uskontoa ja ortodoksiset sipulikattokirkot ovat selvästi olleet erikoinen nähtävyys, jotka eivät oikein istuneet ajatukseen suomalaisuuden alkukodista. Toisaalta ainakin Syväniemi on ottanut kuvia myös vaatimattomammista itäkarjalaisista puukirkoista. Neuvostoliitto ja kommunistinen aate puolestaan kielsivät uskonnon harjoittamisen ja kirkot toimivat heille usein muina tiloina tai olivat päässeet pahoin ränsistymään. TK-kuvista näkyy, miten suomalaiset paheksuivat neuvostokansan tapaa kohdella kirkkoja, jotka ovat pyhiä rakennuksia.²¹¹ Vaikka ortodoksisuus tuntui suurelle osalle sotilaista oudolta, on se kuitenkin yksi kristinuskon haara ja suomalaiselle kristinuskolle oli jatkosodassa yksi elämän peruspilareista.²¹² Oli kyse sitten luterilaisesta tai ortodoksisesta kirkosta, pyhää tilaa oli kunnioitettava. Kirkkojen huono kohtelu puhui sen puolesta, että venäläiset olivat pakanallista ja eläimellistä kansaa. Ortodoksisuus näyttäytyy valokuvissa silti positiivisesti vieraana ja eksoottisena: se kiehtoi kuvaamaan yhä

---

²⁰⁹ Syväniemi muistelmat, 59.

²¹⁰ Syväniemi, muistivihko.

²¹¹ Kleemola 2016, 228–230.

²¹² Kempainen 2006, 46, 136, Klinge 2012 (1972), 97.

uudelleen. Syvärin luostaria, jossa jatkosodan aikana toimi kenttäsairaala, Syväniemi muistelee muistelmissaan näin:

” Se oli komea laitos, sisällä ei juuri yksiväristä pintaa näkynyt, sillä niin täyteen oli seinät ja katto maalattu raamatullisia kuvia, aina pirun kuvaa myöten. Ihastukseni olikin siinä, että näiden kauniiden maalausten värit olivat säilyneet niin ehjinä ja kirkkaina eikä ajan hammas ole niihin juuri lainkaan vaikuttanut.”²¹³

Heti perään Syväniemi kirjoittaa kuitenkin siitä, että venäläiset olivat käyttäneet luostaria ilmeisesti nuorisovankilana ja luostarin kirkon katossa roikkui sen toiminnan jäljiltä muutamia hirttoköysiä. Kinkijevan kirkosta puolestaan oli tehty leipomo. Siivottomuuden huippu löytyi Kinkijevan koululta, jonka lattiat olivat täynnä ihmisen ulosteita aina ulko-ovelle asti.²¹⁴ Kuvat luostareista ja kirkoista häilyvät jossain ihannoidun itäkarjalaisuuden ja vieraan venäläisyyden välimaastossa. Ihannoinnin puolesta puhuu muun muassa se, miten sotilaat ottivat kirkoista ikoneita matkamuuistoiksi. Näin teki omien sanojensa mukaan myös Syväniemi.²¹⁵

Millainen sitten on kuvien neuvostoliittolainen maisema? Puhdasta luonnonmaisemaa on vaikea määritellä minkään kansakunnan omaksi, joten kyseessä on ennen kaikkea kulttuurimaisema. Neuvostoliittolaiseen maisemaan olen sijoittanut maisemalliset kuvat esimerkiksi Syvärin voimalaitoksesta²¹⁶ ja muista tehdasalueista, Petroskoin ja Karhumäen kaupungeista sekä ne otokset, joissa näkyy neuvostoliittolaisen kuvanveiston tuotokset. Neuvostoliiton aikana pystytettyjä patsaita löytyy useammasta kuvasta. Patsaat ovat kiteyttäneet kommunismin ajatukset ja välittäneet sen kansalle. Tällainen muistomerkki on ollut voimakas propagandan ja myös vallan osoituksen väline.²¹⁷ Suomalaisille se on oletettavasti viestinyt Neuvostoliiton yksioikoisesta yhteiskunnallisesta järjestyksen pidosta.

Muutamia kuvia on myös venäläisten rakentamista ”hökkelitaloista”. Nämä venäläisen arkkitehtuurin aikaansaannokset eivät saaneet arvostusta ainakaan Niilo Syväniemeltä:

---

²¹³ Syväniemi muistelmat, 66.

²¹⁴ Syväniemi muistelmat, 66, 63.

²¹⁵ Syväniemi muistelmat, 64.

²¹⁶ <https://www.sotahistoriallisetkohteet.fi/app/sights/view/-/id/411> Vetäytyessään venäläiset veivät Syvärin voimalaitoksen koneet polttivat rakennuksen, josta jäi joen rannalle vain rauniot.

²¹⁷ Monumenttien, patsaiden ja muistomerkkien voimallisuudesta ja kansakunnan rakentamisesta mm. Riitta Kormanon artikkelissa *Amputoidun maan pirstoutuneet puut* 2006, 279-295.

“Pitänee mainita ennenkuin unohdan, ryssät olivat välirauhan aikana rakentaneet Pitkärantaan muutamia asuinrakennuksia hirsistä. Ne olivat kaksikerroksisia harakanpesiä, jotka eivät olleet lainkaan vertailukelpoisia suomalaisten kirvesmiesten töihin. Kaiken muun kummallisen lisäksi, niissä oli sellaiset aukot, sanoisinko automaatit, että kun ihmisen paska sieltä pudota hujahti alas niin samaa tietä haju nousi ylös, onkos sitten ihme että ryssä haisee.”²¹⁸

Salosen aineistossa etenkin Petroskoin kaupunkimaisemat saavat suuren sijan albumissa 1. Pahvisissa esittelykansioissa lähes kaikki kuvat ovat kaupunkimaisemia. Mallikuvakansiossa 1 on otoksia Petroskoista ja mallikuvakansiossa 2 taas Karhumäestä. Toisaalta Salosen kuvista löytyy myös arkkitehtuuria arvostelevaa materiaalia. Mies on esimerkiksi kuvannut ahkerasti Petroskoin kaupungin komeita hallintorakennuksia ja rautatieasemaa, mutta myös rähjäisiä asuintaloja. Useammassa otoksessa nämä rakennukset esitetään rinnakkain. Rakennuksia kuvatessa ei juuri näy ihmisiä, mikä johtunee arkkitehtuurikuvauksen perinteestä.

Mallikuvakansiossa 1 ei ole oikeastaan yhtäkään idylliseksi itäkarjalaiseksi luokiteltavaa kuvaa, vaan kaikki kuvat ovat Petroskoin keskustasta. Mallikuvakansiossa 2 on yksi kuva Äänisjärvestä Karhumäestä kuvattuna. Kyseessä on puhdas luonnonmaisema, joka sekkin on korkealta kuvattu. Mallikuvakansiossa 2 on myös useampi otos karjalaisista kylistä, esimerkiksi Viteleestä ja Nurmoilasta. Jonkin verran on kuvia myös valtauksen jäljiltä raunioituneesta kaupungista.

LUONTOA VASTAAN

Ihminen oli jatkosodassa vihollisen mutta myös luonnonvoimien armoilla. Ympäristö- ja sääolosuhteet asettivat sodankäynnille haasteita, joista oli pyrittävä tilanteesta riippumatta selviytymään. Sotilaat joutuivat kamppailemaan välillä vaikeissa olosuhteissa, ja kuvat kertovat osaltaan tarinaa myös siitä.

Syväniemen mallikuvien maisemista löytyy suurempia havaintoja säästä ja ympäristöstä kuin Saloselta. Erityisesti suuret lumikinokset ja lumisen metsän keskellä värjöttelevät

---

²¹⁸ Syväniemi, muistelmat, 62.

miehet korsujen edustalla ovat innostaneet kuvaamaan. Lumivaippaan kietoutuneet puut ovat tehneet maisemasta kauniin. Tuosta kauneudesta on osattu nauttia myös sodan keskellä. Huomioita kirkkaasta talvisäästä löytyy myös 26. Lääkintäkomppanian sotapäiväkirjasta. Pakkasen ja suojakelin vaihtelusta on pidetty tarkkaan kirjaa.²¹⁹

Enimmäkseen kovasta pakkasesta ja lumisateesta oli kuitenkin haittaa ja harmia. Talvet 1939–1942 sattuivat olemaan vuosisadan kylmimmät ja kuivimmat.²²⁰ Sotapäiväkirjan mukaan lämpötila kävi kirpeissä lukemissa esimerkiksi joulukuussa 1941 ja tammi-helmikuussa 1942. Kovan pakkasen takia ei esimerkiksi 7.12.1941 voitu pitää ulkoharjoituksia. Vuoden 1942 tammikuun 26. päivältä on merkintä yli 30 asteen pakkasesta sekä ”läpätunkevästä viimasta.”²²¹ Muistelmissaan Syväniemi kuvailee pakkasia näin: “*Kylmäkin siellä meinas tulla talvella kun oli pakkasta yli 40 astetta ja lisäksi kova viima svvärin suuntaan äänisestä laatokkaan.*”²²² Mallikuvissa kylmyys tulee esille enimmäkseen miesten runsaana vaatetuksena.

Kylmyys ei tuntunut ainoastaan luissa ja ytimissä, vaan se vaikutti myös arkisiin työtehtäviin. Kovalla pakkasella esimerkiksi autot eivät tahtoneet käynnistyä, joten niitä käynnistettiin välillä öisinkin, että ne olisivat päivällä toimineet paremmin.²²³ Yksi keino jäätyneen auton lämmittämiseksi oli tehdä nuotio auton alle.²²⁴ Tammikuun 26. päivä Syväniemi sai komennuksen hakea eräs auto Uuksusta, vaikka pakkasta oli yli 40 astetta. Ongelmitta ei tehtävä siinä kelissä sujunut:

” Siellähän tuo auto seisoa törrötti rautatievaunussa ovet selkosenselällään. Oli siellä vankeja parakissa, joita sain avukseni. Ryssiä oli niin paljon kun auton ympärille mahtui, joten helposti se siirtyi laiturille vaikka ei pyörätkään pyörineet, sillä niin oli pakkanen rasvat ryydyttänyt. Taas se vanha konsti, aikamoinen tulenroihu koneen alle. Eikä siinä kauvoja tarvinnut tuhistella kun kone taas käydä pörräsi ja matka kohti Syväriä alkoi vaikkakaan

---

²¹⁹ 26. LK sotapäiväkirja vuosilta 1941–1942, esim. kuvat 21–27 (päivien 25.10.1941–20.1.1942 merkinnät).

²²⁰ Lindroos 2007, 82.

²²¹ 26. LK sotapäiväkirja vuosilta 1941–1942, kuvat 24, 26–30 (päivien 5.12.1941–25.2.1942 merkinnät).

²²² Syväniemi muistelmat, 63.

²²³ Syväniemi almanakka 22.1.1942.

²²⁴ Syväniemi muistelmat, 65; almanakka 2.1.1942.

ei harmitta mutta monen kommelluksen jälkeen perille taas täs-
tiin.”²²⁵

Autojen jäätyminen lisäksi myös lumi häytti liikkuamista, sillä autotiet olivat välillä tukossa tai suojasää ja lumipyry tekivät ajokelistä huonon. Pysyvän lumipeitteen tullen autot maalattiin talvisuojavärillä valkoisiksi.²²⁶ Syväniemen mallikuvissa on pari otosta suurista lumikinoksista teiden varsilla ja puiden oksilla. Toisaalta lumesta oli rintaman arjessa myös riemua. Suojakelin sattuessa joku sotilas oli taiteillut lumesta naista esittävän upean veistoksen. Syväniemen ei-mallikuvissa ei puolestaan lumisia tai säätä kommentoivia kuvia juuri ole. Ainoastaan yksi epätarkka kuva henkilöistä sukset jalassa mäen laella. Suomalaiset liikkuvat talvisessa maastossa sodassa hiihtäen.

Salosen albumissa 2 on muutama kuva surkeassa kunnossa olevista teistä, johon autot ovat juuttuneet kiinni. Nykykatsojan silmiin kyseinen tie ei edes näytä tieltä. Syksyn vesisateet sekä kevään rospuuttokausi saivat kulkuväylät niin huonoon kuntoon, että esimerkiksi 26. lääkintäkomppanian sairausautoja oli vedettävä traktorilla. Myös evakuointityö jouduttiin huhtikuussa 1942 keskeyttämään hetkeksi kelirikon takia.²²⁷ Salosen albumissa 2 on useampi kuva Kainuun kevättulvasta ja sen aiheuttamista ongelmista vuonna 1943. Tiet ja niistä huolehtiminen olivat olennaista joukkojen etenemisen ja huollon kannalta. Salosen kuvissa luonnon asettamat haasteet tulevat tulvakuvien lisäksi vahvimmin esille siltojen ja teiden rakentamiskuvissa. Nuo kuvat kertovat etenemisestä vihollisen maalle, mutta myös kamppailusta luontoa vastaan. Teiden rakennuskuvat välittävät hyvin informaatiota siitä, miten Itä-Karjalan ja Kainuun metsäiset maastot eivät tehneet kulke-
mista helpoksi. Eräässä Salosen otoksessa albumissa 2 juhlistetaan tien valmistumista ja luonnonvoimien selättämistä. Ennen sitä on kuvia erämaasta, jonka puut on kaadettava ja kivet käännettävä miesvoimin. 1940-luvulla puiden hakkuu oli miestyövaltaista.²²⁸ Ei ihmekään, että tällaisen urakan jälkeen on pidetty tilaisuus reitin valmistumisen kunniaksi.

Tielle saattoi kaatua myös puita joko luonnon myrskyjen tai taisteluiden tulituksen seurauksena. Näihin tilanteisiin oli Syväniemi autonkuljettajana varautunut:

---

²²⁵ Syväniemi muistelmat, 65.

²²⁶ 26. LK sotapäiväkirja vuosilta 1941–1942, kuvat 21–23 (päivien 27.10.1941, 29.11.1941 ja 19.11.1941 merkinnät).

²²⁷ 26. LK sotapäiväkirja vuosilta 1941–1942, kuva 16 (päivien 31.8.41, 1.9.41, 3.9.1941 ja 4.9.1941 merkinnät) sekä kuva 33 ja 34 (päivien 8.4.1942–21.4.1942 merkinnät).

²²⁸ Lindroos 2007, 83.

” Matkamme jatkui, oli ainakin pitkälti toista viikkoa kun ei ollut satanut tippaakaan ja kuitenkin tie oli täysin sateen patinoima, ei edes koiran jälkiä näkynyt. Olimme siis ensimmäisiä tällä tiellä rintaman vyörymisen jälkeen. Yksi puu oli kaatunut tien yli mutta pian se oli raivattu, minulla oli aina kirves autossani. ” ²²⁹

Sää ei aina myöskään ollut suotuisa valokuvaukselle, vaan olosuhteet rajoittivat sitä monin tavoin. Sään vaikutuksesta valokuvaukselle kertoo esimerkiksi jo Vilho Setälän *Oman kameran opas* -kirjan sisällysluettelo, jossa on omat lukunsa päivänpaisteen, pilvipoudan ja jokasään kameroille. Päivänpaisteen kamera oli aloittelijoille. Se rajasi kuvausmahdollisuuksia paljon, sillä kuvaajan oli tyydyttävä aurinkoisiin kesäpäiviin ja lumenkirkkaisiin talvisäihin, jotta valoa olisi sille riittävästi.²³⁰ Syväniemen käytössä oli ns. jokasään kamera, joka mahdollisti kuvaamisen myös hämärämmässä ympäristössä. Syväniemi on kuvannut niin poutapäiviä kuin pilvisäitäkin, muttei maisemia sateisella säällä. Sade olisi voinut olla vahingoksi kameralle ja filmille. Huolimatta kameran hyvästä kyvystä taltioida myös hämärämpiä ympäristöjä, maisemista hämärän laskeuduttua on vain yksi kuva koko aineistossa. Otoksessa on kuvattu autonvalon valaisemia korkeita lumikinoksia tien varsilla Kinkijevassa.

Pimeys pelotti välillä sotilaita, sillä se vaikeutti ympäristön hahmottamista ja esimerkiksi ihmisten tunnistamista, olivatko he omia vai vihollisia. Toisaalta etenkin talven synkkä metsä antoi puolustautuessa suojaa.²³¹ Eräällä komennuksella heinäkuun 1941 lopulla ukonilma ja pimeä yö yllätti Syväniemen tovereineen:

” --- silloin alkoi ankara ukonilma ja pimeä yö yllätti meidät, päätettiin yöpyä ladossa, joka sattui olemaan matkan varrella. Huomasin, että luutnantti Paavolaakin pelotti, sateen ja ukkosenjylinän lakattua oli hiljaista, kuului vaan silloin tällöin hevosen kellon kalkatus viereiseltä pellolta. ” ²³²

Muistelmien kirjoituksesta ei käy selvästi ilmi, mitä luutnantti Paavola tarkalleen ottaen pelkäsi. Pelkäsikö hän pimeää vai ukkosta, vai sitä, että miehet olivat keskellä yötä poissa leiristä ja joutuivat olemaan varuillaan? Eräs toinenkin yöreissu on jäänyt elävästi

---

²²⁹ Syväniemi muistelmat, 61.

²³⁰ Setälä 1951, 17.

²³¹ Lindroos 2007, 81.

²³² Syväniemi muistelmat, 60.

Syväniemen muistoihin. Syys-lokakuussa vuonna 1941 puna-armeija ja suomalaiset joukot taistelivat muun muassa Syvärin voimalaitoksesta,²³³ jolloin osa Neuvostoliiton hyökkäyksistä tapahtui yöaikaan. Syväniemen muisto kertoo, millaiselta tuntui ajaa autoa pimeässä ilman valoja kuoppaisella tiellä, pelätä vihollista ja ottaa riskejä:

” Jouduin kyytimään Pärnystä yöllä ja perille päästyä olikin tietukossa kun lisäjoukkoja purettiin kuorma-autoista. Kun sitten Pärnänen sai asiat kuntoon lähdimme paluumatkalle. Valoja ei saanut käyttää, vaikka yö oli pussipimeä. Etenimme siten että Pärnänen käveli takaperin taskulamppu käsien varjossa ja minä suuntasin auton kulun tätä valopilkkua kohden. Näin edettiin muutamia kilometrejä, kunne Pärnänen väsyi ja kyllästyi, tuli lopulta autoon ja sanoi, pane valot päälle ja aja lujaa. Niin teinkin, mutta oikein lujaa ajaminen sellaisella tiellä olisi hajottanut auton ja jättänyt meidät tielle.”²³⁴

Joka tapauksessa säälle, vuodenajoille, päivän pituudelle ja vihollisen hyökkäysten ajankohdille ei kukaan sotilaista voinut mitään ja suunnitelmia saatettiin joutua yllättäen niiden takia muuttamaan. Sotilaiden odotushorisontti, se millaiseksi he käsittivät tulevaisuuden, oli täynnä kysymyksiä. Tilanteiden ja olosuhteiden epävarmuus piti yllä pelkoa, jonka kanssa oli opittava elämään ja selviytymään siitä huolimatta. Kaikki eivät selvinneet, vaan osa karkasi, sai hermoromahduksen tai ampui itsensä. Kivimäen mukaan useimmilla hermojen pettäminen liittyi talvisodan muistoihin, jotka olivat jatkosodan alkaessa vielä tuoreina traumoina mielissä. Jo kerran rintamalla olleet ymmärsivät, mitä tuleman piti.²³⁵

Yksi keskeinen luontoelementti jatkosodan kuvissa on metsä. Olli Kleemola on kirjoittanut sekä saksalaisten että suomalaisten virallisten propagandakuvaajien metsäaiheisista kuvista. Saksalaisille sotilaille Itä-Karjalan laajat metsäalueet olivat sodankäynnin kannalta vaarallisia ja vaikeita ympäristöjä. Saksalaisten propagandakuvissa metsä esitettiin yleensä hankalana maastona, jossa vihollinen arvaamattomasti väijyi. Suomalaisissa TK-kuvissa taas metsä on luonnollinen toimintaympäristö, joka on kuvissa normaali elementti ilman erillistä korostamista. Kleemola on jakanut metsäkuvat kolmeen päätyyppiin: 1)

---

²³³ Enkenberg 2015, 283–291.

²³⁴ Syväniemi muistelmat, 63.

²³⁵ Kivimäki 2013, 52–55.

kuviin sodasta metsämaastossa 2) kuviin metsästä sodan tuhoamana luonnonvarana ja 3) puhtaisiin maisemiin.²³⁶

Metsä tarjosi suomalaisille energiaa ja rakennusmateriaalia mutta myös suojaa vihollisen iskuilta.²³⁷ Syväniemen mallikuvissa metsä tarjoaa suojaa vihollista vastaan sekä materiaalia siltojen, leirien ja puolustuksen rakentamiseen. Moni korsu on esimerkiksi rakennettu suojaan metsän siimekseen. Yhdessä kuvassa Syväniemi on peittänyt autonsa puuden oksilla naamioidakseen menopelin ilmahyökkäystä vastaan. Salosen runsaissa infrastruktuurin rakentamiskuvissa taas korostuvat metsät ennen kaikkea raaka-aineen lähteinä ja ylitettävänä esteinä. Toisaalta metsät ovat kuva-aineiston perusteella sotilaille luonnollinen ympäristö: metsän keskellä järjestettiin niin koulutusta, tanssinäytöksiä kuin armeijan soittokunnan konserttejäkin. Sotilaiden paikallistuntemusta ja metsäsuunnistustaitoja pyrittiin myös hyödyntämään tehokkaasti, kun joukkoja koottiin tietyille rintaman osille.²³⁸ TK-kuvat ja epäviralliset kuvat sodasta esittävät molemmat metsän pitkälti samalla tavalla luonnollisena ympäristönä. Heikki Lindroos on käsitellyt sotaa ja metsää puutalouden näkökulmasta ja hänen mukaansa ”kansallismaisemalla oli arkisen isänmaalliset kasvot” jatkosodan aikana ja jälleenrakennusvuosina.²³⁹ Metsä nähtiin monessa suhteessa ennen kaikkea hyödyn näkökulmasta.

TK-kuvaajien kuvilla metsäpalojen ja tykkitulen pirstomasta metsästä haluttiin todennäköisesti kertoa taisteluiden ankaruudesta.²⁴⁰ Sotatoimet tuhosivat metsää: neuvostoliittolaiset polttivat sitä taktisesti perääntyessään, tykkituli pirstoi puita ja runkoihin jäi ammuksia sekä maahan miinoja, jotka haittasivat metsän hoitoa vielä sodan jälkeenkin. Lisäksi sekä ukkosen salamet että sodan räjähteet saattoivat sytyttää metsäpaloja. Sotilaiden aikaa sitoivat näin myös kulojen sammutustyöt.²⁴¹ Välillä kulot uhkasivat sotilasleirejä ja niiden sammutukseen kului koko päivä.²⁴² Salosen albumissa 2 on yksi kuva Tetrivaaran taistelumaastosta, jossa juoksuhautojen yllä makaa tykkitulen kaatamia karahkoja. Syväniemen mallikuvissa ei ole kuvia tuhoutuneesta metsästä, mutta ei-mallikuvissa sen sijaan on. Ei-mallikuvissa on myös kuvattu joukkojen liikkumista metsäisessä maastossa. On mielenkiintoista, että nämä kuvat ovat rajautuneet pois myytävistä mallikuvista, vaikka tämän tyylisiä otoksia ottivat TK-kuvaajatkin. Onko Syväniemi kokenut kuvat liian

---

²³⁶ Kleemola 2014a, 29–39.

²³⁷ Kleemola 2014a, 36. Lindroos 2007, 81.

²³⁸ Lindroos 2007, 81.

²³⁹ Lindroos 2007, 95.

²⁴⁰ Kleemola 2014a, 38.

²⁴¹ Lindroos 2007, 95–97.

²⁴² Sotapäiväkirja 26 LK, kuva 11, päivien 26.–27.7.[1941] merkinnät.

arkaluontoisiksi kuvauksiksi sodasta? Toivatko ne mieleen liikaa huonoja ja vaikeita muistoja?

Kuvista tehtyjen havaintojen perusteella sodan ympäristöllä oli keskeinen rooli sotilaiden jaetussa kokemuksessa. Olosuhteet ja sääolot olivat kaikille samat – oli asema armeijassa mikä hyvänsä. Luonto oli sodassa myös todellinen vastus ja haaste, vaikka tarjosikin samalla suojaa. Maisemakuvien avulla kokemus näistä olosuhteista on konkreettisesti, fyysisenä valokuvana, jaettu eteenpäin.

VIHOLLISTA JA VIERASTA PÄIN

Luonto ei tietenkään ollut jatkosodassa suomalaisten päävihollinen, vaan Neuvostoliitto ja sen sotilaat. Luonto oli ikään kuin sivusta seuraaja, joka tahtomattaan joutui sodan näyttämöksi. Edellisessä luvussa tarkastelin luontoa ja ympäristöä maisemakuvien kautta yhtenä sodankäyntiin vaikuttavana tekijänä. Maiseman ja sotilaiden suhdetta voidaan tarkastella myös toisin päin; miten sota vaikutti ympäristöön ja miten tämä vaikutti edelleen sotilaisiin? Näitä kahta tarkastelunäkökulmaa ei voida täysin erottaa toisistaan, ja edellisessä luvussa jo vähän sivusin sitä, mitä seuraamuksia sodankäynnistä luonnolle oli. Jo varhain sodankäynnissä huomattiin se, että taisteluiden lähiympäristön tuhoamisesta oli hyötyä myös vihollisen lyömisessä. Ympäristövahingot olivat siis sekä tahallisia että tahattomia.²⁴³ Tässä luvussa sodankäynti ja vihollinen ovat valokuvien maisemissa voimakkaammin läsnä. Tarkasteltavat kuvat ovat pääasiassa taistelukuvia sekä näppäyksiä joukkojen siirtymisestä ja tuhotusta ympäristöstä. Joukossa on muutama kuva sotavainajien hautausmaista, niin suomalaisten kuin saksalaistenkin.

Vanhan rajan ylitys on ollut tärkeä ikuistamisen hetki, jossa sota konkretisoitui, kun astuttiin vihollisen maalle. Mielenkiintoista on se, että maisema rajan molemmin puolin oli todennäköisesti hyvin saman näköistä. Silti rajan ylitys on ollut erityisen vahva kokemus, jonka Salonen on tallentanut kameralla ja Syväniemi sanoin. Maisema ei muuttunut, mutta sille annettu merkitys muuttui. Puolustussota muuttui hyökkäyssodaksi. Maaperästä tuli vieras ja suojaton. Syväniemen mielestä vanhan rajan ylittäminen oli kammottavaa, eikä hän ollut varma sen tai sodanjohdon järkevyydestä. Muistelmissaan hän kertoo tunteitaan vuoden 1941 kalenterin merkintöjensä pohjalta:

---

²⁴³ Laakkonen 2007, 19.

” 18.7. [1941] oli kammottava hetki kun mentiin vanhan valtakunnan rajan yli ryssän maalle. Ajatukset risteilivät mielessä, oliko tämä nyt sitten viisasta vaiko tyhmää, herrat sen tietää, jos tietää.”²⁴⁴

Salonen on ikuistanut vanhan rajan ylityksen Lonkan kohdalla. Kuvassa näkyy rajan merkiksi aukeaksi hakattua metsää, kenties rajavartioston pieni mökki, auto sekä yksi ihminen. Taustalla siintää mäntymetsä. Kuvan päälle on kirjoitettu selventävä teksti ”*Vanha raja Lonkan kohdalla*”. Ilman tekstiä kuvan voisi tulkita olevan mistä tahansa hakkuualueelta. Siitä ei ole tulkittavissa samanlaista ristiriitaisuutta tai jännitettä kuin Syväniemen tekstipätkästä.

Varsinaisia taistelukuvia, jotka voisi lukea myös maisemiksi, on kuvakokoelmien mallikuvissa vain muutama. Nämäkin on kuvattu kauempaa tai vasta tulituksen jälkeen – niissä näkyy pommin aiheuttamaa savua tai ympäristön tuhoja. Salosen eräs maisemallinen taistelukuva on kuvattu Uuksujärven selälle päin. Rannalla sotilaat katsovat järven yläpuolelle kohoavaa valtavaa savupilveä. Syy miksi kuvia taistelun tuoksinasta ei ole, selittynee pitkälti sillä, että Salonen ja Syväniemi eivät kumpikaan taistelleet eturintamassa. Syväniemi joutui sairasauton kuljettajana välillä lähelle, mutta silloinkin hänellä oli todennäköisesti tärkeämpää tekemistä kuin valokuvaaminen.

Salosen mallikuvissa on vain yksi maisemaotos, jossa taisteluiden kauheus tulee rajummin esiin. Kuva on otettu Salmesta ja sen etualalla on kaksi hiiltyneeksi palanutta ruumista, jotka hädin tuskin tunnistaa ihmisiksi. Ympäriellä näkyy tuhoutuneiden rakennusten jäänteitä ja horisontissa on osittain taistelussa pilkkoutunutta metsää. Syväniemen mallikuvista ei vastaavaa löydy, mutta muistelmissaan hän kertoo eräästä kohtaamisesta vihollisen ruumiiden kanssa. Tapaus on sattunut Salmen lähellä, missä Salosen kuvakin on otettu:

” 23.7. [1941] jouduin toisen kerran käymään Tulomassa. Mentiin Salmista pientä paikallistietä jota juuri ja juuri voi autolla ajaa. Miinakuoppia oli niin taajassa että oli erittäin vaikeata pujettelehtia niiden välistä, olihan ne kaivettu juuri raiteitten kohdalle, mutta niin oli tullut kiire lähtö että miinat oli jäänyt asentamatta. Kääntyessämme tälle pikkutielle Rajakonnun tieltä näimme kammottavan kasan venäläisiä sotilaita mäsäksi ammutun

---

²⁴⁴ Syväniemi, muistelmat, 59.

kuorma-auton lavalla, ne olivat pakomatalla löytäneet kohtalonsa suomalaisten sotilaitten luodeista. Jatkoimme matkaa.”²⁴⁵

Sotilaiden psyyke joutui kovalle koetukselle, sillä rintaman törkyisyys ei ollut pelkästään tavaraa ja tuhottua luontoa, vaan myös ihmisten jätteitä ja jäänteitä. Mädäntyvä ruumis saattoi milloin tahansa ilmestyä mitä kummallisimmista paikoista.²⁴⁶ Vaikka osa sotilaista turtui ympärillä lojuviin vihollisen ruumiisiin, Syväniemi on kokenut ruumiskasan kammottavana näkynä. Sen enempää ei hänkään muistelmissaan silti päivittele tai osoita sääliä kuolleita neuvostosotilaita kohtaan. Toki tapahtumahetkellä Syväniemi oli ollut rintamalla vasta kuukauden päivät ja raju näky on ehkä ollut ensimmäinen laatuaan. Se miksei tilanteesta ole kuvaa, johtunee siitä, että Syväniemi oli auton ratissa, eikä ajaessaan pystynyt ottamaan valokuvaa.

Syväniemen mallikuvien maisemissa, vihollinen, sodan raakuus ja taistelut eivät näyttyädy oikeastaan millään tavoin. Pari kuvaa on saksalaisten hautausmaista rintamalla sekä yksi näppäys ilmapommituksia varten kätketystä autosta. Yhdessä kuvassa desanttitori kohoo metsän keskeltä korkeuksiin. Mallikuvien maisemissa ei ole kuolleita vihollisia eikä edes otoksia tuhoutuneista rakennuksista. Ei-mallikuvien joukossa taas on kuvia kaatuneista vihollisista, joukkohaudoista, haavoittuneiden kuljetuksesta ja tankkikulkueesta. Löytyy myös näppäyksiä sodan turmelemista maisemista ja taisteluissa horisonttiin kohoavista savupilvistä. Muistelmissaan Syväniemi kuvailee näitä taistelunäkymiä sodan valtaviksi revontuliksi, jotka jäivät mieleen:

” Se on mahtava näky kun ison kranaatin savupilvi tyynellä ilmalla nousee taivasta kohden. Viimeksi näin sellaisen matkalla Lotinapeltoon noin 15 m tien oikealla puolella aivan edessämme.”²⁴⁷

Voisi ajatella, että tällainen näky herättäisi enemmän pelkoa kuin ihailua. Ilmeisesti savupilvi on silti ollut niin vaikuttava voimainosoitus, että pelko on jäänyt tunteista toiseksi. Enemmän pelkoa herättivät sellaiset ajohetket, joissa tilanne oli tehtävän suorittamisen kannalta sekava ja oli samalla ajettava pakoon vihollisen tulitusta hankalassa maastossa. Muutamassa ei-mallikuvassa on karjalainen kylämaisema, jossa taivaan peittää tiheä savu ja metsän rajassa leiskuvat liekit. Pommituksen aikaansaannokset rikkovat karjalaisen kylän idyllisyyden, mikä voi olla syy sille, etteivät kuvat päätyneet myyntiin. Toisaalta, jos

---

²⁴⁵ Syväniemi muistelmat, 59.

²⁴⁶ Kivimäki 2008, 144–147.

²⁴⁷ Syväniemi muistelmat, 66. Sodan revontulista maininta sivulla 64.

näky oli Syväniemen mielestä mahtava ja ikimuistoinen, luulisi, että tällaisilla kuvilla olisi ollut menekkiä.

Parissa kuvassa metsä- ja peltomaisemaa halkoo tie, jolla sotilaat marssivat pitkinä jonnoina, osa polkupyörällä kulkien. Välillä peltoaukean keskellä kulkee panssarivaunujen letka, joka surutta surmaa kaiken alleen jäävän kasvillisuuden. Nämä kuvat kertovat armeijan valmistautumisesta ja varustuksesta vihollista vastaan. Kuvista huokuu voimaa: pysäytetty liike on taltioitunut niihin osittaisena epätarkkuutena, mikä vahvistaa kuvan viestiä tehokkaasti eteenpäin kulkevasta armeijasta. Tämä valokuvauksellinen tehokeino on voinut olla tarkoituksellista, mutta todennäköisesti ei. Syväniemi oli näppäilijä, joka tuskin oli perillä tästä tehokeinosta. Hänen kameransa pitkät suljinajat eivät mahdollistaneet liikkuvan kohteen tarkkaa kuvaamista, joten liike tuli välttämättä osaksi kuvaa – halusi kuvaaja niin tai ei. Se ei silti vähennä näiden kuvien välittämää voimakasta viestiä.

Jaetun kokemuksen kannalta on mielenkiintoista, että juuri nämä sodan tuhoavasta voimasta kertovat maisemat Syväniemi on rajannut myyntikuvien ulkopuolelle. Näkymät on koettu vaikuttaviksi ja ne on haluttu sillä hetkellä ikuistaa. Ne muistuttavat myös monella tapaa TK-kuvaajien sodasta välittämää kuvaa.²⁴⁸ Tätä kokemusta ei silti ole haluttu jakaa muiden sotilaiden kesken. Tai luultavasti se jaettiin, mutta siitä ei haluttu keskustella, ei edes valokuvien avulla. Ainakaan Syväniemi ei halunnut. Ovatko kuvat häirinneet sotilain psyykeä? Tuoneet mieleen liikaa vaikeita muistoja, joista on haluttu pysyä loitolla? Syväniemi ei esimerkiksi palaa muistelmissaan tuhoutuneeseen maisemaan, vaan muistot sodan ympäristöistä liittyvät usein kauniisiin vesistöihin. Salonen on silti valinnut mallikuviansa joukkoon myös sodan rajusta luonteesta kertovia kuvia, kuten kuvat kaatuneista vihollisista ja tuhoutuneista maisemista, joissa useat yksinäiset savupiiput rikkovat horisontin. Valokuvaajan omakohtaisilla kokemuksilla ja moraalikäsitteillä oli siis vaikutusta siihen, mitä ja miten he kuvasivat – ja mitä kuvia myivät eteenpäin.

Toisaalta Salosella oli suurempi levikki, ja voisi näin ollen kuvitella, että hänen kuviensa aiheet olisivat olleet tiukemmin rajattuja kuin Syväniemen. Näin ei kuitenkaan tunnu olevan, jos tarkastellaan Salosen koko mallikuvakokoelmaa. Jos tarkastellaan vain kahta esittelykansiota, jotka kiersivät miehen mukana sodan loppuvaiheessa, on tilanne toinen. Niissä pääpaino on kylä- ja kaupunkimaisemissa ja tuhotusta maisemasta on vain yksi otos. Salosen mallikuvien kuva-aiheet siis supistuivat, mitä laajempaa hänen

---

²⁴⁸ Kleemola 2014, 35–39; Honkaniemi 2017, 114–123.

kuvakaupastaan tuli.²⁴⁹ Mahdollisesti Syväniemikin noudatti siis vain kuvasensuurin antamia ohjeita jättäessään nämä kuvat myynnin ulkopuolelle, vaikka tietoa sensuurista ei hänen kohdallaan olekaan säilynyt.

Myytäviksi tarkoitettujen mallikuvien tutkiminen herättää kysymyksen, menikö maisemakuvia paljon kaupaksi? Salosen esittelykansioissa maisemakuvia on iso osa kokonaisuudesta. Luultavasti kansioihin valikoitui niitä kuvia, joiden Salonen uskoi myyvän parhaiten. Syväniemen kokoelman maisemakuvat luostarista ja Kinkijevan kylästä tekivät hyvin kauppansa sotatovereille.²⁵⁰ Paikat, joissa sotilaat oleilivat paljon, koettiin tärkeiksi ja muistamisen arvoisiksi. Neutraalit kylä- ja kaupunkimaisemat olivat kenties helppoja asioita muistella. Kuvat niistä auttoivat kokijaa palaamaan muistoissaan jälleen samaan paikkaan, ehkä tuntemaan sen tuoksut ja kuulemaan äänet. Sen sijaan rintaman taistelut haluttiin heti sodan jälkeen sysätä syrjään, ainakin julkisessa keskustelussa.²⁵¹

Sodan aikana ja sen jälkeen puhe ja kirjoittelu sodasta oli sensuurin alaista, minkä takia moni sotaromaani ja muistelmateos jäi julkaisematta.²⁵² Tämä vaikutti tietenkin muistoihin sotakokemuksista, joista vaiettiin esimerkiksi poliittisesta varovaisuudesta ja toisaalta myös henkilökohtaisista syistä, kuten halusta unohtaa ”hävitty” sota. Kului 20 vuotta ennen kuin veteraanit uskalsivat astua muistoihin ja kokemuksiin julkisuuteen. Silloin jatkosodan jälkeen poliittisen tilanteen takia lakkautetut veteraanijärjestykset järjestäytyivät uudelleen. Uusi sukupolvi ei heti lämmennyt vuoden 1964 veteraanien esiinmarsseille, vaan kyseenalaisti voimakkaasti vanhempiensa teot ja arvot. Tämä teki muisteleminen edelleen vaikeaksi ja veteraanit kokivat menettäneensä sananvapautensa, vaikkei sitä oltukaan virallisesti rajoitettu. Varovaisuus ja vaatimattomuus näkyy esimerkiksi Niilo Syväniemen muistelmien otsikossa: ”...vain vastaanottavaisten luettavaksi”. Veteraanien arvostus ja asema alkoivat parantua 1980-luvun puolivälin paikkeilla, minkä jälkeen sotamuistojen jakaminen on jatkunut aina 2010-luvulle asti.²⁵³

Historiantutkija Kaarle Sulamaan mukaan myöhemmin kirjoitetut sotamuistelmat ovat kuitenkin muuttaneet sotakokemusta. Sodan tilanteita tarkastellaan muistelmissa myöhempien elämänvaiheiden ja -kokemusten läpi.²⁵⁴ Näin ollen ne

---

²⁴⁹ Kleemola 2016, 44–45, 48–50. (Toisaalta valokuvausinnostus myös väheni sodan pitkittyessä ja vuodelta 1944 sotakuvia on vähän, s. 45.)

²⁵⁰ Syväniemi muistivihko.

²⁵¹ Sulamaa 2006, 297.

²⁵² Pilke 2009, 249–286.

²⁵³ Sulamaa 2006, 297–305.

²⁵⁴ Sulamaa 2006, 306–307.

nykyhistoriantutkimuksen valossa pitävät sisällään rikkaita kerrostumia ihmisen eri elämänvaiheista ja suhtautumisistaan niihin. Usein sotamuisteluissa on kaksi yhdistävää tekijää: ahdistavuus ja traumatisoiva vaikutus sekä se, ettei sodassa ole mitään ihailtavaa.²⁵⁵

Syväniemi palaa muistoissaan sotaan vasta yli 30 vuoden jälkeen. Silloinkaan hän ei kerro muistelleensa tapahtumia tarttumalla valokuviin, vaan sota-ajan kalentereihinsa ja muistivihkoihinsa. Silti muistelmassa mainitaan valokuvaaminen, joten kuvat eivät ole voineet painua tyystin unholaan. Sodan jälkeisen ilmapiirin huomioiden valokuvat todennäköisesti pistettiin visusti piiloon ja syrjään katseilta. Miksei niitä kaivettu esiin muistelmia varten? Eikö Syväniemen ikäpolvi pitänyt kuvia relevantteina muistamisen kannalta? Vai olivatko kuvat liian voimallinen muistamisen väline? Usein kuva palauttaa kokijan mieleen enemmän ja välittömämmin muistoja kuin teksti, jonka tulkintaan menee kauemmin aikaa. Muutamaan otteeseen Syväniemi myös toteaa, että on liiaksi takertunut sotamuistienpanoihinsa ja kertoo jatkavansa tarinaa muistinsa varassa.²⁵⁶ Vuosien takaisista merkinnöistä irtaantuminen ja valokuvien tietoinen ”unohtaminen” ovat olleet keinoja etäännyttää itsensä välittömistä kokemuksista ja tarkastella niitä turvallisen välimatkan päästä. Näin kokija on pystynyt jäsentelemään omat kokemuksensa paremmin ja sijoittamaan ne myös osaksi yhteiskunnallista kontekstia ja ajallista muutosta.

Ville Kivimäki on tutkinut sotilaiden tapaa muistella sotakokemuksiaan, erityisesti tappamiseen liittyen. Hän kirjoittaa, miten veteraanien tekstejä ”sävyttävät etäännyttävät merkityksenannot”, joiden avulla sotilas on voinut kertoa vaikeista ja ehkä syyllisyydenkin kokemuksistaan säilyttäen silti moraalisen vastuun elämästään.²⁵⁷ Sosiologi Celia Lury taas on tutkinut valokuvan, muistamisen ja identiteetin suhdetta toisiinsa. Hänen mukaansa valokuva mahdollistaa etäisyyden ottamisen sekä välittömän kokemuksen hetkellä että kokemusta jälkeen päin muisteltaessa. Valokuvan, erityisesti henkilöpotrettien, avulla ihminen pystyy näkemään itsensä ”toisena” ja rakentamaan sen avulla minäkuvaansa. Visuaalinen kuvasto rakentaa yhtä lailla henkilökohtaista ymmärrystä kuin kollektiivista käsitystä maailmasta.²⁵⁸

Syväniemelle valokuvaamisen tarjoama etäisyyden otto välittömän kokemuksen hetkellä oli todennäköisesti psyykeä suojelevaa toimintaa. Vuosien päästäkään hän ei ole valmis palaamaan valokuvien ääreen eikä edes kirjoittamaan niistä jälkipolville. Sotakuvat

---

²⁵⁵ Sulamaa 2006, 308.

²⁵⁶ Esim. Syväniemi muistelmat, 66.

²⁵⁷ Kivimäki 2006b, 208.

²⁵⁸ Lury 1998, 78, 105.

päätyivät perimätiedon mukaan sukulaisten käsiin vasta Syväniemen poismenon jälkeen. Myöskään Antti Salonen ei Matti-poikansa mukaan puhunut kotona sodasta. Ja jos puhui, niin hän kertoi tarinoita ottamiensa kuvien ulkopuolelta. Sotakuvat olivat siis myös Saloselle arka puheenaihe.²⁵⁹

Vaikka Syväniemi ei muistelmissaan suoraan puhu valokuvista, ne ovat varmasti vaikuttaneet mielikuviin ja muistoihin sodasta. Peter Burke kirjoittaa, että valokuvan myötä muistot tietyistä tapahtumista määrittyivät yhä enemmän kuvallisten mielikuvien kautta.²⁶⁰ Näiden pohdintojen, aiemman tutkimuksen sekä tämän tutkimuksen aineiston valossa voidaan todeta, että valokuvilla ja valokuvaamisella oli keskeinen rooli sodan jaetun kokemuksen rakentamisessa. Valokuvat ovat vaikuttaneet olennaisesti siihen, millaisiksi sodan jälkeiset sukupolvet ovat hahmottaneet rintamakokemukset.²⁶¹

---

²⁵⁹ Lindstedt 2014, 32–37.

²⁶⁰ Burke 2001, 140.

²⁶¹ Esimerkiksi SA-kuva-arkistojen julkaisu vuonna 2013 on tuonut TK-kuvat kaikkien nähtäville. Sivusto sai heti avauduttuaan valtavan suosion. Juttua aiheesta esim. Keski-suomalaisessa: <https://www.ksml.fi/kotimaa/Supersuosittu-sotakuva-arkisto-avattiin- uudelleen/202624> (luettu 21.2.2019)

VI JÄLKIKAHINAT

Voiko epävirallisista valokuvista siis löytää jaettua kokemusta jatkosodasta? Näkykö niistä se, mikä on ollut kokemuksena kaikille sotilaille yhteistä? Vastaus on kyllä ja ei. Kuvien kauppaaminen kertoo, että muutaman sotilaan ottamat yksityiset kuvat olivat myös ostajille muistamisen arvoisia, merkityksellisiä. He jakoivat kuvista jonkin ajatuksen kuvaajan kanssa. Toisaalta ei voida pelkkien kuvien avulla saada selvyyttä siitä, merkisivätkö kuvat kuvaajalle ja ostajalle muistoa samasta kokemuksesta. Tämän selvittämiseksi olisi kuultava valokuvien ostajia tai tutkittava heidän jättämiään lähteitä vertaillen niitä valokuvaajien kokemusten kanssa. Toisaalta valokuvaajienkaan, Niilo Syväniemen ja Antti Salosen, kokemukset eivät välity kuvista varmasti ja ehdottomasti. Monet kuvat vaativat rinnalleen tekstin, joka selittää niitä auki. Salosen kohdalla näitä tekstejä on vähemmän, mikä tekee tutkimuksesta haastavaa. Jossain kohtaa on vain tyydyttävä katsomaan valokuvaa kuvana ja luotettava sen välittämään viestiin.

Tutkimukseni tarkastelukulma on ollut mikrohistoriallinen, sillä aineistoni koostuu vain kahden epävirallisen kuvaajan valokuvista. Vaikka aineisto on ollut varsin rajallinen, olen päässyt samoihin lopputuloksiin kuin aikaisempi tutkimus, jolla on ollut sotakuvista laajempi otanta. Tutkimukseni vahvistaa aiemman tutkimuksen tuloksia tuoden kuitenkin esiin uutta lähdemateriaalia. Syväniemen ja Salosen kuvien aiheet ovat pitkälti samoja, mitä muiden sotilaiden sotakuva-albumeista on löytynyt. Ne kertovat samaa tarinaa aikaisemman tutkimuksen kanssa muun muassa sodan haastavista oloista ja suhtautumisesta viholliseen. Toisaalta tutkielmani nostaa tutkimuksen keskiöön myös sodan maise- makuvat, jotka ovat aikaisemmassa tutkimuksessa jääneet selvästi vähemmälle huomiolle ja viholliskuvien varjoon. Lisäksi olen avannut epävirallisten kuvien kauppaa, mikä on tutkimusalueena vielä kovin uusi.

Olen pitänyt merkitysjärjestelmiä sekä käsitettä odotushorisontista hyödyllisinä metodeina kokemuksen tavoittamiseksi valokuvista. Yksi tutkimuksen tuottamista tuloksista on, että merkitysjärjestelmien tuntemus vaikuttaa olennaisesti kuvien tulkitsemiseen. Tämä näkyy tutkimuksessani esimerkiksi siinä, että olen tehnyt Syväniemen kuva-aineis- tosta enemmän havaintoja kuin Salosen. Salosen merkitysjärjestelmien selvittäminen on jäänyt aineiston puuttuessa ohuemmaksi, joten myös kuvien tulkinta on ollut vaikeampaa.

Epävirallisten kuvien kauppaamisesta tehtyjen havaintojen pohjalta voin todeta, että sotilaiden jaettu kokemus kiteytyy pitkälti kokemukseen vihollisesta sekä sodan

ympäristöön ja maisemiin. Näiden kahden ryhmän otokset menivät aineistoni perusteella parhaiten kaupaksi. Tämä ei silti tarkoita, että kaikki sotilaat olisivat suhtautuneet esimerkiksi viholliseen täysin samalla tavalla. Olli Kleemola on tutkimuksessaan osoittanut, että makaaberit kuvat olivat sotilaiden keskuudessa haluttua kauppatavaraa. Tämän takia oli yllättävää huomata, että Syväniemi olikin jättänyt makaaberit otokset kuvakaupan ulkopuolelle. Epävirallisten kuvaajien henkilökohtainen moraalit, sekä joissain tapauksissa myös sotasensuuri, vaikuttivat siihen, mitä kuvia myyntiin päätyi. Tämän takia ei olekaan oikein puhua kollektiivisesta kokemuksesta, sillä jokaisella sotilaalla oli tilanteista omat subjektiiviset näkemyksensä. Silti taistelu yhteistä vihollista vastaan ja rintaman ympäristö olivat kaikille tuttuja asioita, joista jokaisella oli tietty mielikuva. Tätä voidaan pitää sotilaiden jaettuna sielunmaisemana.

Kuva-aineiston perusteella sotilaiden kokemus vihollisesta oli ristiriitainen: vihollinen oli tuhottavaa saastaa, mutta toisaalta vankeja tuli kohdella ihmismäisesti. Kuolleet viholliset saattoivat aluksi kauhistuttaa, mutta sodan edetessä kohtaamiset runneltujen ruumiiden kanssa arkipäiväistyivät. Vaikka Syväniemen kuvista on luettavissa jonkinlaista toverillisuutta vankien kanssa, kuvakaupan perusteella vihollinen tahdottiin muistaa mieluummin kuolleen. Toki tähän vaikutti varmasti myös se, missä kohdin rintamaa sotilas oli ollut palveluksessa.

Luonto- ja sääolosuhteilla oli keskeinen merkitys sotakokemuksissa, mikä tulee esille Salosen ja Syväniemen valokuvista sekä myös Syväniemen muistelmista. Sääolot olivat kaikille samat. Välillä ne suosivat kulkijaa, välillä ne olivat toinen vastustaja. Voimakkaat säätilat, kuten kova pakkanen, piirtyivät terävinä sotilaiden ja heidän kertomustensa pohjalta myös jälkipolvien muistiin. Sääoloilla oli myös vaikutusta valokuvaamiseen. Jatkosodan aikaisilla kameroilla ei pystynyt kuvaamaan kaikissa oloissa, kuten esimerkiksi rankassa sateessa tai pimeässä illassa.

Kameroiden kapasiteetti kokemuksen tallentajana on siis aina rajattu. Muistojen tallentajana kamera on kuitenkin voimakas väline, vaikka se ottaa kohteestaan tiukasti rajatun, useimmiten mustavalkoisen kuvan. Viimeisen käsittelyluvun loppuun pohdin kuvaa muistin välineenä ja tulinkin siihen tulokseen, että Syväniemen oli vaikea palata sotakuviin vielä vuosien päästä. Hänelle helpompaa oli lähestyä kirjoittamiaan muistiinpanoja. Tekstiä on pidetty pitkään, ainakin historiantutkimuksen piirissä, parempana ja tarkempaa lähteenä kuin kuvaa. Tämä käsitys on todennäköisesti vaikuttanut myös Syväniemen tapaan arvostaa tekstilähteitä valokuvaa enemmän. Kuvilla on myös valtava voima: ne herättävät

vahvemmin ja nopeammin mielikuvia kuin teksti. Niinpä veteraani, joka haluaa hallita muistonsa ja säilyttää tapahtumiin tietyn emotionaalisen etäisyyden, tarkastelee mieluummin tekstiä kuin tunteita herättäviä valokuvia. Näin oli myös Salosen kohdalla – hän ei sodan jälkeen palannut valokuvien tapahtumiin, mutta kertoi tarinoita niiden ulkopuolelta. Toisaalta tämä voi kertoa myös siitä, että kuviin tallentuneet kokemukset ovat jo kuvaushetkellä olleet vaikeasti sanallistettavia tilanteita. Niitä ei ehkä alun alkaenkaan ole tarkoitettu sanoin kerrottaviksi, joten niiden verbaalinen kuvailu on yhtä vaikeaa vuosikymmeniä myöhemmin.

Sotilaiden kokemusta jatkosodasta ei voida tiivistää yhteen lauseeseen – kokemuksia on yhtä monta kuin kokijoita. Subjektiivinen kokemus on myös valokuvissa jatkuvasti läsnä: sommittelussa, aiheen valinnassa ja esimerkiksi siinä, mitkä negatiivit lopulta päätyvät paperivedoksiksi ja siitä edelleen myyntiin asti. Se mikä sotilaiden kokemuksissa oli yhteistä ja *jaettavaa*, tulee hyvin esille epävirallisten kuvien kuvakaupan avulla. Halutut kuvat viestivät niissä olevien tilanteiden ja tapahtumien merkityksellisyydestä. Kuvakaupan suosio kertoo myös valokuvien voimasta kokemuksen tallentajana. Sotilaille merkityksellisimmät kokemukset liittyivät vihollisiin sekä sodan maisemiin, paikkoihin, joissa he olivat fyysisesti käyneet taistelua vihollista vastaan.

Tutkielmassa käyttämäni valokuva-aineisto mahdollistaisi myös monen muun teeman tutkimuksen, kuten kategorisoinnin useat lokerot osoittavat. Kuvien avulla voisi tutkia esimerkiksi suomalaisten ja karjalaisten kulttuurien kohtaamista tai henkilöpotrettien avulla sotilaiden identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Aineistoa voisi laajentaa ja ottaa mukaan muita sotilaita, jotka harjoittivat epävirallista sotakuvien kauppaa. Tutkimusta voisi syventää myös sillä, että ottaisi mukaan kuvan ostajan näkökulman, mikäli sellaista aineistoa löytyy. Olisi mielenkiintoista tutkia, kohtaavatko kuvaajan ja ostajan kuviin liittyvät kokemukset vai eivät.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet:

Kansallisarkisto

Antti Gunnar Salosen sotilaskantakortti, KA.

Sotapäiväkirja 26. Lääkintäkomppania 1941-1942:

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=218249>

Sotapäiväkirja, Pioneeripataljoona 2. 1.9.1941-25.6.1942:

[Pioneeripataljoona 2, 1.9.1941 - 25.6.1942](http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=75438)

Sotapäiväkirja, 1. Sillanrakennuskomppania, 17.6.1941 - 31.3.1942:

<http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=75438>

Niilo Syväniemen sotilaskantakortti, KA.

Yksityisarkistot

Olli Kleemola kokoelmat:

Antti Gunnar Salosen valokuvakokoelma.

Seppo Syväniemen yksityiskokoelma:

Niilo Syväniemen muistelmat 1975–1985.

Niilo Syväniemen sota-aikaiset muistivihot vuosilta 1941-1942 sekä vuoden 1942 almanakka.

Niilo Syväniemen valokuvakokoelma.

Seppo Syväniemen muistokirja.

Tutkimuskirjallisuus:

Benjamin, Walter: Taideteoksen mekaanisen jäljentämisen aikakaudella. (1936) *Kuvista sanoin: ajatuksia valokuvasta*. Toim. Lintunen, Martti. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki 1983.

von Bonsdorff, Pauline: Huomioita ihmisen ja ympäristön suhteesta. *Tunne maisema*. Toim. von Bonsdorff, Pauline; Heinänen, Seija & Kaukio, Virpi. Maahenki Oy, Helsinki 2011.

Burke, Peter: *Eyewitnessing - The Uses of Images as Historical Evidence*. Reaktion Books. London 2001.

Edkins, Jenny: *Trauma and the Memory of Politics*. Cambridge University Press, Cambridge 2003.

Elomaa, Hanna: Mikrohistoria johtolankojen jäljillä. *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Toim. Immonen, Kari & Leskelä-Kärki, Maarit. Tietolipas 175, SKS, Helsinki 2001.

Enkenberg, Ilkka: *Jatkosodan tapahtumia ja päivämääriä. Suomi sodassa päivä päivältä*. Readme.fi, Helsinki 2015.

Frigård, Johanna: Luonnollinen lapsuus Erkki Pakkalan valokuvissa. s. 18–32. *Välissä – valokuvat ymmärtämisen välineinä*. Toim. Erävaara, Taina & Tanskanen, Ilona. Saarijärven Offset Oy. Turku 2009.

Ginzburg, Carlo: *Juusto ja madot – 1500-luvun myllärin maailmankuva*. (Alkuperäinen teos *Il formaggio e i vermi : il cosmo di un mugnaio del '500*, 1976) Gaudeamus, Helsinki 2007.

Hagelstam, Sonja: *Röster från kriget. En etnologisk studie av brevdialoger mellan frontsoldater och deras familjer 1941–1944*. Painosalama Oy, Åbo 2014.

Hannula, Mia: Konfliktivalokuvan estetiikan etiikka ja politiikka. *Kuinka tehdä taidehistoriaa?* Ijäs Minna, Kuusamo Altti & Niemä Riikka (toim.), Uniprint, Turku 2010.

Hoffmann-Curtius, Kathrin: Trophäen und Amulette. Die Fotos von Wehrmacht- und SS-Verbrechen in den Brieftaschen der Soldaten. *Fotogeschichte* 78 (2000).

Honkaniemi, Marika: *Taistelusta taiteeksi. Tiedotuskomppanioiden valokuvat Ateneumin suomalais-saksalaisessa Taistelukuvaajain näyttelyssä 1942*. Sigillum, Turku 2017.

Hägglund, Gustav; Lagerholm, John; Simula, Matti (Toim.): *Me olimme nuoria sotilaita. Tuntemattomat sotakuvat kertovat*. Otava, Helsinki 2009.

Häyrynen, Maunu: *Kuvitettu maa – Suomen kansallisen maisemakuvaston rakentuminen*. SKS. Espoo 2005.

Häyrynen, Maunu: Miten Suomi maisemoitui. *Tunne maisema*. Toim. von Bonsdorff, Pauline; Heinänen, Seija & Kaukio, Virpi. Maahenki Oy, Helsinki 2011.

Johansson, Hanna: Kohteen kosketuksia: nykytaide ja maisema. *Maisema Kiasman koelmissa*. Toim. Aarnio, Eija & Sakari, Marja. Nykytaiteen museo Kiasma, Helsinki 2006.

Karemaa, Outi: Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Helsinki 1998.

Keskinen, Kalevi & Pekari, Mikko: Sodan värit. Valokuvia Suomesta vuosilta 1941–1944. WSOY, Helsinki 2004 (toinen painos).

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville: Johdatus koettuun sotaan. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä 2006.

Kirves, Jenni: Päivittäinen myrkkyyannoksemme: Sensuuri ja propaganda toisessa maailmansodassa. *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Kivimäki, Ville: Sodan kokemushistoria. Uusi saksalainen sotahistoria ja kokemushistorian sovellusmahdollisuudet Suomessa. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Gummerus, Jyväskylä 2006a.

Kivimäki, Ville: Sotilaan työ, siviilin taakka. ”Vihollisen tuhoamisen” dynamiikasta, kokemuksesta ja muistoista. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Gummerus, Jyväskylä 2006b.

Kivimäki, Ville: Rintamaväkivalta ja makaaberin ruumis – nuorten miesten matka puhtaudesta traumaan. *Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia*. Toim. Sari Näre, Jenni Kirves. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Kivimäki, Ville: Väkivalta sodassa tutkimuseettisenä kysymyksenä. Historiantutkimuksen etiikka. Toim. Lidman, Satu; Koskivirta, Anu & Eilola, Jani. Gaudeamus Oy, Helsinki 2017.

Kleemola, Olli: *Valokuva sodassa – neuvostosotilaat, neuvostoväestö ja neuvostomaa suomalaisissa ja saksalaisissa sotavalokuvissa 1941–1945*. Sigillum, Turku 2016.

Kleemola, Olli: Vihollinen vai liittolainen? Metsä suomalaisten ja saksalaisten itärintaman sotapropagandakuvien elementtinä 1941-1944. S. 29-42. Metsähistorian Seura ry, *Vuosilusto 10, Metsä ja kuva*. Saarijärvi 2014a.

Kleemola, Olli: Suomalaiset rintamamiehet sotaa kuvaamassa 1939–1945. *Tuntemattomien sotilaiden albumi*. Toim. Kleemola, Olli; Kinnunen, Aake & Kivioja, Virpi. Readme.fi, Helsinki 2014b.

Kleemola, Olli: ”Kuin turistimatka – joka päivä uusia ennennäkemättömiä maisemia”. *Tuntemattomien sotilaiden albumi*. Toim. Kleemola, Olli; Kinnunen, Aake & Kivioja, Virpi. Readme.fi, Helsinki 2014c.

Kleemola, Olli: ”Varsinainen kauhunäky.” *Tuntemattomien sotilaiden albumi*. Toim. Olli Kleemola, Aake Kinnunen ja Virpi Kivioja. Readme.fi, Porvoo 2014d.

Kleemola Olli, Kinnunen Aake & Kivioja Virpi (toim.): *Tuntemattomien sotilaiden albumi*. Readme.fi, Helsinki 2014.

Klinge, Matti: *Vihan veljet ja kansallinen identiteetti*. Siltala, Helsinki 2012.

Koivurova, Anniina: Enemmän kuin osiensa summa. Sanallis-kuvallinen kerrontatapahtuma. *Visuaalisen kokemus – johdatus moniaistiseen analyysiin*. Toim. Päivi Granö, Anne Keskitalo ja Suvi Ronkainen. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2013./ Hansaprint Oy, Vantaa 2013.

Korhonen, Anu: Luutuneet luokittelut: Stereotyyppien eettisistä vaaroista. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus Oy, Helsinki 2017.

Kormano Riitta: Amputoidun maan pirstoutuneet puut. Sotamuistomerkkien luontosymboliikka sisällissodan punaisten ja luovutetun Karjalan uhrien muiston välittäjänä. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Gummerus, Jyväskylä 2006.

Koselleck, Reinhart: Der Einfluss der beiden Weltkriege auf das soziale Bewusstsein. S. 324-343. *Der Krieg des kleinen Mannes. Eine Militärgeschichte von unten*. Toim. Wolfram Wette. Piper, München 1995.

Koselleck, Reinhart: "Space of Experience" and "Horizon of Expectation": Two Historical Categories. (s. 255-275) *Futures past. On the semantics of historical time*. Columbia University Press, USA 2004.

Kurvinen, Heidi: Muistelmat lähteenä. *Historiallinen elämä: Biografia ja historiantutkimus*. SKS, Helsinki 2014.

Laakkonen, Simo: Sota, ympäristö ja yhteiskunta. *Sodan ekologia – sodan ympäristöhistoriaa*. Toim. Laakkonen, Simo & Vuorisalo, Timo. SKS. Tampere 2007.

Lehtinen, Lasse: *Sodankäyntiä kuvin ja sanoin. Suomalainen sotapropaganda 1939-1944*. WSOY, Helsinki 2006.

Lindroos, Heikki: Maailmansodat ja Suomen metsät. *Sodan ekologia – sodan ympäristöhistoriaa*. Toim. Laakkonen, Simo & Vuorisalo, Timo. SKS. Tampere 2007.

Lindstedt, Risto: Sotilas, jolla oli kamera. *Suomen Kuvalehti* 28/2014 (luettu 11.7.2014), s. 32–37.

Lintonen, Kati: *Valokuvallistettu luonto. I.K. Inhan tuotanto luonnon merkityksellistäjänä*. Unigrafia Oy, Helsinki 2011.

Luostarinen, Heikki: *Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941-44: tausta ja sisältö*. Vastapaino, Tampere 1986.

Lury, Celia: *Prosthetic culture. Photography, memory and identity*. Routledge, London 1998.

Luukkonen, Ismo: Kaksi matkaa. Valokuvan poeettisuudesta ja suoruudesta. s. 119–144. *Välissä – valokuvat ymmärtämisen välineinä*. Toim. Erävaara, Taina & Tanskanen, Ilona. Saarijärven Offset Oy. Turku 2009.

Mitchell, W. J. T.: Imperial Landscape. *Landscape and power*. University of Chicago Press cop. 1994.

Mäkelä, Anneli: Nastolan historia II. Nastolan kunta, Nastola 1982.

Mäkelä, Anneli: Nastolan historia III. Nastolan kunta, Nastola 1991.

Männistö, Tiina: Ei yksin kuvien tähden – valokuvaus teknisenä harrastuksena Suomessa 1900–1939. *Lähikuva* 4/2011, 11–29.

Männistö-Funk, Tiina: *Itse tehty moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle*. Painosalama Oy, Turku 2014.

Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.): *Ruma sota*. Johnny Kniga, Helsinki 2008.

Näre, Sari; Kirves, Jenni & Siltala, Juha: *Sodan kasvattamat*. WSOY, Helsinki 2010.

Ockenström, Lauri: Erwin Panofskyn ikonologia ja sen perintö. *Taidetta tutkimaan – menetelmiä ja näkökulmia*, toim. Waenerberg, Annika & Kähkönen, Satu. Kampus Kustannus/JYY julkaisusarja 86. Jyväskylä 2012.

Palin, Tutta: Luontosuhde ja sen esittäminen. Kansallismaisema. *Suomen kulttuurihistoria 4: Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi; Mäenpää, Pasi; Sarantola-Weiss, Minna. Tammi. Helsinki 2004.

Palmunen, Einar: *Hämäläisdivisioona etulinjasta kenttäsairaalaan. (5. Divisioona 1941-1944). Rintamatapahtumia ja lääkintäpalvelua*. Karisto. Hämeenlinna 1972.

Panofsky, Erwin: Iconography and Iconology: An Introduction to the Study of Renaissance Art. *Meaning in the Visual Arts*. The University of Chicago Press, Chicago 1982.

Paulaharju, Jyri & Uosukainen, Martti: *Kamerat – huomio – tulta! Puolustusvoimat kuvaajana. Puolustusvoimien kuvaustoiminta 1918-1999*. Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, Tuusula 2000.

Peltonen, Matti: *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus, Helsinki 1999.

- Peltonen, Matti: *Juusto ja madot – 1500-luvun mylläriin maailmankuva*. Esipuhe. Gaudamus, Helsinki 2007.
- Perko, Touko: *TK-miehet jatkosodassa. Päämajan kotirintaman propaganda 1941-1944*. Otava, Helsinki 1974.
- Pilke Helena: *Etulinjan kynämiehet. Suomalaisen sotakirjallisuuden kustantaminen ja ennakkosensuuri kirjojen julkaisutoiminnan säätelijänä 1939–1944*. SKS, Helsinki 2009.S
- Pilke, Helena: *Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1942*. SKS, Helsinki 2011.
- Pirinen, Mikko: Charles Peircen semiotiikan mahdollisuudet taidehistoriassa ja kuvataiteen tutkimuksessa. *Taidetta tutkimaan – menetelmiä ja näkökulmia*. Toim. Waenerberg, Annika & Kähkönen, Satu. Kampus Kustannus/JYY julkaisusarja 86. Jyväskylä 2012.
- Porkka, Reijo: *Sodasta kuvin. TK-valokuvaus 1941-1944. Haastatteluja ja muistelmia*. Suomen valokuvataiteen museon säätiö, Helsinki 1983.
- Saraste, Leena: *Valokuva. Muisto, viesti, taide*. Musta taide, Helsinki 2010.
- Schama, Simon: *Landscape & Memory*. Fontana Press, London 1996.
- Seppänen, Janne: *Valokuvaa ei ole*. Musta taide: Suomen valokuvataiteen museo, Helsinki 2001.
- Seppänen, Janne: *Levoton valokuva*. Vastapaino, Tampere 2014.
- Setälä, Vilho: *Valokuvauksen taito: eteenpäin pyrkivän harrastajan opas*. Otava, Helsinki 1929.
- Setälä, Vilho: *Oman kameran opas. Näppäilijän käsikirja*. Neljäs painos (I 1936), Otava Helsinki 1951.
- Sihvo, Hannes: *Matka maiseman sieluun. Vanhoilla urilla*. S. 203-206. Toim. Laaksonen, Pekka & Turunen, Risto. SKS, Helsinki 2002.
- Sihvo Hannes: *Karjalan kuva: karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. SKS, Helsinki 1973.

Sontag, Susan: *Valokuvauksesta*. Alkuteos: *On Photography* (1977). Suom. Kanerva Cederström, Pekka Virtanen. Arvi A. Karisto Oy, Hämeenlinna 1984.

Sontag, Susan: *At the Same Time*. (Edit. Paolo Dilonardo & Anne Jump). Penguin Books 2008, London.

Struk, Janina: *Private Pictures – Soldiers' inside view of war*. London 2011.

Sulamaa, Kaarle: "Himmetä ei muistot koskaan saa." Veteraanien järjestäytyminen ja muutokset muistamisen mahdollisuuksissa. *Ihminen sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki. Gummerus, Jyväskylä 2006.

Vainio-Korhonen, Kirsi: *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa – seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. SKS, Helsinki 2018.

Vainio-Korhonen, Kirsi: Historiantutkimus, vastuullisuus ja tietosuoja. *Tieteessä tapahtuu* 4/2018. <https://journal.fi/tt/article/view/71088/32771> (luettu 1.10.2018)

Vallius, Antti: *Kaunis Suomi: maaseutumaisemakuvaston historiaa 1800-luvulta EU-Suomeen*. Tammi, Bookwell, Helsinki 2015.

Vihavainen, Timo: *Ryssäviha. Venäjän-pelon historia*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki 2013.

Vuorinen, Marja: Miten vihollinen sijoitetaan. S. 242-260. *Vastarinta / Resistanssi. Konfliktit, vastustus ja sota semiotiikan tutkimuskohteina*. Toim. Veivo, Harri. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki 2007.

Whitlock, Richard: Perspektiivi ja valokuvan suhde todellisuuteen. (Expanded view of Photography, 2011). *Valokuvallisia todellisuuksia*. Toim. Jan-Erik Lundström. Like Kustannus Oy, Helsinki 2012.

Wunsch, Sinikka: *Punainen uhka. Neuvostoliiton kuva johtavassa suomalaisessa sanomalehdistössä maaliskuusta 1938 talvisodan päättymiseen maaliskuussa 1940*. Gummerus Kirjapaino Oy. Rovaniemi 2004.

Internet-lähteet:

Karhumäen valtaus 1941

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/06/24/karhumaen-valtaus-1941>

[haettu 20.2.2019]

Keskisuomalainen, Supersuosittu sota-arkisto avattiin uudelleen

<https://www.ksml.fi/kotimaa/Supersuosittu-sotakuva-arkisto-avattiin-uudelleen/202624>

[haettu 21.2.2019]

Kielitoimiston sanakirja

<https://mot.kielikone.fi/mot/turkuyo/netmot.exe>

[haettu 17.1.2019]

Suomen Sotahistoriallinen Seura ry, sotahistorialliset kohteet

<http://www.sotahistoriallisetkohteet.fi/app/sights/list>

[haettu 8.5.2018]

Karjalan sivistysseura, luettelo Aunuksen Karjalan kylistä

<http://www.karjalansivistysseura.fi/sampo/sites/default/files/dokumentit/kyl%C3%A4luettelo-aunus.pdf>

[haettu 25.2.2019]

LIITTEET

Kategorioiden kuvamäärät. Mukaan laskettu Syväniemeltä mallikuvat ja Saloselta valokuva-albumit 1 ja 2 sekä mallikuvakansiot 1 ja 2. Syväniemen ei-mallikuvat on siis jätetty taulukon ulkopuolelle.

Kategoria	SYVÄNIEMI	SALONEN
Amerikansuomalaiset		2
Henkilöpotretti	25	
Joukkojen eteneminen	4	58
Karjalaismiljö	18	41
Kirkko/Luostari	8	11
Maisema (Kainuu)		27
Matkustus	6	
Neuvostomiljö	5	68
Paikallisväestö	11	11
Rintamamiljö	10	31
Rintaman arki	14	38
Ryhmäpotretti	39	5
Taistelut	1	2
Teollisuusmiljö	1	6
Tuhottu maisema		12
Vapaa-aika	16	16
Vihollinen	8	12
yhteensä =	166	340

Niilo Syväniemi, kuva-aineisto

kuva(nro)	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria
1	Elsa, Niilo ja Seppo Syväniemi Kuohijoen Nikkarin torpan pihalla. Kuva Seppo Syväniemen muistokirjassa.	Perhe pihassa, langalla, iso reikä, aurinko paistoi	2.9.1941	
2	Elsa, Niilo ja Seppo Syväniemi Kukkia-järven rannalla. Kuva Seppo Syväniemen muistokirjassa.	Perhe rannassa, langalla, pieni reikä, aurinko paistoi	2.9.1941	
3	Kuva puuttuu	Äiti ja Seppo rannassa, keski reikä, aurinko paistoi	2.9.1941	
4	Niilo Syväniemi istuu kivellä Seppo sylissään Kuohijoen Nikkarin torpan pihalla.	Isä ja Seppo kivellä, keski reikä, aurinko paistoi	2.9.1941	
5	Kuva puuttuu	Seppo konttaa, iso reikä, sisällä valotus 1-2, ilma pilvinen	3.9.1941	
6	Seppo matolla vatsallaan käsi ylhäällä. Kuva Seppo Syväniemen muistokirjassa.	Seppo matolla vatsallaan, käsi heilui, iso reikä, valotus 1-2	3.9.1941	
7	Kuva puuttuu	Seppo selällään, keskireikä, valotus 1,2,3, sisällä pilv.	3.9.1941	
8	Kuva puuttuu	Haudalla, pilvinen yksi		
9	Kuva puuttuu	Haudalla, pilvinen iso reikä		
10	Kuva puuttuu	Haudalla, pilvinen, pieni reikä, val. 1-2		
11	Kuva puuttuu	Haudalla, pilvinen, Lauri otti, keskireikä		
12	Kuva puuttuu	Haudalla, Mirjami, keski reikä, valo 1-2		
13	Kuva puuttuu	Mirj. Luona sähkövalolla, iso reikä, valotus 1-5		
14	Kuva puuttuu	Mirj. Luona sähkövalolla, pieni reikä, valotus 1-10		
15	Kuva puuttuu	Mirj. Luona, Lauri otti sähkövalolla, keskireikä 1-5		
16	Kuva puuttuu	Eero nukkuu, vähkövalo, iso reikä valotus (jotain)		
MALLIKUVAT				
17	mies seisoo sillalla korkealta avautuva maisema Laatokasta, yksi puu etualalla,	Joensuu s.talo, silta ja k.talon torni, kello 5, pilv. Keskireikä val. 1-3	10.9.1941	henkilöpötretti
18	heilahtanut kuva	Laatokka autosta sivulle	1941	karjalaismiljö
19	Laatokka ja tie, heilahtanut kuva	Laatokka autosta taka. päivä paistaa pieni reikä	1941	karjalaismiljö
20	kolme miestä kuorma-auton kyydissä	Automatka menossa itse kuvassa, pasitaa reikä 11, kaapelikuorma	1941	joukkojen eteneminen
21	karjaa tiellä	Aunuksen karjaa		karjalaismiljö
22	kuva sillalla	Aunuksen kaupunki, palokunta, 11 pilvinen		karjalaismiljö
23	kuva kolmesta sillasta, joista kaksi rikki	Kolme siltaa, 11 pilv.		joukkojen eteneminen
24	Tukinuitto	Tukki poikineen joessa, 11 pilv.		joukkojen eteneminen
25	Vankileiri (venäläisten?)	Vankileiri, pilvinen 11		viholliskuva
26	Aunukselainen pikkupoika	Aunuksen poika, pilvinen 11		paikallisväestö
27	Aleksanterin luostari	Aleksanter. Luostari, Troitsankontun kylä, paiste 16		kirkko/luostari
28	Ryhmäkuva sotilaista	Kuohijoenpojat ja minä, puolipilv. reikä 16		ryhmäpotretti
29	Ryhmäkuva sotilaista ja karjalaisesta miehestä	Ryhmä + partaajia, puolipilv. 11		ryhmäpotretti
30	Potrettikuva	Grön Vilho, oma kuva, puolipilv. 11		henkilöpötretti
31	Tukinuitto			joukkojen eteneminen
32	Ryhmäkuva sotilaista	Kolme poikaa (Lauri Virtanen)		ryhmäpotretti
33	Karjalalainen talo	Karj. Talon pääty (pieni piirros talonpäädyistä) + Karhu viitat, heikko paiste, 11	15.9.1941	karjalaismiljö
34	Karjalalainen vanha mies	Karjalan ukko (nimi kirj.), puolipilv. 11		paikallisväestö
35	Venäläiset sotavangit halon hakkuussa	Ryssät hakkaa halkoja.		viholliskuva
36	Kuva luostarin kirkon katosta, kuvaajan otsa peittää osan kuvasta	Luostarin kirkon katto sisästä ylöspäin, valotus 1-8, reikä 11, sadetta		kirkko/luostari
37	Kylämaisema Kinkijevasta	Kinkinevan kylä, erittäin sekaisin rakennettu. Heikko pilvi 11		karjalaismiljö
38	Sotilas puhdistaa keitettyä vihollisen pääkalloa	Pärnänen kaivaa ryssän aivoja vajassa, sataa, 11 valotus 1-2		viholliskuva
39	Halkokuormia hevosvaunuissa, karjalaisia	Kaksi halkokuormaa Aunuksessa. Pilvinen 11		paikallisväestö
40	Karjalaisia paikallisväestöä lautaset käsissä mökin ulkopuolella	Soppajono, heikko päivä 11		paikallisväestö
41	Kolhoosin vaaka	Kolhoosin vaaka, päivänpaiste 11		karjalaismiljö
42	Karjalaisperhe poseeraa tuvassa sotilaiden kanssa	Karjalaisperhe Jyrkilän kylässä + Inkinen ja Haanila, heikko paiste 11 valotus 1-3		paikallisväestö
43	Sotilas makaa uunin pankolla ja lukee	Tuominen, Leonart makaa uunilla . Torikan ...		vapaa-aika
44	Sotilaiden musiikkihetki tuvassa	Sestalo ja ... (23.9.) Kämpäkuoro, aurinko 11 valotus 1-8, Niet Molotov, niet Molotov, valehtelet enempi kuin itse Bobrikov		vapaa-aika
45	Ryhmäkuva Kinkijevassa	Eino, Toivo ja minä sekä Kinkinevan kirkko. Sataa tuhatti. 11 valotus 1-3		ryhmäpotretti
46	Syväri ja horisontissa voimalaitos	Syväri ja voimalaitos, pilvinen 16 valotus 1-6		teollisuusmiljö
47	Kaksi sotilasta ilmatorjunta-aseen kanssa	I.T. ampujat Toivo ja minä Kinkinevassa 26.9. päivä paistoi 11	26.9.1941	rintaman arki
48	Kaksi sotilasta teltan luona	Edelliset teltan luona 26.9., päivä paistoi 11		ryhmäpotretti
49	Karjalainen työhevosen selässä	Työratsu Jyrkilässä, reikä 11, heikko päivä	26.9.1941	paikallisväestö
50	Venäläisten kasarmirakennus	Yksi ryssä 50:stä kasarmirakennuksesta Nurmoilan lentokentän luona. Oikein pärekatolla. Tähdet päättyissä.		neuvostomiljö
51	Panssarivaunu	Vasten aurinkoa, heikko pilvi, reikä 11		rintaman arki
52	Ryhmäkuva panssarivaunun edessä	Höökivaunu Aunuksen asemalla 30.9., päiväpaiste 11	30.9.1941	neuvostomiljö
53	Rakennus Salmassa	Höökivaunu + työporukka ... 30.9, päiväpaiste 11	30.9.1941	neuvostomiljö
54	Kaksi poikaa hevosen selässä	Rajavartiokoulu Salmassa 1.10., sumua 11	1.10.1941	paikallisväestö
55	Puun oksilla peitetty auto	Kaksi poikaa hevosen selässä Jyrkilässä. 11 pilvinen vasten päivää.		paikallisväestö
56	Puun oksilla peitetty auto	Onko tämä auto hyvässä ilmasuojassa? Pilvessä 11 valotus 1-2		taistelokuva
57	Viljan puintia hevosen ja traktorin kanssa	Aunuksessa puidaan, naisia paljo miehet ikään kuin päällysmiehiä, pilvinen ilma 11		paikallisväestö
58	Ryhmäkuva sotilaista	6 miestä, Eero, Tähkänen, minä y.m. meidän kämpällä. Pilv. 11		ryhmäpotretti
59	Kaksi sotilasta talon seinustalla, potretti	Nikkilä ja Suomela Kinkinevassa 4.10. päivä paistoi 11	4.10.1941	ryhmäpotretti
60	Syväniemi kypärä päässä auton vieressä, auto tallissa	sinne minä kypärä päässä Kinkinevassa 4.10. päiväpaiste 11	4.10.1941	henkilöpötretti
61	Hautapatsas	Marmorinen hautapatsas Svirtsjakajassa, taulu evakuoitu		kirkko/luostari
62	Kylämaisema Svirtsjakajasta	Svirtsjakajan kylä		karjalaismiljö
63	Potrettikuva	Lipponen yksin (auringon laskun kajo)		henkilöpötretti
64	Ryhmäkuva sotilaista	Lipponen, Sibakof ja minä		ryhmäpotretti
65	Sotilas kypärä päässä auton vierellä, auto tallissa	Tuominen kypärä päässä Kinkinevassa		henkilöpötretti
66	Sotilas poseeraa auton edessä	Suomela auton luona ... ssa		henkilöpötretti
67	Sotilas ja karjalainen nainen tuvassa, kuva heilahtanut	Aunusmujia jauhaa seisten eteisessä		paikallisväestö
68	Karjalainen perhe tuvassa pöydän ääressä	Busarevin perhe		paikallisväestö
69	Karjalainen perhe talon seinustalla ja sotilas	Busarevin perhe		paikallisväestö
70	Potrettikuva sotilaista	Sibakof		henkilöpötretti

kuva(nro)	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria
70	Potrettikuva sotilaasta	Mattila, Toivo, Kuhmoinen		henkilöpotretti
71	Kaksi sotilasta auton edessä, potretti	Tapio ja minä Jyrkilän koululla		ryhmäpotretti
72	Venääläisvangit kaivamassa korsua	Ryssät kaivaa korsun monttua		viholliskuva
73	Kaksi venäläisvankia poseeraa suomalaisotilaan kanssa			
74	73 keittopadan ääressä	Ryssät keittiöllä, paiste 11		viholliskuva
75	Kaksi ratsua, takana harvaa mäntymetsää	Kaksi saksalaista ratsua, selkeä iltakajastus 11		rintaman arki
76	Hevosvankkurit	saksalainen parivaljakko vankkurikuormineen, selkeä iltakajastus 11		rintaman arki
77	Suomalaisia sotilaita ja saksalaisia ratsastajia tiellä	suomalaiset marssivat -->, saksalaiset ratsut <-- , iltakajastus 11		rintaman arki
78	Syväniemi luostarin portilla	Minä luostarin portilla, pilv. vähän lunta 11		henkilöpotretti
79	Näkymä korkealta luostarin pihalle	Luostarin tornista luostarit, pilv. vähän lunta 11		kirkko/luostari
80	Näkymä korkealta järvelle	samoin järvimais. 16 val. 1-3		karjalaismiljö
81	Näkymä korkealta kylään	samoin kylämais. 11 val. 1-3		karjalaismiljö
82	Syväniemen omakuva peilin kautta	oma kuva (Kink. Sassi) peilistä. Poski paksuna. Sisällä pieni ikkuna, pilvinen ilma, sumua 11, valotus 1-4	(filmi asetettu) 22.10.1941	henkilöpotretti
83	Kaksi sotilasta auton edessä, potretti	Stenroos + Paavola luostarilla, pilvinen 11 pystykuva		ryhmäpotretti
84	Kaksi sotilasta auton edessä, potretti	Stenroos + Paavola luostarilla, poikkokuva 11 valotus 1-2		ryhmäpotretti
85	Syväniemi ja toinen sotilas auton vieressä luostarilla, potretti	Minä ja auto luostarilla, 11 pilvinen ilma		ryhmäpotretti
86	Karjalainen pieni puukappeli	Svirtskajan hautausmaan kappeli, pilvinen 11		kirkko/luostari
87-97	Kuvat puuttuvat	Nunnaluostarin kirkon sisällä, pilvinen 11 valotus 1-6		kirkko/luostari
98	Sotilas poseeraa naistorsoa esittävän lumiveistoksen vieressä	Vänrikki Heimari 2607, 10 kpl Eversti Laurilalle		
99	Naistorsoa esittävän lumiveistos	Pärnänen lumiveistoksen kanssa, pilvinen 11 val. 1-5	(filmi asetettu) 27.10.	vapaa-aika
100	Teltta lumisessa metsässä, sotilaat kurkkivat ovelta	Lumiveistos, pilv. 8,8		rintamamiljö
101	Pojat kurkistelee teltan ovelta, pilv. Lunta 11 valotus 1-3	Pojat kursorilla, pilv. Lunta 11 valotus kahdessa osassa 1 sekä 1-3		ryhmäpotretti
102	Neljä sotilasta ovat lumisen korsun ovelta	Korsun ovelta myös minä, pilv. lunta 11 val. 1-4		ryhmäpotretti
103	Neljä sotilasta ovat lumisen korsun ovelta, mukana Syväniemi	Saunamajuri saunan edessä, pilv. 11 valotus 1-3		henkilöpotretti
104a	Viisi sotilasta pöydän ääressä teellä	9 kuvaa, lunta, paiste		vapaa-aika
104b	Korkealta avautuva maisema lumiseen metsään	Lotinanpelto näkyy kukkulalta, lunta heikko pilvi 11.		karjalaismiljö
105	Ryhmäkuva sotilasta kolhoosin vaa'an alla	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		ryhmäpotretti
106	Ryhmäkuva tallin ylisten rappusilla	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		ryhmäpotretti
107	Ryhmäkuva hirsitalon seinän edessä	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		ryhmäpotretti
108	Ryhmäkuva lääkintäauton edessä	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		ryhmäpotretti
109	Potrettikuva sotilaasta	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		henkilöpotretti
110	Ryhmäkuva, taustalla luminen kylämaisema	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		ryhmäpotretti
111	Potrettikuva sotilaasta	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		henkilöpotretti
112	Kaksi sotilasta, potretti, taustalla hirsirakennus	L.K. porukkaa, siitakuva 16, muuta 11 ja sisäkuva valotus 1-2		ryhmäpotretti
113	Potrettikuva sotilaasta	Inkinen, alikers., pistooli, lunta paiste 11	(filmi asennettu) 3.11.1941	henkilöpotretti
114	Potrettikuva sotilaasta pistooli kädessä, toinen mies puoliksi kuvassa	Inkinen, alikers., pistooli, lunta paiste 11		henkilöpotretti
115	Kaksi sotilasta, potretti	Inkinen ja Sestola, lunta paiste 16		ryhmäpotretti
116	Kaksi sotilasta istuvat saunan oven kynnyksellä	Sauna, Kuisma, Aikäs V. lunta pilvi 11		vapaa-aika
117	Kaksi sotilasta saunan ovelta, toinen Syväniemi	Sauna, Kuisma ja minä, lunta pilvi 11		vapaa-aika
118	Syväniemi vartiotorissa	Niilo tornissa, pilv 8,8		rintaman arki
119	Ryhmäkuva neljästä miehestä sisällä	Kämpä + 4 toveria luostarilla, sähkövalo 11 valotus 1-10		ryhmäpotretti
120	Tienviitta	Sairaalan tienviitta, lunta, heikko pilvi 11		rintamamiljö
121	Venääläinen vanki sytyttää Niilo Syväniemen tupakan	Ryssä sytyttää Niilon tupakan luostarin takana, paiste, varjo 11		viholliskuva
122	Alaviistosta otettu kuva autosta, näkyy lähinnä kuljettajan ovi ja ikkuna	Inkinen auton ratissa, lunta, pilv. 11 valotus 1-6		henkilöpotretti
123	Kolme sotilasta ja auton perä kylänraitilla	Nikkilä, Suomela ja kolmas mies sekä jonkin (auton) perä		ryhmäpotretti
124	Kuva puuttuu	Inkinen, Pulakka ja Haanila sisällä tai (jossain?) 11 pilv. valotus 1-8		
125	Kuva puuttuu	Inkinen puh. kynätupakka, 11 pilv. valotus 1-6		
126	Kuva puuttuu	Pulakka, puh. ja kynä heiluu, 11 pilv. valotus 1-5		
127	Aunuksen huvipuiston portti	Aunus portti, (piirros portista), pilv. 11		neuvostomiljö
128	Venääläisiä vankeja kuorma-auton lavalla	Ryssät autolavalla Aunuksessa, pilv 11		viholliskuva
129	Mäntymetsää ja desanttitori	Joki, puisto, torni Aunuksessa. Pilvi rei. 16 valotus 1-3	(filmi asennettu) 28.11.1941, Aunuksessa)	neuvostomiljö
130	Kirgisiäläinen vanki	Siinä se nyt seisoo vinosilmätiikeri, lättä hymy huulilla, pilv. 11.		viholliskuva
131	Puinen talo	Ensimmäinen suomalainen pankki Aunuksessa, pilvi 11		rintamamiljö
132	Iso puinen rakennus, jonka aidalla pyykejä kuivamassa	Pesulan aita (rättimäisnä) Karistelta, pilv. sumua 8,8		rintamamiljö
133	Vesitorni	Nurmoilan kasarmialueen vesitorni, 16 pilvi 1-2		rintamamiljö
134	Ryhmäkuva sotilasta hirsiseinän edessä, osalla lapiot kädessä	Lumenluojat lapioineen kämpän seinällä. pilvi 11		ryhmäpotretti
135	Kuva puuttuu	Nikkilä syömässä 11 erehdys		
136	Kuva puuttuu	Suomela syömässä 11 erehdys		
137	Niilo Syväniemi haukkaa reikäleipää, taustalla Suomen kartta	Syväniemi syömässä 11 valotus 1-5		rintaman arki
138	Sotilaat pelaamassa korttia	Korttisakki, Lippo, Nikka, Suomela, Avellan ja Pulakka, pilv. 11 valotus 1-3		vapaa-aika
139	Kuva puuttuu	Suomela, Nikkilä, Avellan . Kinkinevan raitissa, heikko päivä 11		
140	Kuva puuttuu	Sauna 11 valotus 1-3		
141	Kanttiinissa kahvia posliinikupeista, lotta tarjoilee	Kinkinevan ensimmäisessä hotellissa tarjoilu pöytiin 11		rintaman arki
142	Kuva puuttuu	Kosonen ja Suomela Kinkinevassa 1.12. pilv. 11	1.12.1941	
143	Kuva puuttuu	Kosonen samoin 11		
144	Henkilöpotretti sotilaasta ulkona talvimaaisemassa	Suomela samoin 11	(filmi asennettu) 1.12.1941	henkilöpotretti
145	Lumikinos ja risukkoa	Lumikinos Kinkinevassa 5.12, heikko pilvi 16	5.12.1941	karjalaismiljö
146	Kuva puuttuu	Suomela + veli Kinkinevassa 5.12., yhteensä 3 miestä, iltahämärä 8,8		
147	Kuva puuttuu	Itsenäis.juhl. Torvisoittokunta 6.12., heikko sähkövalo 8,8 val. 1-10	6.12.1941	
148	Niilo Syväniemi seisoo pyykkikuorman vieressä ulkona	Rättikuorma ja minä Aunuksen pesulassa 9.12., paistoi 16	9.12.1941	rintaman arki
149	Parakkisairaala lumisen metsän keskellä	Parakkisairaala Pirkkisen kylän lähellä 10.12. tilmatkalla, pilv. 11.	10.12.1941	rintamamiljö

kuva(nro)	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria
150	Mies seisoo auton vierellä	Stenroos Kinkinevassa autoineen talvella. Pilvistä, tuiskaa 8,8		henkilöpotretili
151	Kolme miestä saunan lauteilla	Saunassa sisällä 3 miestä, 8,8 valotus 1-7		vapaa-aika
152	Kolme miestä saunan lauteilla	Saunassa sisällä 3 miestä myös minä, 8,8 valotus 1-6		vapaa-aika
153	Miehiä sisätiloissa, kuva heilahtanut	Joulujuhla Kinkinevassa, pimiä sisävalo 8,8 val. 10 sek.		vapaa-aika
154	Kuva puuttuu	Samoin automiekat 8,8 val. 15"		
155	Sotilaat marssivat jonossa lumen keskellä	Komppania marssi jonossa kirkkoon, pilv. 11.		rintaman arki
156	Luminen kylämaisema kaukaa nähtynä	Kinkinevan kylä kirkon mäeltä nähtynä pilv 11		karjalaismiljö
157	Sotilaat marssivat jonossa lumen keskellä	Kolhoosikaupan kohdalla katsoin taakseni ja näppäsin kuvan kirkkoväestä. Pilv 11		rintaman arki
158	Kolme sotilasta poseeraa venäläisten rakentamien huussien edessä	Tolppatalo ja 3 heppua		ryhmäpotretili
159	Kaksi lottaa huollon ruokalan ovelta	Huollon ruokalasta + 2 lottaa, pimeä (jotain) 8,8 valotus 1-14		rintaman arki
160	Kuva puuttuu	Varis istuu sassin latvassa, iltahämmäri 8,8		
161	Sotilas poseeraa kiväärin kanssa kirkon edessä	Pohjankylä + kirkko, heikko pilvi 11	(filmi asennettu 9.1.1942)	henkilöpotretili
162	Niilo Syväniemi lumisen metsän keskellä	Minä olen menossa antamaan Pärnästä päihin LTn korsun ovelta, pilvi 11 lunta		henkilöpotretili
163	Iso puutalo, osittain kuvassa	Meidän talo, jossa 26. L.K. asusti viidettä kktta, 16 paiste		rintamamiljö
164	Lumikinos ja karjalaisia talon päätyjä	Kinkinevassa: lumikinoksia, talojen huippuja ja auto tiellä, pilvinen, höytää lunta. 11. tammikuun 31 p:nä 1942	31.1.1942	karjalaismiljö
165	Hevosreki tulee vastaan lumisella metsätiellä	Syvärin talvea, oikotie ja hevoskolonna 31.1.42, pilv. 11	31.1.1942	karjalaismiljö
166	Iso lumikinos kannon päällä	Mikä tämä on? Sehän on vain kanto juhlapuvussaan 31.1. sassilla, pilvi 11		karjalaismiljö
167	Kuva puuttuu	Korsussa saunasta tultu, Henrikson ja Penttinen, pilv 11 valotus 1-4		
168	Kuva puuttuu	Saunasta tultu ulkona Henrikson, Kalle ja Kuisma, (jotain) sassin korsun ovelta, pilvi 11.		
169	Kuva puuttuu	Sassissa saunajuhlissa Kainusta, Penttisen, Heinola, Lagren, pilvi 11		
170	Niilo Syväniemi ilkosillaan saunan edessä, kuvaa sensuroitu saksilla leikatun	Saunajuhlissa minä samoin 11		vapaa-aika
171	Kaksi sotilasta poseeraa parakin edessä	Kuisma ja Voittinen parakin edessä, pilvi 11		ryhmäpotretili
172	Neljä sotilasta poseeraa rivissä kameralle	Ripuliset somerolaiset sassin ovelta, pilvi 11		ryhmäpotretili
173	Pimeä luminen kylätie, jonka auton valot valaisee	Lumikinos autonvaloilta 1.2. Kinkinevassa, 11 valotus 1-12	1.2.1942	karjalaismiljö
174	Hautoja metsäaukealla	4.2. Saksojen hautausmaa Kuuttilahdessa, aamuhämärä, 11	4.2.1942	rintamamiljö
175	Saksalaisen hautaristi	Mikä tämä on? Sehän on vain kanto juhlapuvussaan 31.1. sassilla, pilvi 11	4.2.1942	rintamamiljö
176	Porttirakennelma saksalaisen korsun oven suulla	Saksat harrastivat kunniorpetteja korsun ovelta, aamuhämärä 11	4.2.1942	rintamamiljö
177	Sotilas poseeraa kirkon edessä	Kinkijevan kirkko (vanha, jotain), paiste, Stenroos 16	(filmi asennettu 4.2.1942)	henkilöpotretili
178	Kirovin patsas	Kirovin patsas Syvärin takana voimalaitoksella, vähän pyrytti, 8,8		neuvostomiljö
179	Kuva puuttuu	Voimalaitos etelärannalta nähtynä, pyrytti lunta 16 val. 1-4		
180	Venäläisten rakentama suuri "hökkelitalo"	Talo voimalaitoksella suuri ja ruma, lumipyryä 8,8		karjalaismiljö
181	Köysi roikkuu katosta	Hirttokammio luostarilla, pilv. 8,8 val. 1-8		kirkko/potretili
182	Sotilaita korsussa	AK lähettikorsussa Nurmoissa, pilvi sähkölampu kello 14. reikä 8, valotus 1-8		ryhmäpotretili
183	Kuva puuttuu	Veijolainen, pyry 8,8		
184	Kuva puuttuu	Likolahti Oiva, pyry 8,8		
185	Potrettikuva sotilaasta piharakennuksen edessä	Heikkilän Pauli, pyry 8,8		henkilöpotretili
186	Kuva puuttuu	Kämpässä huollossa, sähkövalolla 11 valotus 1-25, Äijänen, Mattinen		
187	Kuva puuttuu	Äijänen, Mattinen, ulkona korsun edessä 15.2. klo 9 pilvi 11	15.2.1942	
188	Sotilas ja kolme lottaa lumisen korsun edessä	15.2. Sibakof lottien kanssa korsulla, pilvi 11		ryhmäpotretili
189	Sotilas ja lotta korsun ovelta, lotta katsoo maahan	Pirpana Sibakofin kanssa korsun ovelta, pilvi 8,8		ryhmäpotretili
190	Kolme miestä saunan lauteilla	Saunassa. Keuru, Lehtola ja Laitinen, aika hämmärä päivä 8,8 valotus 1-15		vapaa-aika
191	Sotilas poseeraa lumisen korsun edessä	Keuru huollon korsun edessä klo 15.30 - 8,8		henkilöpotretili
192	Niilo Syväniemi poseeraa auton vieressä metsätiellä	Minä auton luona klo 15.30 - 8,8		henkilöpotretili
193	Sotilas lähikuivassa, sivuprofiili, ikkunan valo luo varjoja	Remonti-Saarinen luostarin kämpällä ikkunan edessä, paistoi 8,8		henkilöpotretili
194	Talvinen maisema, taustalla hämmöttää kirkkorakennus	Talvista Salmia. Taustalla kreikk. Kat. kirkko pahasti vaurioitunut, paiste 16		kirkko/luostari
195	Kuva puuttuu	(Lomakuvia kotoa.) Äiti, Seppo ja isä sängyn päällä. Paiste, varj. seinä 8,8, langalla, akm. Liikahti. 25.2.-42	25.2.1942	
196	Kuva Seppo Syväniemen muistokirjassa	(Lomakuvia kotoa.) Seppo lattialla, paiste, äiti varjosti, ettei häikäissyt 8,8		
197	Kuva Seppo Syväniemen muistokirjassa	(Lomakuvia kotoa.) Seppo varjoissa salissa tuolin takana. 11 valotus 1-2		
198	Kuva Seppo Syväniemen muistokirjassa	(Lomakuvia kotoa.) Seppo, kirkko, paiste 16. Seuraava erehd. Päälle		
199a	Kolme sotilasta poseeraavat korsun edessä	Lehtola + 2 kaveria huollon korsun edessä, pilvi 11		ryhmäpotretili
200	Kaksi lottaa kirkuvat sairaalan bussin ikkunasta	Sairaalan A pihassa kurkistavat auton ikkunasta, paiste 16		vapaa-aika
201	Lottia sairaalan pihalla, katsovat pois päin kamerasta	Sairaalan A pihassa ryhmässä, salaa, paiste 16,		vapaa-aika
202	Lotat poseeraavat auton konepellillä, katsovat pois päin kamerasta	Sairaalan A pihassa valokuvaushommissa auton luona, salaa sivulta, paiste 16		vapaa-aika
203	Huollon ruokalan tiskillä pari lottaa	K.S.B. as keittiössä, salaa, paiste, liikkuvat 16 val. 1-2		rintaman arki
204	Kolme sotilasta poseeraavat ajolasit otsalla	Stenroos ja minä kirkon edessä 2.4. siviilin heijastaessa, pilv. 11		ryhmäpotretili
205	Kuva oviaukosta korsun sisälle	"Korven kämpä" ovesta sisälle otettuna, 8 pilv. val. 1-8		rintaman arki
206	Kuva puuttuu	Saunakuva somerolaisia 4 + Äikäs, valotus 1-35 reikä 8,8		
207	Ryhmäkuva sotilasta metsässä, kevätthanki	Someron poikia (Tähtinen, Latva) noin 20 miestä, paiste 11		ryhmäpotretili
208	Ryhmäkuva sotilasta metsässä, kevätthanki	Someron poikia noin 10 miestä, reikä 11 paiste		ryhmäpotretili
209	Kaksi sotilasta ja jalkapysy (?) lumisen mäntymetsä	Riikanen Taimi pstk, paiste reikä 11		ryhmäpotretili
210	Kuva puuttuu	2 ryssä, pilvinen erehdyksessä reikä 16 (8,8)		
211	Kuva puuttuu	ryssä tansaa kansantanssia, pilvinen, reikä erehd. 16 (8,8)		
212	Kolme sotilasta poseeraa korsun edessä	Kolme Tuuloksen miestä. Tammela y.m. korsun edessä 10.4., vesisadetta reikä 8,8		ryhmäpotretili
213	Sotilaita kuorma-autojen lavalla	bens. otta siv. matkalla Aunuksessa satoi räntää, 8,8		matkuskus
214	Mies kuvattuna takaapäin, kävelee junan vaunun vierellä	Siv. juna Aunuksessa, selekä ilma varjopuoli 8,8		matkuskus
215	Mies seisoo junan vierellä, kuva otettu junasta päin asemalla	Siviilijuna Sortavalsa, pilv. 8,8		matkuskus
216	Kaksi sotilasta ilmatorjunta-aseen kanssa junan vaunussa	I.T. miehet Mäkelä ja minä junassa, pilv. 8,8		matkuskus
217	Kiväärin kasassa salin lattialla, miehet nukkuvat lattialla, nurkassa piano, seinällä isot ikkunat	Someron yhteiskoululla 4 kk: pitkä rivi nauhalaatikoita, iso mies pankkilaan vasten valoa, ja hiukan hämmärä 11, valotus 1-6		matkuskus
218	Pariskunta kylänraitilla, toisella polkupyörä, kevät	Kuaopisen pari, paiste 11, erehdyksessä valotus 1-2		ryhmäpotretili
219	Ryhmäkuva miehistä kylän raitilla	Someron pojat 12 kpl kyl. paiste 16		ryhmäpotretili
220	Kiväärin kasassa salin lattialla, miehet istuvat vieressä odottamassa, yksi mies katsoo kameraan	Ypäjän asemalla		matkuskus
numeroin	epäselvä			

kuva(nro)	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria
	KUVAAMON KUORISTA LÖYTNYEET		kuvat todennäköisesti otettu keväällä 1942 juuri ennen rintamalta poisääsyä	
222	Ryhmäkuva sotilasta tiilirakennuksen ja auton edessä			
223	Ryhmäkuva sotilasta tiilirakennuksen ja auton edessä, melkein sama asetelma kuin edellisessä kuvassa			
224	Kolme sotilasta panssarivaunussa, yksi heistä Niilo Syväniemi			
225	Neljä sotilasta panssarivaunussa, takana tiilirakennuksia			
226	Sama panssarivaunu ja sommitelma kuin edellisessä kuvassa, enemmän miehiä mukana kuvassa			
227	Sotilaita poseeraamassa panssarivaunun päällä ja edessä, kirkas auringonpaiste, taustalla tiilirakennuksia			
228	Sama sommitelma kuin edellisessä kuvassa, vain kaksi sotilasta kuvassa			
229	Sama panssarivaunu kuin edellisessä kuvassa, eri sommitelma, kaksi sotilasta poseeraa, kolmas kävelee taustalla			
230	Sama panssarivaunu kuin edellä, kolme sotilasta vaunun päällä			
231	Panssarivaunujen rivi sivulta viistosti kuvattu, jokaisen päällä sotilaita poseeraamassa			
232	Panssarivaunu nro 417 ja sotilas			
233	Niilo Syväniemi poseeraa kameralle, taustalla auto ja tiiliseinä			
234	Ryhmäkuva pöydän äärestä. Kuva otettu pöydän pinnan tasolta, miehet sommitelmassa pöydän päädystä, vakavat ilmeet			
235	Talvinen kuva mäeltä, sotilaat talvipukeissa ja sukset jalassa.			
236	Kuvassa myös hevonen. Kuva on heilahtanut.			
236	Kuva sillalta, jolla kävelee pariskunta			
	LÖYDETTY PAPERIMYTTYYN KÄÄRITYINÄ			
237	Sotilas karjalaisen kylän raitilla			
238	Pieni talo, kolme sotilasta		kuvattu todennäköisesti kesällä/alkusyksyllä 1941	
239	Pienen hirsitalon pääty			
240	Aleksanteri Syväriläisen Pyhän Kolminaisuuden luostari, kuva ulkoapäin			
241	Aleksanteri Syväriläisen Pyhän Kolminaisuuden luostari, kuva sisätilan ikonostaasista			
242	Jonkin ortodoksisirkon torni, puolipilvinen taivas			
243	Kaksi kuvaa valottunut samalle filmiruudulle. Vahvemmin on valottunut Suomen lippu salossa, toisessa valotuksessa hämmöttää			
244	rakennus ja ihmisiä kulkemassa tiellä			
245	Hiekkainen tie katoaa karuun puuttomaan maisemaan			
246	Pieni hirsikappeli. Pääty paikattu päreillä			
246	Karjalaisia paikallisasukkaita. Pari aikuista ja muutama lapsi.			
247	Karjalaismummo istuu tien reunassa säkin päällä, katsoo kameraan			
248	Suomalainen sotilas kohtaa venäläisen (vangin?), venäläisen katsoo tuimasti suoraan kameraan, taustalla koivikko			
249	Kaksi sotilasta katsomassa jonnekin, taustalla piikkilanka-aita			
250	Kuva kuvaajasta? Taustalla korkeaa karjalaisaitaa			
251	Miehet peltoaukiolla ilmatorjuntaykin ääressä			
252	Kaksi sotilasta poseeraavat auton vierellä, taustalla tiheää kuusikkoa			
253	Sotilas istuu metsässä riulla tarpeillaan ja lukee sanomalehteä			
254	Sotilas istuu korusissa pöydän ääressä, etualalla polttopuita, taustalla pyykkejä kuivamassa			
255	Sotilas istuu hirsimökin seinustalla harmonikka sylissään, katsoo kohti kameraa			
256	Lippua nostetaan salkoon, sotilaat seuraavat, kuva otettu sotilasrivistä			
257	Sama sommitelma, sotilaat tervehtivät käsi otsalla			
258	Kuiva oviaukosta, sisällä lotta ja sotilat lukevat kirjeitä			
259	Kolme lottaa pöydän ääressä ulkosalla tarjoilemassa ruokaa, yksi sotilas vieressä			
260	Lotta hakemassa purosta vettä, katsoo kameraan			
261	Teltoa tiheän metsän keskellä			
262	Kaksi panssarivaunun kuljettajaa vaunun vieressä			
263	Sotilaita panssarivaunun ympärillä, kuva heilahtanut			
264	Sotilaat kokoontuneet Aunuksen huvipuiston portin edustalla olevalle aukiolle, joku pitää puhetta			
265	Sotilaat marssivat, taustalla Aunuksen portti			
266	Sotilaat taittavat matkaa tietä pitkin kävellen ja polkupyörin, taustalla peltomaisema			
267	Sotilaat taittavat matkaa tietä pitkin kävellen ja polkupyörin, metsätie			
268	Lähikuva tiestä, joka on tehty kapeista puunrungoista			
269	Kuorma-auto täynnä sotilaita ylittämässä ponttonisiltaa			
270	Panssarivaunut ajavat peltoaukeaa pitkin kohti kameraa			
271	Lähikuva ohikittävän panssarivaunun telaketjuista			
272	Panssarivaunut ajavat peltoaukeaa pitkin			
273	Karjalaiskylän laitamat liekeissä, sankka savu peittää taivaan			
274	Maalaismaisemaa, seisäsaitea, pelto ja mökki. Savua.			
275	Peltomaisemaa, metsän rajassa savua			
276	Panssarivaunu maastoutuneena risukkoiseen metsään			
277	Kaksi sotilasta kuvan oikeassa reunassa, katsovat pois päin kuvasta, vieressä kapea puro ja heinikkoa			
278	Haavoittunutta kannetaan paareilla ohi. Takana puro, johon heijastuu mäen päällä olevan kahden sotilaan kuvajaiset			
279	Rajalinjaa metsän keskellä, tuhoutunutta puolustusrakennelmaa?			
280	Ampumahauta metsän keskellä			
281	Mäntyjen haavoittunut kuori			
282	Puoliksi ojassa oleva panssarivaunu, sotilaita sen vieressä			
283	Kaatuneita venäläisiä pitkin pihamaata. Suomalaiset sotilaat tarkistavat vihollisen taskuja			
284	Joukkohauta, jossa muutama ruumis. Yhden ruumiin valkoiset kasvat erottuvat. Seisäsaitea vieressä.			
285	Kuollut sotilas, kypärä pään vieressä, kaksi luotia mennyt läpi poskesta. Vieressä Leninin pahvinen kuva			
286	Kuollut sotilas kirkon edustalla, kuva otettu maan tasolta. Kaksi suomalaista sotilasta, toisella pyörä, katsovat kuollutta			
287	Kuollut ihminen, ehkä siviili? Makaa lattialla heinien seassa, kädet ristissä			

Antti Gunnar Salonen, kuva-aineisto

kuva (nro)	kuvan alkuperäinen nro	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	katteoria	sijainti jossain muualla
ALBUMI 1						
1		Kolme sotilasta tuijottaa patsasta, jossa on tähti	Sankaripatsas, Soanlahti			
2	74	Kaksi sotilasta kävelee sisään portista, taustalla raunioita	Portti, Soanlahti		tuhottu maisema	
3	49	Sotilait seisoivat rannalla ja katsovat järven takana kohoavia savupiivä	Uuksujärvi		taistelukuva	
4	48	Kuollut vihollinen makaa maassa	Uuksujärvi		vihoilliskuva	
5	75	Kuollut vihollinen makaa maassa	Uuksujärvi		vihoilliskuva	
6	45	Kaksi hiiltynyttä ruumista, takana rakennusten raunioita ja vähän metsää	Salmi		vihoilliskuva	
7	43	Joki, silta, taustalla Salmin Tuleman osittain tuhoutunut ortodoksinen kirkko	Salmi		joukkojen eteneminen	
8	47	Joki, silta, taustalla rakennuksia, ilma sumuinen	Salmi		joukkojen eteneminen	
9	44	Joki, silta, sumuinen ilma	Salmi		joukkojen eteneminen	
10	17	Joki, silta	Maanalainen silta, Salmi		joukkojen eteneminen	
11	20	Joki, silta	Räimälä		joukkojen eteneminen	
12	19	Silta, takana metsää	Räimälä		joukkojen eteneminen	
13	21	Joki, karjalaiskylän taloja, katot heijastuvat veteen	Vitele		karjalaismiljö	
14	37	Karjalaisiston pääty, rikkinaiset ikkunat	Vitele		karjalaismiljö	
15	41	Joki, karjalaiskylän taloja	Vitele		karjalaismiljö	
16	38	Joki, karjalaiskylän taloja, etualalla koivu	Vitele		karjalaismiljö	
17	3	Karjalaiskylän taloja ja kylätie, kaatunut puu tien vieressä	Vitele		karjalaismiljö	
18		Kuva hirsitalon sisältä, ehkä myllystä, sillä kuvassa näkyy jauhinkivet	MY. Vitele		karjalaismiljö	
19	34	Neuvostoliiton sotilaiden hautoja	Vitele		vihoilliskuva	
20	4	Karjalaiskylä, tie, taloja, joki, iso koivu, kuvan laidassa kävelee joku	Vitele		karjalaismiljö	
21	36	Karjalaiskylä, taloja, joki	Vitele		karjalaismiljö	
22	40	Karjalaisaloja rivissä, joki, silta	Vitele		karjalaismiljö	
23	22	Neuvostoliiton kansalaisilleen ylläpitämä vankila, kylteissä tekstiä kyrillisin kirjaimin	Vitele. Vankila.		vihoilliskuva	
24	24	Vankeja kaivamassa heinikkoon kuoppaa, suomalaisista vartioivat vieressä	Pitkäranta		vihoilliskuva	
25	5	Joki, hirsimökki, teollisuusrakennus, koivu	Vitele. Saha.		teollisuusmiljö	
26	39	Karjalaisaloja rivissä, joki, silta	Vitele.		karjalaismiljö	
27	42	Joki, sillanrakennusta	Vitele.		joukkojen eteneminen	
28	35	Joki, sillanrakennusta	Vitele.		joukkojen eteneminen	
29	33	Joki, silta, tukinuittoa	Vitele.		joukkojen eteneminen	
30	62	Ryhmäkuva, taustalla mäntyharju	Nurmoila.		ryhmäpotretti	
31	1	Joki, silta, sillalla paljon ihmisiä	Suurmäki.		joukkojen eteneminen	
32	6	Hieman korkealta avautuma näkymä hiekkatielle ja kauempana olevaan metsään	Suurmäki.		karjalaismiljö	
33	59	Kaksi miestä nostaa tukkeja vedestä	Tuulosjoki.		joukkojen eteneminen	
34		Joki, sillanrakennusta	Tuulos.			
35	61	Sillanrakennusta, silta juuri valmistunut tai valmistumaisillaan	Tuulos.		joukkojen eteneminen	
36	30	Uusi silta, sillalla muutama ihminen, horisontissa peltoaukea	kuvan päällä lukee "Alavuus(?) vieressä lukee "Aunus"		joukkojen eteneminen	
37	10	Joki/järvi, vastarannalla kirkko	Alavuus(?) (Aunus.)		kirkko/luostari	
38	29	Viljan leikkua, etualalla kaksi hevosta vetää kärryä, kyydissä kuljettaja	Alavuus(?)		paikallisväestö	
39	26	Tien raitti Aunuksessa, ohi kulkee paikallisväestöä eläinten ja heinäkuorman kanssa	Aunus		karjalaismiljö	
40	32	Joki, karjalaiskylä, kaksi paikallista kulkee rantaa pitkin	Aunus		karjalaismiljö	
41	15	Jokimaisema	Aunus		karjalaismiljö	
42	54	Karjalaiskylän maisema	Nurmoila.		karjalaismiljö	
43	69	Karjalaisaloja rivissä joen rannalla	Nurmoila.		karjalaismiljö	
44	68	Karjalaisaloja rivissä joen rannalla, talot heijastuvat veteen	Nurmoila.		karjalaismiljö	
45	64	Karjalaiskylän maisema, paikallisväestöä ja lemmiä tiellä	Nurmoila.		karjalaismiljö	
46	55	Karjalaisaloja rivissä joen rannalla	Nurmoila.		karjalaismiljö	
47	71	Karjalaiskylä. Taloja, pyykkinaru ja heinäseipäitä	Nurmoila.		karjalaismiljö	
48	56	Karjalaisaloja rivissä joen rannalla	Nurmoila.		karjalaismiljö	
49	50	Karjalaiskylä hieman korkeammalta nähtynä	Nurmoila.		karjalaismiljö	
50	50a	Kolme paikallista kyntävät peltoa hevonen apunaan	Nurmoila.		paikallisväestö	
51	128	Kolme miestä seisoo sillalla, vedessä tukkeja, maisema lumenen ja aurinkoinen	Salmi.		joukkojen eteneminen	
52	129	Vastarannalla harjun rinteeseen rakennettu kolme viistokattoista rakennusta	Nurmoila.		rintamamiljö	
53	102	Kuorma-auton raatoja rivissä (Präasän valloituksen jäljiltä?)	Präasä.		taistelukuva	
54	94	Patsas lapsesta, joka leikkii lentokoneella, taustalla katettu ulkonäyttämö	Äänislinna.		neuvostomiljö	
55	104	Patsas sotilasta ja sotakoira, taustalla kaupunkia	Petroskoi.		neuvostomiljö	
56	97	Kaupunkimaisema etäältä	Petroskoi.		neuvostomiljö	
57	93	Ortodoksinen kirkko ja hautausmaahan hautaristejä	Petroskoi.		kirkko/luostarit	
58	116	Ryhä sotilaita poseeraa panssarivaunun edessä	52. tonnin HV Präasän motissa.		ryhmäpotretti	
59	87	Etualalla tuhoutunutta kaupunkia, jäljellä vain savupiiput, taustalla ortodoksinen kirkko	Petroskoi.		tuhottu maisema	
60	99	Petroskoin rautatieaseman päärakennus	Petroskoin asema		neuvostomiljö	
61	83	Panssarivaunuja kaupungin kadulla	Suomaliset HV. Petroskoin torilla		rintaman arki	
62	111	Stalinin patsas Petroskoissa	"Stalin" Petroskoissa		neuvostomiljö	
63	103	Venääläisiä vankeja marssimassa Stalinin patsaan ohi Petroskoissa	Isä Stalin ja pojat		vihoilliskuva	
64	109	Kapea hiekkapolku, jonka varrella puita ja neuvostollittaisia patsaita	Huvipuisto Petroskoissa.		neuvostomiljö	
65	108	Leninin patsas Petroskoissa	"Lenin" Äänislinnassa		neuvostomiljö	
66	81	Peltoa, rakennuksia, etualalla putkia tai puunrunkoja, vähän lunta	Petroskoi.		neuvostomiljö	
67	79	Sama maisema kuin edellisessä kuvassa, etualan putket hävinneet, tilalla vähän romua	Petroskoi.		tuhottu maisema	
68	84	Katukuva kaupungista, puisia, aika rähjäisiä taloja	Katukuva "Petroskoista."		karjalaismiljö	
69	98	Katukuva kaupungista, puisia, aika rähjäisiä taloja, kaksi ihmistä kadulla	Petroskoi. "katukuva"		karjalaismiljö	
70	78	Paikallisväestöä tavarasäkkeineen ison hirsitalon edustalla	Petroskoi.		paikallisväestö	
71	82	Korkealta avautuma maisema kaupungista	Petroskoi. Näköala radioasemalta		neuvostomiljö	
72	92	Hallintorakennus Petroskoissa, viittauksia klassismin arkkitehtuuriin	Petroskoi.		neuvostomiljö	
73		Kaupunkimaisema. Etualalla vesistöä ja talon rötisköjä, taustalla uudempaa arkkitehtuuria	Petroskoi.		neuvostomiljö	
74	91	Teollisuusmiljö, takana järvi	Petroskoi.		teollisuusmiljö	
75	89	Teollisuusmiljö, edessä vääntyneet rautatiekiskot, takana järvi	"Petroskoi." sähkölaitos		tuhottu maisema	
76	101	Etualalla tuhoutunutta kaupunkia, jäljellä vain kamiina, taustalla ehjiä rakennuksia	Petroskoi.		tuhottu maisema	
77	100	Kaupunkimiljö, puubulevardi, osittain tuhoutuneita rakennuksia	Petroskoi		neuvostomiljö	
78	80	Hallintorakennus Petroskoissa(?), osittain hirttä	Petroskoi.		neuvostomiljö	
79	107	Puubulevardi	Petroskoi.		neuvostomiljö	
80	88	Pommitettu satama-alue, kuva järvelle päin	Petroskoi. Satama		tuhottu maisema	
81		Pommitettu satama-alue, kuva järvelle päin, savupiippuja, jokin kuokuneuvo telaketjuilla	Petroskoi. Satama.		tuhottu maisema	
82	86	Taistelussa tuhoutunutta ympäristöä, etualalla romua, horisontti sumun peitossa	Petroskoi.		tuhottu maisema	
83	125	Silta rotkon yli, metsää, vähän lunta	Torasjärvi		joukkojen eteneminen	
84	124	Silta, lumenen joki	Torasjärvi		joukkojen eteneminen	
85	123	Kaksi siltaa, tukkeja vedessä, maisema aukea	Torasjärvi		joukkojen eteneminen	
86	120	Lähikuva sillan kanteesta	Torasjärvi		joukkojen eteneminen	
87	122	Silta, joki, soutuvene	Torasjärvi		joukkojen eteneminen	
88	130	Venääläisiä vankeja nostamassa tukkeja joesta	Aunus. Ryssät tukinnostossa. Aunus joella.		vihoilliskuva	
89	172	Sillanrakennusta			joukkojen eteneminen	

90	173?	Puolustusvyöhykkeeltä. Maahan on paalutettu tukkeja vinoon vihollisen hyökkäyksen hidasteeksi, lunta				rintamamiljö	
91	156	Luminen maisema järvestä, jonka takana kohoaa rinne	Mundjärvi			karjalaismiljö	
92	155	Ratsujono, talvinen maisema	Ryssiiltä saatuja ratsuja.			joukkojen eteneminen	
93	153	Hevosia rekineen karjalaiskylän lumisella raitilla	Jyrhänmäki			karjalaismiljö	
94	139	Karjalaiskylän luminen tienraitti, kuorma-auto	Jyrhänmäki			karjalaismiljö	
95	141	Karjalaiskylän luminen tienraitti, kello	Jyrhänmäki			karjalaismiljö	
96	147	Sotilaat jauhamassa jauhoa jauhinkivillä sisällä				rintaman arki	
97	152	Silta, kuorma-auto, lunta				joukkojen eteneminen	
98	151	Silta, lunta	Jyrhänmäki			joukkojen eteneminen	
99	150	Pieni silta, hahmo sillalla, lunta	Jyrhänmäki			joukkojen eteneminen	
100	135	Iso silta, sotilaita sillalla	Suojujoki.			joukkojen eteneminen	
101	158	Sillanrakennusta, kuva veden tasolta, lunta	Suna.			joukkojen eteneminen	
102	160	Sillanrakennusta, lunta	Suna.			joukkojen eteneminen	

kuvan alkuperäinen numero	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria	sijainti jossain muualla
ALBUMI 2					
64	Panssarijuna, lunta (kuva lisättyllä sivulla)	panssarijuna.			
	Patsas äidistä ja kahdesta lapsesta (kuva lisättyllä sivulla)	Karhumäki. Lastensairaalan edustalla oleva patsas			
80	Luminen puisto (kuva lisättyllä sivulla)	Karhumäki. Huvipuisto			
1	Miehet vetävät ja työntävät autoa hyvin liejuisella tiellä	Sunku. Keväinen valtatie.	26.4.1943	joukkojen eteneminen	
2	Miehet vetävät ja työntävät autoa hyvin liejuisella tiellä	Sunku. (Samoim kuin yllä). 26.4.1943	26.4.1943	joukkojen eteneminen	
3	Vene vesillä, veneessä kolme miestä nostamassa kalaverkkoja	Sunku. Kala-ukkoja.	10.5.1943	paikallisväestö	
4	Korkealta nähty maisema joen suistoalueesta, silta, taloja	Sunku. Yleiskuva.	28.4.1943	karjalaismiljö	
5	Veden rajsta kuvattu kirkko mäellä	Sunku. Kirkko.	28.4.1943	kirkko/luostari	
6	Teollisuusmiljö	Sunku. Hiilikavosaluetta.	28.4.1943	teollisuusmiljö	
7	Tuhottu punkkeri, suomalainen sotilas seisoo sen vieressä, paljas koivikko taustalla	Sunku. Ryssi punkkeri.	10.5.1943	tuhottu maisema	
8	Sotilaat niputtamassa risuja	Sunku. Vitsanippu"tehdas"	5.5.1943	joukkojen eteneminen	
9	Tien rakennusta pelloille	Sunku. Tiettyöt käynnissä.	5.5.1943	joukkojen eteneminen	
10	Kuorma-autojono	Ristijärvi Pion.P.15 muutto Pohjoisiin Ristijärvi. Tulva-alueita.	23.5.1943	joukkojen eteneminen	
11	Tulva on nostanut veden pelloille, kolme latoa nököttää vedessä	Ristijärvi. Tulva-alueita.	21.5.1943	kainuulainen maisema	
	Tulva on saartanut Oulun Tie- ja vesirakennuspiirin työmaakonttorin. Mies yrittää päästä veneellä rakennukseen	Hyrnsalmi	18.5.1943	kainuulainen maisema	
13	Talot tulvan saartamina, ainoa keinoa on liikkua kylällä veneellä	Hyrnsalmi	18.5.1943	kainuulainen maisema	
14	Kirkko	Hyrnsalmi. Kirkko.	18.5.1943	kirkko/luostari	
15	Kuorma-autojono tiellä metsän ympäröimänä			joukkojen eteneminen	
16	Autojono tiellä (sama tilanne kuin edellisessä kuvassa)			joukkojen eteneminen	
17	Sotilaat lipunnostossa mäntymetsässä, aurinko paistaa			rintaman arki	
18	Sotilaat lipunnostossa mäntymetsässä, aurinko paistaa			rintaman arki	
19	Sotilaat pelaavat lentopalloa mäntymetsässä			vapaa-aika	
20	Jumalanpalvelus rintamalla. Sisäkuva			vapaa-aika	
21	Maisemakuva. Joki syvässä kalliouomassa, kuva kallon laelta. Kesä			kainuulainen maisema	
22	Maisemakuva. Järvi ja rannassa mökki.			kainuulainen maisema	
23	Maisemakuva. Heinittynyt järvi tai vetinen suo, jonka kapean kohdan yli kulkee silta			kainuulainen maisema	
24	Kuva puuttuu.				
25	Koski	Ämmäkoski.		kainuulainen maisema	
26	Koski	Ämmäkoski.		kainuulainen maisema	
27	Koski	Ämmäkosken yläjuoksu.		kainuulainen maisema	
28	Hirsimökki nuorten koivujen keskellä			kainuulainen maisema	
29	Sotilaat seuraamassa tanssijoiden esitystä metsän keskelle rakennetulla lavalla.			vapaa-aika	
30	Ryhmäkuva sotilaita mäntymetsässä			ryhmäpotretti	
31	Punkkeri mäntymetsässä			rintamamiljö	
32	Sotilaat seuraamassa tanssijoiden esitystä metsän keskelle rakennetulla lavalla.			vapaa-aika	
33	Järvimaisema, rannassa koivu	3. AK.		kainuulainen maisema	
34	Tien rakennusta ja raivausta metsään			joukkojen eteneminen	
35	Sotilaiden koulutusta, yksi luennoi, muut istuvat penkillä ja kuuntelevat. Mäntymetsä			rintaman arki	
36	Sotilaiden koulutusta, haavojen sitomisharjoitus			rintaman arki	
37	Sotilaiden koulutusta, suojatunisharjoitus kaasulta ja savulta. Sotilaat seisovat mäntymetsässä kuvan vasemmassa laidassa, takana sankkaa savua			rintaman arki	
38	Sotilaiden koulutusta, suojatunisharjoitus kaasulta ja savulta. Sotilailla kaasunaamarit, kuva heilahtanut.			rintaman arki	
39	Sotilaiden koulutusta, suojatunisharjoitus kaasulta ja savulta. Sotilaat savussa kaasunaamarit päässä.			rintaman arki	
40	Mäntymetsää, vähän savua, maassa kaatunut puu.			kainuulainen maisema	
41	Pitkä horisonttiin katoava ja metsää halkova mäkinen tie.	Suomussalmi.		kainuulainen maisema	
42	Sankarihautausmaa, valkoiset ristit	Suomussalmi.		rintamamiljö	
43	Järven rantaa, paljon metsää, silta.	Suomussalmi.		kainuulainen maisema	
44	Ihmisiä, muutama heistä sotilas, kulkevat kylän raitilla kävelen ja polkupyörillä.	Suomussalmi.		rintaman arki	
45	Tyyntä järvimaisema, rannassa venevaja	Suomussalmi.		kainuulainen maisema	
46	Järvimaisema, etualalla koivu	Suomussalmi.		kainuulainen maisema	
47	Epätasainen mutta leveä hiekkatie metsässä, edessä silta	3. A.K. Pioneerisilta		joukkojen eteneminen	
48	Korkealta nähty maisema, peltoja, puita, horisontissa siintää järvi	Suomussalmi.		kainuulainen maisema	
49	Järven selällä kaksi alastonta miestä melovat seisaltaan laudan päällä. Nykytermein 2suppailevat"	3. A.K.		vapaa-aika	
50	Järven rannassa näkyvää puolustuslinjaa. Isoja kiviä laitettu pystyyn vihollisen hidastamiseksi.	Haukipera-		rintamamiljö	
51	Iso talo pihoiheen	Karhula. Pappila.		kirkko/luostari	
52	Korkealta nähty maisema, peltoja, puita, horisontissa siintää metsää ja järvi	Suomussalmi.		kainuulainen maisema	
53	Talo metsässä			rintamamiljö	
54	Sotilaat poseeraavat rekan edessä, kaksi sotilasta kurkkii rekan kyljessä olevasta aukosta. Mäntymetsää.			rintaman arki	
55	Sotilaiden uimahetki järvestä, laiturin nokassa hyppyyri			vapaa-aika	
56	Iso joki, hakkuumetsä (tai tulitukessa tuhoutunutta)	Pistojoeki.		kainuulainen maisema	
57	Rintaman majoitusaluetta. Telttoja mäntymetsässä.	1.K. Majoitusaluetta.		rintamamiljö	
58	Rintaman majoitusaluetta. Telttoja mäntymetsässä.	1.K. Majoitusaluetta.		rintamamiljö	
59	Rintaman majoitusaluetta. Telttoja mäntymetsässä.	2.K. Majoitusaluetta		rintamamiljö	
60	Sotilaat istuvat metsän rinteessä ja tekevät puhdetöitä.	2.K. Miehiä puhdetöissä		vapaa-aika	
61	Laituri, joka johtaa isolle terassille veden päälle, terassilla rakennus (sauna?)	3. K. Majoitusaluetta.		rintamamiljö	
62	Sama kohde kuin edellisessä kuvassa, kuvattu järveltä rannalle	3.K. Majoitusaluetta.		rintamamiljö	
63	Laituri ja sauna, kuvattu järveltä rannalle	3.K. Kylpylä.		rintamamiljö	
64	Pioneerikoti	Pion. P. 15-sta. Pioneerikoti.		rintamamiljö	
65	Sotilaita marssimassa rivissä hiekkatietä pitkin. Taustalla metsää			joukkojen eteneminen	
66	Hiekkanotopaikka, sotilaat lapioimassa hiekkaa kuorma-auton lavalle			joukkojen eteneminen	
67	Tien rakentamista metsän keskelle, hiekan levitystä			joukkojen eteneminen	
68	Tien rakentamista metsän keskelle, hiekan levitystä			joukkojen eteneminen	
69	Tien rakentamista metsän keskelle			joukkojen eteneminen	

kuva (nro)	kuvan alkuperäinen nro	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria	sijainti jossain muualla
	70	Tien rakentamista varten rakennetut ratakiskot kivien kuljettamista varten. Kuva on tarkentanut väärään pisteeseen, sumea.			joukkojen eteneminen	
	71	Tien rakentamista varten rakennetut ratakiskot kivien kuljettamista varten. Kivien lastausta.			joukkojen eteneminen	
		Sama tilanne kuin edellisessä kuvassa. Paikalle tulee joku komentaja, jota				
	72	tervehditään käsi lipalla.			joukkojen eteneminen	
	73	Tien rakentamista. Kivien raivausta ja niiden lastausta hevoskuormaan			joukkojen eteneminen	
	74	Tien rakentamista, metsän raivausta.			joukkojen eteneminen	
	75	Käkkäräinen kelpuu kaatuneena kiviseen metsämaastoon			kainuulainen maisema	
	76	Tien rakentamista, metsän raivausta.			joukkojen eteneminen	
	77	Tien rakentamista, metsän raivausta.			joukkojen eteneminen	
	78	Tien rakentamista, metsän raivausta.			joukkojen eteneminen	
	79	Tien rakentamista, kivien raivausta kottikärryillä.			joukkojen eteneminen	
	80	Rakentamista, taantaa ja koneiden ääressä ahertamista tietyömaan laidalla			joukkojen eteneminen	
	81	Kuva valmistuvasta tiestä			joukkojen eteneminen	
	82	Kuva valmistuvasta tiestä, tiellä tukkeja			joukkojen eteneminen	
	83	Juoksuhauta ja tuhoutunutta pirstaleista metsää	Tetrivaaran taistelumaastoa		tuhottu maisema	
	84	Kaksi sotilasta kävelevät rinnetietä, taustalla järvi	Hevoslampi		kainuulainen maisema	
		Kelkkämäki veteen, joku on juuri laskenut sitä pitkin, vedessä näkyvät laskijan				
	85	loiskeet	Hevoslammin vesikelkkämäki		vapaa-aika	
	86	Hakkuuaukea, auto ja rajavartiomiesten pieni tönö? Taustalla metsää	Vanharaja Lonkan kohdalla.		joukkojen eteneminen	
	87	Satamarakennus aivan veden rajassa	Vuosisen satama		rintamamallio	
	88	Rantasauna järveltä päin kuvattuna ja Jokin toinen rakennus	Vuonisen rantaa		kainuulainen maisema	
	89	Moottorivene hinaa ponttoonilauttaa järven selällä, kyydissä sotilaita			rintaman arki	
	90	Veneitä kivisellä rannalla ja kaksi sotilasta pitkissä nahkatakkeissa			rintaman arki	
	91	Vene ja kolme soutajaa järven selällä, oikealla näkyy hieman rantakalliota			rintaman arki	
		Moottorivene hinaa ponttoonilauttaa järven selällä, kyydissä sotilaita, aurinko saa				
	92	laineet kimmeltämään			kainuulainen maisema	
	93	Hirsimökki mäellä mäntyjen keskellä. Sotilas poseeraa verannalla			rintamamallio	
	94	Hirsimökki mäellä mäntyjen keskellä. (Sama mökki kuin edellä, eri kuvakulma)			rintamamallio	
		Hirsimökki metsän keskellä, kolme sotilasta poseeraa sen edessä (eri mökki kuin				
	95	edellä)			rintamamallio	
	96	Hirsimökin verannalla ryhmäkuva sotilaita (sama mökki kuin kuvissa 93 ja 94)			ryhmäpotretti	
	97	Hirsimökki mäellä mäntyjen keskellä. (sama mökki kuin kuvissa 93 ja 94)			rintamamallio	
		Hirsimökki mäellä mäntyjen keskellä. (sama mökki kuin kuvissa 93 ja 94, eri				
	98	kuvakulma)			rintamamallio	
		Hirsimökki mäellä mäntyjen keskellä. (sama mökki kuin kuvissa 93 ja 94, eri				
	99	kuvakulma)			rintamamallio	
		Hirsimökki mäellä mäntyjen keskellä. (sama mökki, kuvakulma niin, että takaa näkyy				
	100	aavistus järvestä)			rintamamallio	
	101	Sotilaat kalliolla lipunnostossa, takana siintää järvi			rintaman arki	
		Ryhmäkuva sotilaita ja lotista mökin edustalla rinteessä (mökki sama kuin mm.				
	102	kuvassa 93)			ryhmäpotretti	
		Sotilaat ruokailemassa mökin edustalla pitkän pöydän ääressä (mökki sama kuin				
	103	mm. kuvassa 93)			rintaman arki	
		Jonkinlainen kunnianosoitus valmistuneelle mökille? Sotilaat rivissä asennossa ja				
	104	katse mökkiin päin			rintaman arki	
	105	Kolme sotilasta veneessä mietteisään.			rintaman arki	
		Neljä sotilasta ja lotta ruokailemassa kalliolla pöydän ääressä. Taustalla avautuu				
	106	järvimaisema			rintaman arki	
	107	Kaksi sotilasta järven rannalla keittämässä nokipannulla vettä			rintaman arki	
	108	Autojono metsätiellä			rintaman arki	
	109	Kaarisilta kuvattuna puiden lomasta			kainuulainen maisema	
	110	Sama kaarisilta kuin edellisessä kuvassa kuvattuna toisesta suunnasta			kainuulainen maisema	
	111	Tie, kuorma-auto, taloja, mäntyjä			kainuulainen maisema	
		Juoksukilpailu menellään, kilpailijat juoksevat ohi koulun tai jonkun muun ison				
	112	rakennuksen			vapaa-aika	
	113	Juoksukilpailu, kaksi lottaa ja muutama sotilas seuraa sivusta kilpailua			vapaa-aika	
	114	Juoksukilpailu, taustalla rinnekatsomo			vapaa-aika	
	115	Urheilutapahtuma, kentän laidalla paljon sotilaita ja lottia katsomossa			vapaa-aika	
	116	Urheilujoukkue rivissä, ryhmäkuva			vapaa-aika	
		Kaksi upseeria juttelemassa urheilijoiden kanssa. Toinen polttaa piippua ja nojaa				
	117	kävelykeppiin			vapaa-aika	
	118	Lentopallo-ottelu			vapaa-aika	
	119	Lentopallo-ottelu			vapaa-aika	
	120	Vettä tynnä oleva oja metsän keskellä. Kuva läheltä vedenrajaa			kainuulainen maisema	
	121	Talo korkealla mäellä, polku talolle kivinen			rintamamallio	
	122	Tien rakentamista			joukkojen eteneminen	
	123	Tien rakentamista. On kuuma, osa työn ahertajista on lähes vaatteetta			joukkojen eteneminen	
	124	Sotilaat rivissä hiekkatiellä, pyssyt olalla. Taustalla yksittäisiä mäntyjä			rintaman arki	
	125	Sotilaat tervehtivät toisiaan käsi lipalla, tie näyttää sateiselta			rintaman arki	
	126	Upseerien ryhmä marsii sotilasrivin ohi käsi lipalla			rintaman arki	
		Sotilaat kokoontuneet metsän rinteeseen kuuntelemaan armeijan soittokunnan				
	127	esitystä			rintaman arki	
		Sotilaat kokoontuneet metsän rinteeseen kuuntelemaan armeijan soittokunnan				
	128	esitystä			rintaman arki	
	129	Sotilaat marssivat tietä pitkin pyssyt olalla (tien valmistumisen kunniaksi)			rintaman arki	
		Sotilaat seisovat rivissä tiellä pyssyt olalla, kaksi upseeria tehvehtii rivistön edellä				
	130	toisiaan käsi lipalla			rintaman arki	
	131	Sotilaat seisovat rivissä tiellä pyssyt olalla			rintaman arki	
		Sotilaat seisovat rivissä tiellä pyssyt olalla, kaksi upseeria kulkee rivistön edessä käsi				
	132	lipalla			rintaman arki	
	133	Sotilaat seisovat rivissä tiellä, upseerit juttelevat keskenään			rintaman arki	
	134	Sotilaat seisovat rivissä tiellä, upseerit juttelevat keskenään			rintaman arki	
	135	Sotilaat palaavat marssin kuorma-autoihin, jotka ovat jonossa tiellä			rintaman arki	
	136	Sotilaat matkaavat kuorma-autojen lavalla.			rintaman arki	
	137	Leirin portti, sotilas sen vieressä vartiossa			rintamamallio	
	138	Rantasauna ja laituri			rintamamallio	
	139	Rantasauna ja laituri, toisesta suunnasta kuvattuna			rintamamallio	
	140	Sotilas korsun ovelta, mäntymetsää			rintamamallio	
	141	Sahalla tehdään lautoja			rintaman arki	
	142	Sahalla tehdään lautoja, kuvassa myös hevonen, jolle lastataan kuormaa			rintaman arki	
	143	Sahalla tehdään lautoja			rintaman arki	

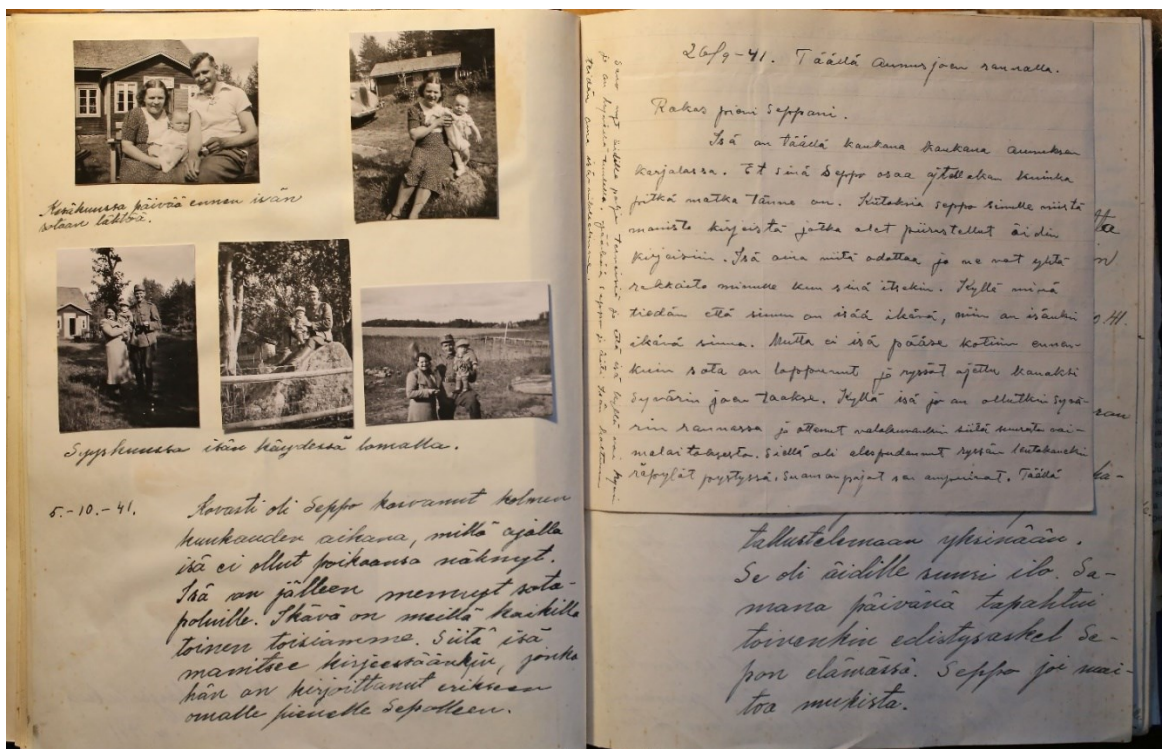
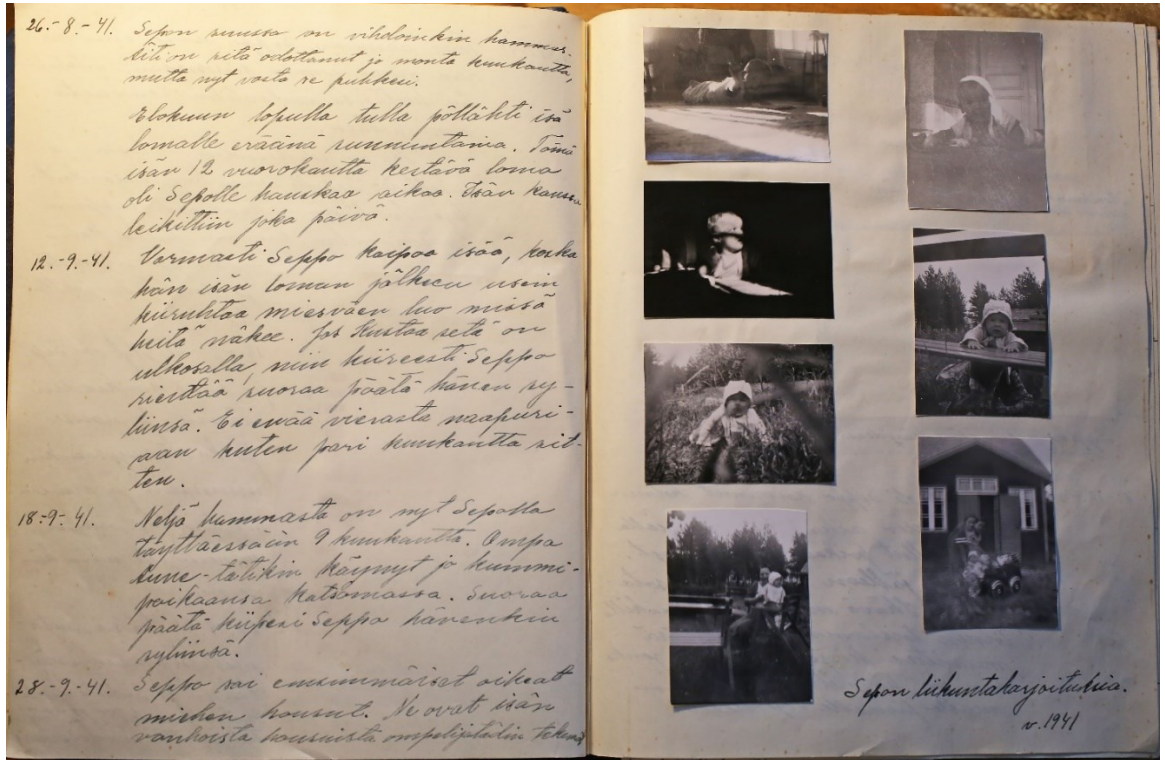
kuvan alkuperäinen kuva (nro)	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria	sijainti jossain muualla
MALLIKUVAKANSIO 1					
1	1 Petroskoin rautatieaseman päärakennus	Asema.		neuvostomiljöö	albumi 1
2	2 Petroskoin asema-alue, lunta, korkealta kuvattu	Asema-alue.		neuvostomiljöö	
3	3 Petroskoin rautatieaseman päärakennus, kesä	Asema	1942	neuvostomiljöö	
4	4 Puistoa ja kerrostalo	Asema puisto		neuvostomiljöö	
5	7 Kaupungin raitti talvella, edessä ihminen vetää perässään kelkkaa, takana kerrostaloja	Kirovin Kauppa-palatsi.		neuvostomiljöö	
6	8 Koulurakennus, taivaalla uhkaavat pilvet	Keskuskoulu, Guni		neuvostomiljöö	
7	9 Rakennus	Teatteri, ravintola		neuvostomiljöö	
8	10 Hirsimökkejä, taustalla iso kerrostalo	Yliopisto.		neuvostomiljöö	
9	11 Osittain tuhoutunut kaupunkirakennus	Vankila.		neuvostomiljöö	
10	13 Korkealta avautuva maisema kaupungista	Yleiskuva.		neuvostomiljöö	
11	14 Korkealta avautuva maisema kaupungista	Yleiskuva. Guni.		neuvostomiljöö	
12	15 Korkealta avautuva maisema kaupungista kaukaa kukkulalta kuvattuna	Yleiskuva. Guni.		neuvostomiljöö	
13	16 Korkealta avautuva maisema kaupungista	Yleiskuva. Guni.		neuvostomiljöö	
14	17 Korkealta avautuva maisema kaupungista	Yleiskuva.		neuvostomiljöö	
15	18 Korkealta avautuva maisema kaupungista, järvi, silta	Yleiskuva.		neuvostomiljöö	
16	19 Urheilukentän aita, jossa urheiluevien hahmojen kuvia	Urheilukenttä.		neuvostomiljöö	
17	21 Hallintorakennus, Leninin patsas	Punainen tori.		neuvostomiljöö	
18	22 Koski ja pato	Lososina koski. Guni.		neuvostomiljöö	
19	59 Puistotie, jonka varrella neuvostoliittolaisia patsaita ja puita	Huvipuisto		neuvostomiljöö	albumi 1
20	54 Leninin patsas	Lenin.		neuvostomiljöö	albumi 1
21	60 Kaksi venäläislästä ruokakipot käsissään, takana karjalaistalon seinää	Ruskipojat kerjuureisulla.		paikallisväestö	
22	53 Kirkko ja hautausmaan ristejä	Kirkko.		kirkko/luostari	albumi 1
23	23 Jokin rakennus ja puu. Kuva epätarkka.	Kantapaviljonki. Guni.		neuvostomiljöö	
24	24 Leninin patsaan jalustalla tykki Leninin sijaan	Tykki Lenin jalustalla. Guni.		neuvostomiljöö	
25	25 Patsas sotilaasta ja sotakoiraista, taustalla rakennuksia	Politrakki. Guni		neuvostomiljöö	albumi 1
26	26 Kuusiston palatsi, kuva epätarkka	Kuusiston palatsi. Guni.		neuvostomiljöö	
27	27 Hirsirakennus, jonka ympärillä mastoja. Edessä seisoo sotilas.	Tildan radio.		neuvostomiljöö	
28	28 Hallintorakennus Petroskoissa	Hallintorakennus		neuvostomiljöö	
29	29 Kuusiston palatsi	Kuusiston palatsi		neuvostomiljöö	
30	30 Rähjäinen talo heinikon keskellä	Asutokulttuurista keski-kaupungista		neuvostomiljöö	
31	31 Epämääräinen hirsitalokyhäelmä	Asuintalo keskustassa		neuvostomiljöö	
32	32 Kaarisilta	Lentokonetehtaalta. Guni.		neuvostomiljöö	
33	33 Puiden ympäröimä puistotie	Puistokäytävä. Guni.		neuvostomiljöö	albumi 1
34	34 Katukuva kaupungista	Karl Marks in katu. Guni.		neuvostomiljöö	
35	35 Korkealta avautuva maisema, metsää, joitain rakennuksia	Lentokonetehtas. Guni.		teollisuusmiljöö	
36	36 Hevoskärryt kulkevat portista	Vesikuski. Guni.		neuvostomiljöö	
37	37 Auto ajaa siltaa pitkin	Kirovin silta.		neuvostomiljöö	
38	38 Iso rakennus	Varuskunta kirkko. Guni.		kirkko/luostari	
39	39 Aleksanteri Nevskin kirkko, joka toimi jatkosodan aikaan museona	Museo		neuvostomiljöö	
40	40 Iso rakennus, mukulakivikatu	Lotta-Hotelli		rintamamiljöö	
41	41 Iso hirsinen rakennus	Upseeri Sotilaskoti.		rintamamiljöö	
42	42 Rakennuksia	Teatteri		neuvostomiljöö	
43	43 Pahoin tuhoutunut rakennus, katua	Tuhottua kaupunkia		tuhottu maisema	
44	48 Paikallisväestöä tavarasäkkeineen karjalaistalon edessä	Pakolaisia.		paikallisväestö	albumi 1
45	50 Ränistynyt hautamonumentti	Hyljätty hauta		kirkko/luostari	albumi 1
46	51 Venäläiset vangit marsivat joukkona Stalinin patsaan ohi	Isä Stalin ja pojat.		viholliskuva	
47	52 Kirkkomaan portti	Kirkkomaan portti.		kirkko/luostari	
48	56 Puinen tanssilava ja katettu näyttämö	Huvipuiston tanssilava. Guni.		neuvostomiljöö	
49	57 Kanava	Lososina kanava.		teollisuusmiljöö	
50	62 Panssarivaunuja kaupungin kadulla, kyydissä suomalaisotilaita	Suomalaisia H:vaunuja Kirovin torilla.		rintaman arki	albumi 1
51	63 Katukuva, puinen bulevardi	Karl Marks in katu. Guni.		neuvostomiljöö	albumi 1
52	65 Katukuva, kadun vieressä rähjäisiä hirsitaloja			karjalaismiljöö	albumi 1

kuva (nro)	kuvan alkuperäinen nro	kuvaus sisällöstä	kuvateksti	päivämäärä	kategoria	sijainti jossain muualla
MALLIKUVAKANSIO 2						
1	67	Asemarakennus	Karhumäki. Asema.		neuvostomiljöö	
2	68	Suuri kivinen rakennus	Karhumäki Suurhotelli		neuvostomiljöö	
3	69	Suuren rakennuksen aula, pylväitä ja portaat	Suurhotellin eteis-aula.		neuvostomiljöö	
4	70	Asemarakennus ja veturi	Karhumäki Asema.		neuvostomiljöö	
5	71	Laudanpöytä kasattu pieni talo	Asutokulttuuria Karhumäen keskustassa.		neuvostomiljöö	
6	73	Korkealta avautuva näkymä kaupungista, lunta	Karhumäki.		neuvostomiljöö	
7	74	Korkealta avautuva näkymä kaupungista, lunta, horisontissa kukkuloita	Karhumäen maastoa.		neuvostomiljöö	
8	75	Junaradan kiskot, takana kaupunkia	Muurmannin rataa ja Karhumäki		neuvostomiljöö	
9	76	Desanttitori	Desanttitori.		neuvostomiljöö	
10	77	Jäähtynyt järvi, tuuli tehnyt lumesta mielenkiintoiset kuvat jäälle.	Äänisjärveä ja Karhumäki		neuvostomiljöö	
11	78	Korkealta avautuva näkymä kaupungista, lunta	Karhumäkeä		neuvostomiljöö	
12	79	Koristeellinen portti	Karhumäen ulkoilmateatteri		neuvostomiljöö	
13	81	Jokin iso rakennus, kuva epätarkka	Karhumäen Lotta-Hotelli		rintamamiljöö	
14	82	Venälaisten sankaripatsasportti	Karhumäki. Sankaripatsasportti.		neuvostomiljöö	
15	83	Erikoinen kivirakennus, taustalla desanttitori	Karhumäki. Teatteri.		neuvostomiljöö	
16	84	Puistoa, etualalla penkki puiden siimeksessä, taustalla paviljonki	Karhumäki. Huvipuisto.		neuvostomiljöö	
17	86	Äitiä ja kahta lasta esittävä patsas	Karhumäki.		neuvostomiljöö	albumi 2
18	88	Joki ja kirkko sen vastarannalla	Aunuksen kirkko.		kirkko/luostari	albumi 1
19	89	Tien raitti, jolla talttaa matkaa paikallisväestöä ja karjaa	Aunus.		karjalaismiljöö	albumi 1
20	90	Venälaisten sotilaiden sankarihautoja	Vitele. Punaisia sankarihautoja		viholliskuva	albumi 1
21	91	Jokimaisema	Aunusjoki.		karjalaismiljöö	albumi 1
22	92	Joki ja karjalaistaloja	Aunus.		karjalaismiljöö	
23	93	Venälaisten rakennuttama vankila-alue	Vitele. Vankila.		viholliskuva	albumi 1
24	94	Joki, koivu, karjalaistalojen päätyjä	Vitele.		karjalaismiljöö	albumi 1
25	95	Jokimaisema, karjalaisia taloja	Vitele.		karjalaismiljöö	albumi 1
26	96	Teollisuusmiljöö, joki	Vitelen saha.		teollisuusmiljöö	albumi 1
27	97	Mäntyharjun rinteeseen rakennettu kolme viistokattoista rakennusta	Nurmoila.		rintamamiljöö	albumi 1
28	98	Karjalaiskylän katuja. Kadulla paimennetaan lehmä.	Aunus. Nurmoila.		karjalaismiljöö	albumi 1
29	99	Karjalaistalojen päädyt heijastuvat veteen	Nurmoila.		karjalaismiljöö	albumi 1
30	100	Karjalaistalon komea pääty, ikkunat rikki	Vitele. Tyyllitalo.		karjalaismiljöö	albumi 1
31	45	Paikallisväestöä istumassa auringossa. Vain yksi mies, loput naisia. Taustalla taloja.	Äänislinna.		paikallisväestö	
32	44	Venälaissparikunta pöydän ääressä. Hymyilevät. Pöydällä samovaari ja öljylamppu.	Ruski pariskunta.		paikallisväestö	
33	47	Venälainen perhe pöydän ääressä (ainakin 9 henkeä, aikuisista lapsiin), samovaari.	Venälainen perhe		paikallisväestö	
34	118	Karjalaiskylän katumaisema	Käppäselkä.		karjalaismiljöö	
35	121	Jalka on valmiina astumaan maassa olevan vasaran ja sirpin päälle	Stalinin tunnuksia murskataan		viholliskuva	
36	113	Paikallisväestön naiset puutöissä talvella	Maatuskat puutinkillä.		paikallisväestö	
37	112	Hyvin koristeellinen ja taitavasti rakennettu puutalo.	Tyyllitalo Pindusissa.		amerikansuomalaiset	
38	110	Talvinen järvimaisema, jonka takana kohoaa kukkula Puolustuslinjaa. Puunrunkoja paalutettu viistosti maahan hidasteeksi viholliselle.	Mundjärvi.		karjalaismiljöö	albumi 1
39	109	Lunta.	Ryssien puolustuslinjaa.		rintamamiljöö	albumi 1
40	108	Talvista karjalaiskylän maisemaa. Hevosreki etualalla, talot horisontissa. Savu tupruaa savupiipuista. Valo luo hienot varjot pilven takaa.	Latva		karjalaismiljöö	
41	107	Talvinen kylämaisema, kirkko.	Latvan kirkko.		kirkko/luostari	
42	106	Tien varrelle rakennettuja puisia tyyllitaloja	Pindusi. Amerikan suomalaisten rakentama kaupunki.		amerikansuomalaiset	
43	101	Silta, jonka takana näkyy Salmin kirkko	Salmi.		joukkojen eteneminen	albumi 1
44	103	Karjalaiskylän katumaisema, tien viereen kaatunut puu	Vitele.		karjalaismiljöö	albumi 1
45		Tuhoutunutta kaupunkia, vain savupiiput jäljellä. Etualalla kaksi miestä ja hevonen.	Kontupohja.		tuhottu maisema	

Kuvaliitteet

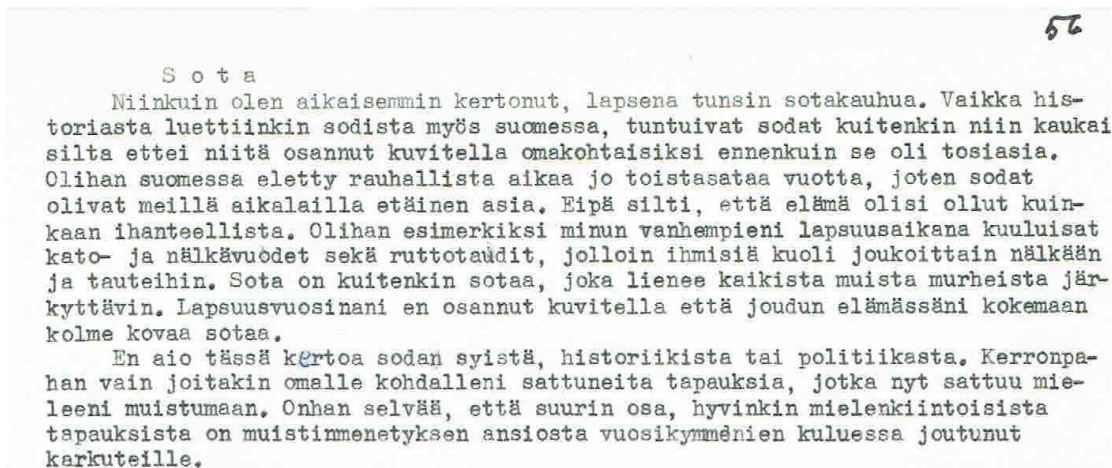
Osa Niilo Syväniemen sotalomilla ottamista valokuvista on sijoitettu hänen pojalleen Sepolle tehtyyn muistokirjaan, jossa on merkintöjä vuosilta 1940-1955. Kirjan välissä on myös Syväniemen pojalleen sodasta lähettämiä postikortteja.

Vasemmalla: Etusivu Niilo Syväniemen muistelmista. "Tosi mitättömiä tositarauksia elikkä Tosi tollopuän tollotoksia – Vain vastaanottavaisten luettavaksi. Varman päälle vakuuttavasti Niilo Juhonpoika Stefanus"

Alla: Afgan Billy-Clack-kamera, jolla Niilo Syväniemi kuvasi sodassa. Paljekamera on edelleen toimintakuntoinen ja Seppo Syväniemen omistuksessa.

Ote Syväniemen vuosina 1975-1985 kirjoituskoneella kirjoittamista muistelmista. Muistelmissa on yhteensä 135 sivua. Muistelmat ovat Seppo Syväniemen omistuksessa.

Kun tässä joutuu miettimään mitä tapahtui ja koska tapahtui niin yhtäkkiä välähti mieleeni että taisin tehdä joitakin muistiinpanoja. Aloin penkoa laatikoita ja komeroita ja lopulta löytyi Liikemiehen taskukalenteri v 1941. Siihen oli merkitty päiväsarakeisiin lyhyitä ja aikalailia puutteellisia merkintöjä. Esimerkkinä mainitsen seuraavat merkinnät: 17. 8 Viskaalien huvireisu, 10 kirjettä, 18. 8 Haaremin rokotus, 19. 8 Sääntämän reisu, 20. 8 Yhtä ja toista Pärnänen sairas, 21. 8 Minä hukassa majuri hävis Suomalain sattuma päivä kuin satua. Nämäkin viiden päivän merkinnät ovat minulle täyttä hepreea, suoraan sanoen en muista niistä yhtään mitään. Tähän kirjoitetaan 1. 9. 1976 joten aikaa on kulunut yli 35 vuotta, mutta vasta tänä vuonna tuntuu tuo muistin menetyksen tehneen aika loikkauksen. Jonkinlaisena apuna nuo muistiinpanotkin sentään ovat. Esimerkiksi ilmoittautuminen Parolassa oli sunnuntaina 22. 6. 1941 ja auton luovutus Forssassa juhannuspäivänä 24. 6. Forssan pommitus keskiviikkona 25. 6. Autokolonna lähti Forssasta lauantaina 28. 6. kello 21. Juna lähti Selänpäästä 1. 7. kello 7,20 ja purettiin Viinijärvellä (eikä Joensuussa) 3. 7 kello 3. Heinäkuun 12 p maksettiin jo palkkaakin 10 päivältä 276 mk (nykyisessä rahassa 2,76 mk) 13. 7 olen merkinnyt, kaksi kirjettä rakkailtani.

14. 7 alkoi 57 km marssi Kuikkaan kello 3. Ryssät kuuluu olevan Loimolassa. Peseydyin kuikan järvessä ja sinne tipahti rautasormus sormestani - edellisenä talvena kun oli kultasormukset lahjoitettu valtiolle ja saatu vastikkeeksi rautaa - eikä tuo surettanut musta rengas siitä sormeenjälki. 18. 7 oli kammottava hetki kun mentiin vanhan valtakunnan rajan yli ryssän maalle. Ajatukset risteilivät mielessä, oliko tämä nyt sitten viisasta vaiko tyhmää, herrat sen tietää, jos tietää. Mentiin Tuloman kylään, se oli minulle ihmeellinen näky, tuo rakennus tyyli. Kuvittelin itsekseni, mahtoikohan suomessakin ollut tuollaista, ehkä pari satua vuotta sitten. Jotakin kaunistakin siinä oli ja romanttista sekä niin aitoa koristeellisuutta. Ajattelin, olisimpa taidemaalari, ehkä tuon maalaritkin keksivät, kamerastanikin oli filmi loppunut.

Mikä tie ja mikä pöly. Paluumatkalla tuli vastaan hirmuisen pitkä ajoneuvokolonna, joka nosti kauhean polypilven. Jäimme odottamaan, eikä tuo odotusaika ollutkaan mikään muutamien minuuttien kysymys. Siinä odotellessa vilkaisin taakseen, voi kauhistus, takapenkillä istuvat olivat muuttuneet neekereiksi, niin olivat mustia naamaltaan. Kysyin olens minäkin tomonen, mutta kyllä se ne takapenkkiäiset varmasti värjäsi vahvemmalta. Se oli se maanlaadun pöly sellaista tummaa. Tällä Tuloman matkalla tehtiin ihmeellinen havainto, venäläiset olivat haudanneet kaatuneitaan talvisodan taistelukentälle. Näille haudoille oli asetettu muistomerkeiksi jonkinlaisia puukapuloista tehtyjä ristejä, mutta upseerien haudoille oli kuljetettu suomalaisten seurakuntien hautausmailta hautakiviä, joihin oli entisten vainajien nimien lisäksi töherretty uusi venäläinen nimi. Muuten tätä tietä nimitettiin mottitieksi sen johdosta että siinä talvisodan aikana motitettiin ja tuhottiin venäläinen joukko-osasto.

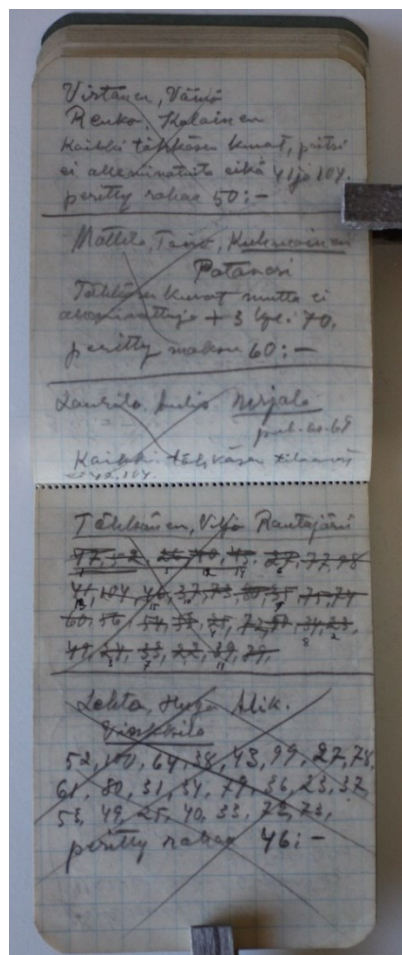
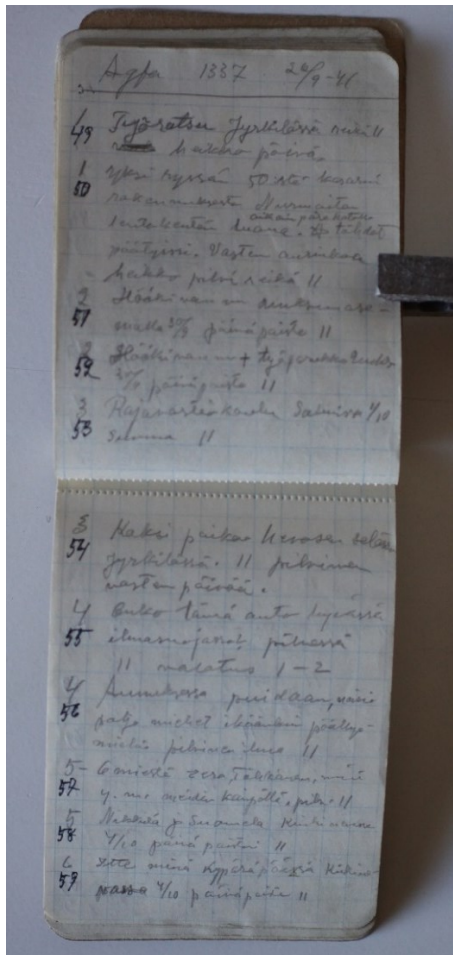
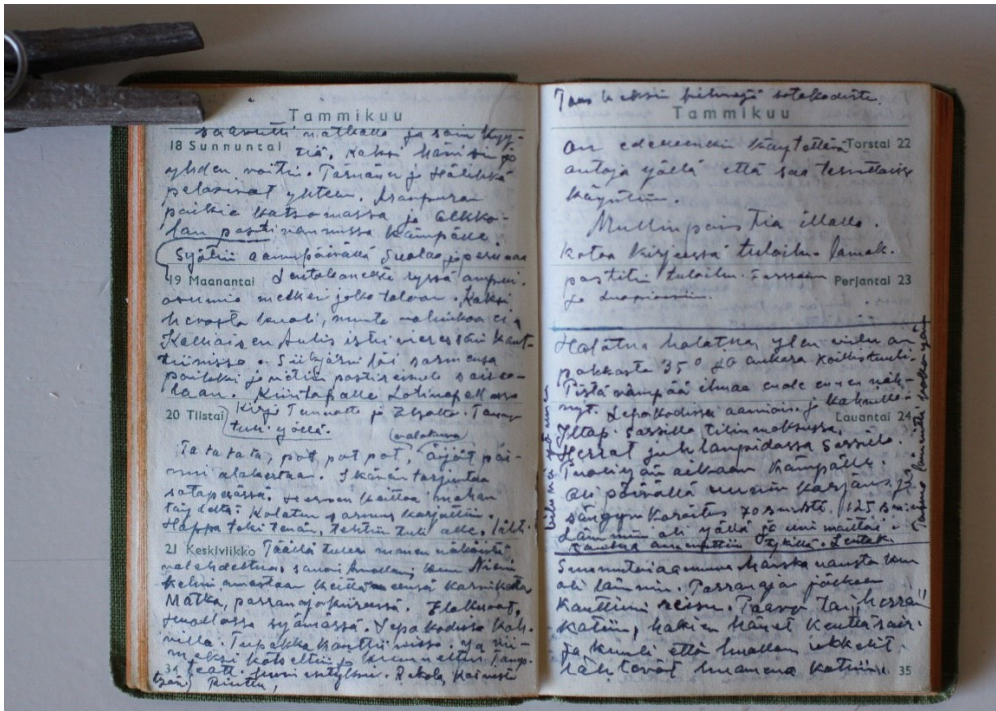
Seuraavaksi muistuu mieleeni Pitkärannan sokerimarkkinat. Pitkärannassa nimittäin saatiin sotasaaliina kokonainen elintarvikejuna jossa oli valtava määrä sokeria. Jokainen yritti varastoida sitä niin paljon kuin oli mahdollisuus kuljettaa mukana.

Salmien valtauksen jälkeen majoituttiin Rajavartiokoululle, jossa päästiin myöskin saunaan. Kuumana kesäpäivänä oli mukava käydä uimassa Laatokan aalloissa. Suomalaisen tykistön lähettämät kranaatit ujelsivat ylitsemme uidesamme, sillä ryssät olivat yllättäen nousseet maihin Lunkulansaareen, josta nekylä karkoitettiin hetimiten. Kertoipa joku sotilas, että kun eräs ryssän venekunta ammuttiin hajalle joutui yksi venäl. sotilas yksinäiselle kivellet meren selällä. Kun hän yritti ampua sitä, avusti sotilas häntä näyttämällä aina kädellään miltä puolen luoti vihelsi ohi.

23. 7 jouduin toisen kerran käymään Tulomassa. Mentiin Salmista pientä paikallistietä jota juuri jajuuri voi autolla ajaa. Miinakuoppia oli niin taajassa että oli erittäin vaikeata pujettelehtia niiden välistä, olihan ne kaivettu juuri raiteitten kohdalle, mutta niin oli tullut kiire lähtö että miinat oli jäänyt asen tamatta. Käännyessämme tälle pikkutielle Rajakonnun tieltä näimme kammottavan kasan venäläisiä sotilaita mäsäksi ammutun kuorma-auton lavalla, ne olivat pako-matkalla löytäneet kohtalonsa suomalaisten sotilaitten luodeista. Jatkoimme matkaa. Autossa oli tohtorit Hahti ja Pärnänen sekä minun vierelläni istuva sairaanhoitaja neiti Heistola, joka oli kotoisin Padasjoen auttoisilta ja jota nyt oltiin viemässä eräaseen joukko-osastoon Tulomaan.

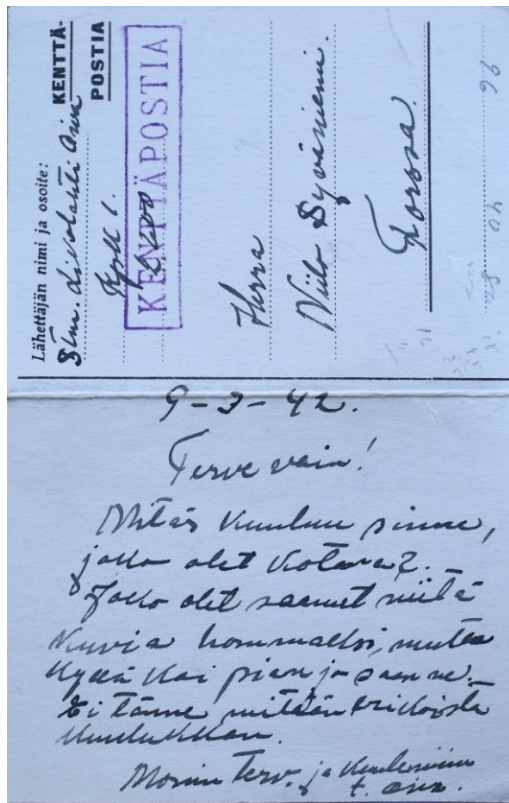
Muistelmiinsa Niilo Syväniemi on kirjoittanut otteita myös vuoden 1941 almanakasta, joka ei ole säilynyt näihin päiviin asti. Sen sijaan vuoden 1942 almanakka on tallessa ja Seppo Syväniemen omistuksessa.

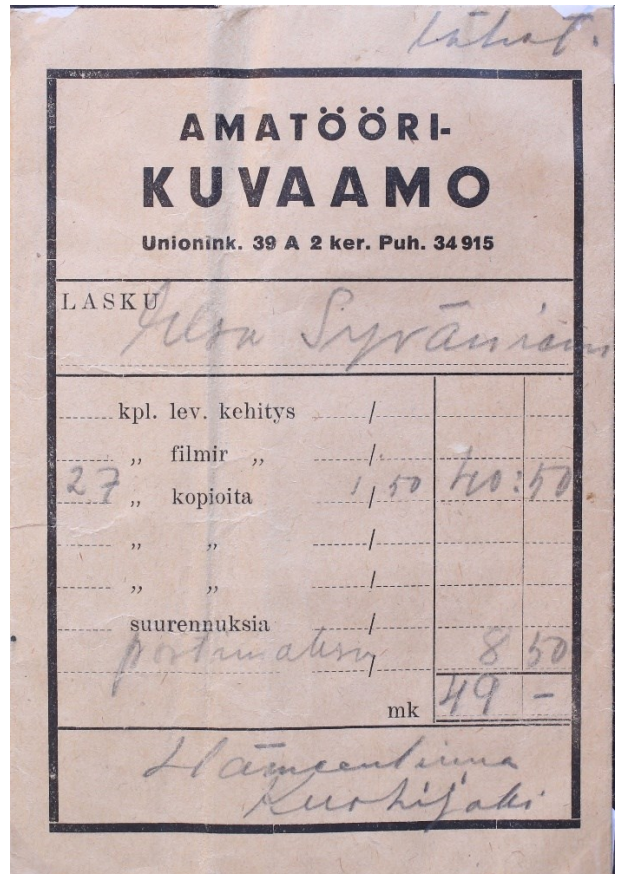
Yllä: Aukeama Niilo Syväniemen vuoden 1942 almanakasta.

Alhaalla: Aukeamat Niilo Syväniemen sota-aikaisista muistivihoista, joita on tallets kaksi kappaletta. Vasemmalla on otettujen kuvien kuvatekstit ja valotussäädöt, oikean puoleisessa kuvassa taas on merkintöjä valokuvien kaupasta.

Niilo Syväniemen ottamien valokuvien perään kyseltiin myös Kenttäpostitse.

Osa Niilo Syväniemen sotakuvista löytyi hämeenlinnalaisen amatöörikuvaamon tilauskuoresta, johon on myös eritelty kuvien hinta. Yhden vedoksen kopio maksoi 1,5 markkaa.

KUVA 7. "GUNIN" MAHDOLLISESTI RINTAMALLA PUHDETYÖNÄ
TEETETTY MYYNTISALKKU. (KUVA: AAKE KINNUNEN)

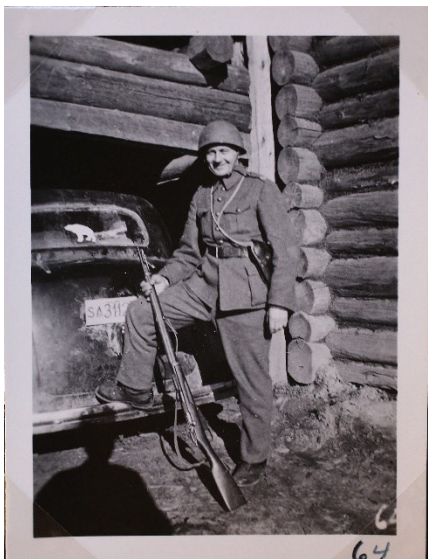
Antti Salosen myyntikuvien vedokset kulkivat rintamalla mukana vanerisessa salkussa.
(Kuva teoksesta *Tuntemattomien sotilaiden albumi*, sivu 17)

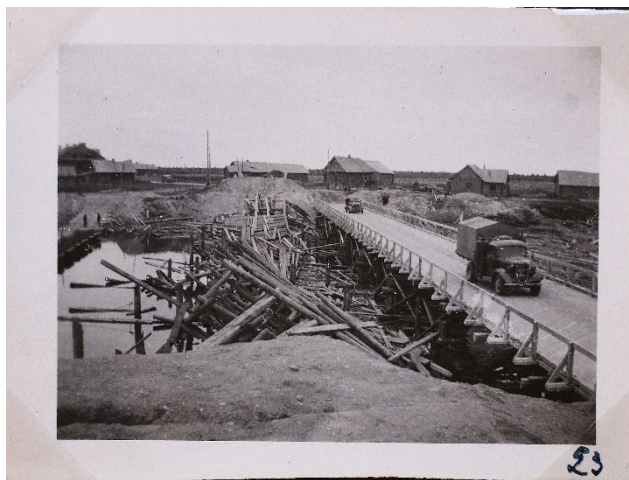
KUVA 6. "GUNIN" PAHVISET KUVAESITTELYTAULUT, JOITA HÄN
KÄYTTI ASEMASODAN AIKANA. (KUVA: AAKE KINNUNEN)

Kuva Antti Salosen pahvisesta mallikuvakansiosta, joita hänellä oli kaksi kappaletta.
(Kuva teoksesta *Tuntemattomien sotilaiden albumi*, sivu 16)

Kategorioiden tyypikuvat (mallikuvat), Niilo Syväniemi:

Henkilöpötretti

Joukkojen eteneminen

Karjalaismiljö

Kirkko/Luostari

Matkustus

Neuvostomiljö

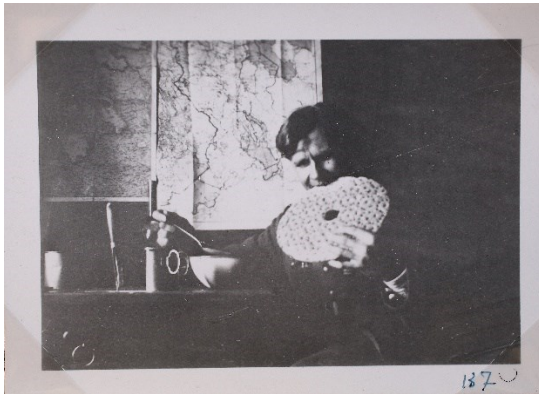

Paikallisväestö

Rintamamiljö

Rintaman arki

Ryhmäpotretti

Taistelu

Teollisuusmiljö

Vapaa-aika

Vihollinen

Kategorioiden tyypikuvat (mallikuvat), Antti Gunnar Salonen:

kansuomalaiset

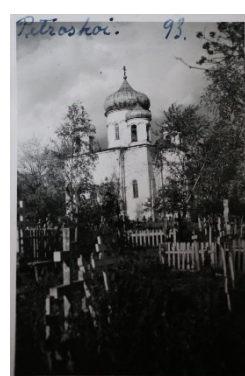

Joukkojen eteneminen

Ameri-

Karjalaismiljö

Kirkko/Luostari

Maisema (Kainuu)

Neuvostomiljö

Paikallisväestö

Rintamamiljö

Rintaman arki

Ryhmäpotretti

Taistelu

Teollisuusmiljö

Tuhottu maisema

Vapaa-aika

Vihollinen

Viholliskuvat (mallikuvat), Niilo Syväniemi:

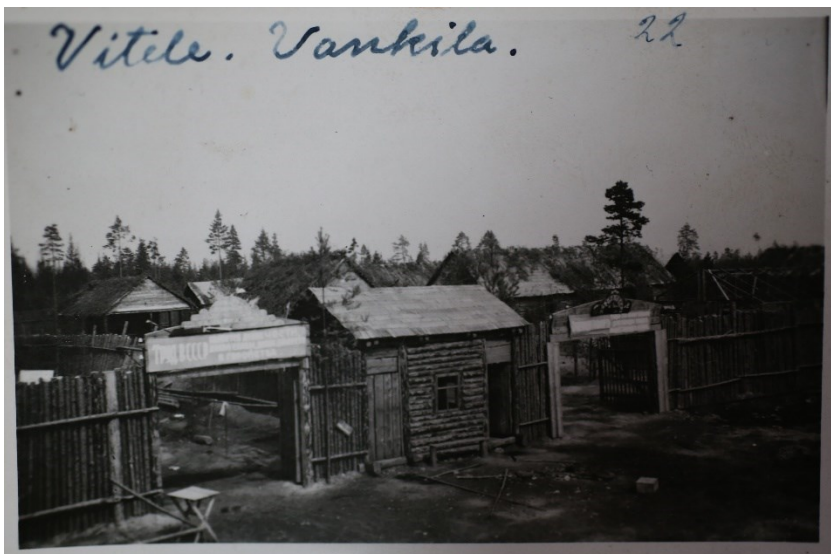

Viholliskuvat (mallikuvat), Antti Gunnar Salonen:

Viholliskuvat mallikuvien ulkopuolelta, Niilo Syväniemi:

Kaatuneita venäläisiä Loimolan taistelun jälkeen 1941.

Yllä oleva kuva on Einar Palmusen teoksesta *Hämäläisdivisioona etulinjasta kenttäsaaraalaan* (s. 80 kuvaliite). Kuva on otettu täsmälleen samasta tilanteesta kuin yksi Syväniemen ei-mallikuvien viholliskuvista, vain eri kulmasta.

Maisemakuvien tyyppikuvat, Niilo Syväniemi:

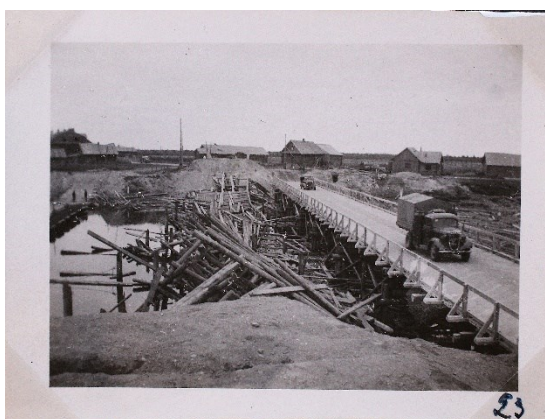
Itä-Karjala

Luonto ja sää

Sota ja ympäristö

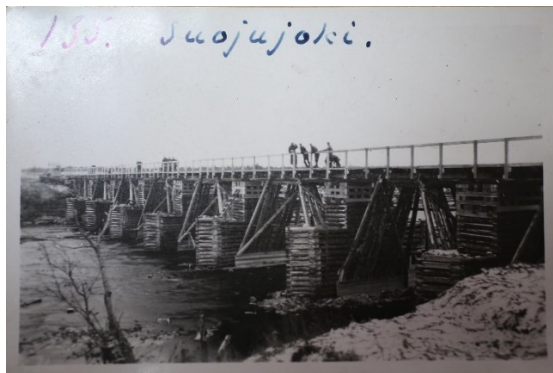

Maisemakuvien tyypikuvat, Antti Gunnar Salonen:

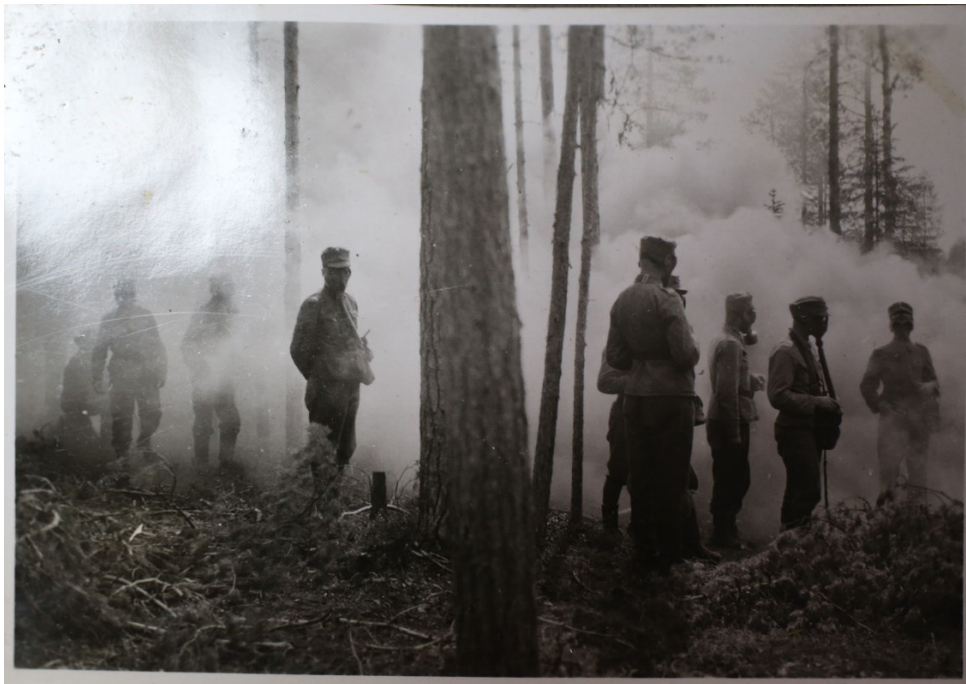
Itä-Karjala

Luonto ja sää

Sota ja ympäristö

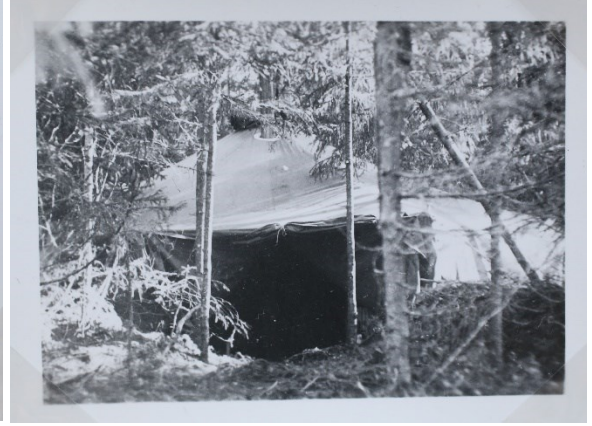

Maisema mallikuvien ulkopuolella, Niilo Syväniemi:

Itä-Karjala

Luonto ja sää

Sota ja ympäristö